МІЖРЕГІОНАЛЬНА
АКАДЕМІЯ УПРАВЛІННЯ ПЕРСОНАЛОМ

МАУП

НАУКОВІ ПРАЦІ МАУП

Серія
ЮРИДИЧНІ НАУКИ

Випуск 4 (51)
2016

Засновано 2001 року
Видання виходить 4 рази на рік

Київ
ДП "Видавничий дім "Персонал"
2016

УДК 330-339; 321.7; 159.9
ББК 65.9(4УКР)29-2я43

Редакційна колегія

Курко М. Н., д-р юрид. наук, проф. — головний редактор
Головатий М. Ф., д-р політ. наук, проф. — заступник головного редактора
Ігнатченко А. А., канд. техн. наук — відповідальний редактор

Ануфрієв М. І., д-р юрид. наук, доц.
Бандурка О. О., д-р юрид. наук, проф.
Бородін І. Л., д-р юрид. наук, проф.
Джунь В. В., д-р юрид. наук, проф.
Заросило В. О., д-р юрид. наук, проф.
Ковальчук А. Ю., канд. юрид. наук, доц.
Корнієнко М. І., канд. юрид. наук, проф.
Курко М. Н., д-р юрид. наук, проф.
Лисенко С. О., канд. юрид. наук, доц.
Литвиненко В. І., д-р юрид. наук, доц.
Матвєєв П. С., д-р юрид. наук, доц.
Муравйов К. В., канд. юрид. наук, доц.
Подоляка А. М., д-р юрид. наук, проф.
Христинченко Н. П., д-р юрид. наук, доц.
Юлдашев О. Х., д-р юрид. наук, проф.

Рекомендовано до друку Вченою радою Міжрегіональної Академії управління персоналом (протокол № 13 від 28 грудня 2016 р.)

Наукові праці МАУП. — Серія : Юридчні науки. — 2016. — Вип. 4 (51) / [редкол.: М. Н. Курко (голов. ред.) та ін.]. — Київ : МАУП, ДП "Вид. дім "Персонал", 2016. — 108 с.: іл. — Бібліогр. у кінці ст. – Виходить 4 рази на рік.

У збірнику наукових праць публікуються статті науковців, які займаються проблемами розвитку права.

Для науковців, викладачів, студентів, а також усіх, кого цікавить розвиток науки в Україні.

ББК 65.9(4УКР)29-2я43+67.9(4УКР)я43

© Міжрегіональна Академія управління персоналом (МАУП), 2016
© ДП "Видавничий дім "Персонал", 2016

ЗМІСТ

Відомості про авторів 4

Курко М. Н., Сопілко І. М.
Проблеми правового регулювання дотримання інформаційних прав у мережі Інтернет 5

Зінченко О. В., Матвєєв П. С.
Інтелектуальна власність в умовах інноваційної економіки 15

Бортник В. А.
Предмет суспільних відносин, які є об'єктом злочинів проти честі та гідності особи 23

Лисенко С. О.
Зарубіжний досвід адміністративно-правового регулювання інформаційної безпеки підприємств з точки зору компаративістики 35

Хатнюк Н. С.
Податковий обов'язок платника податків та держава: правовий взаємозв'язок ... 45

Abriny Arhouta
The changing world of international arbitration 54

Грінько А. А.
Державне регулювання процесів реструктуризації активів суб'єктів господарювання в умовах деофшоризації 58

Зінченко О. В.
Теоретико-правові засади використання та захисту комерційної таємниці в сучасних економічних умовах 69

Кожем'яка І. В.
Передумови формування та генезис адміністративно-правового забезпечення екологічної безпеки в чорнобильській зоні відчуження 75

Посох О. С.
Інформатизація торговельної діяльності та її вплив на роботу супермаркетів 85

Шутий М. В.
Щодо поняття сервісного права та його визначення 89

Осовський К. В.
Правове регулювання державного санітарно-епідеміологічного нагляду та його роль у сфері охорони здоров'я 94

Prykhodko A. V.
Importance of interim measures for the development of the international commercial arbitration as independent dispute resolution method 101

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРІВ

- **Абріні Архума** — здобувач, каф. адм. права, Навчально-науковий ін-т права ім. князя Володимира Великого МАУП, м. Київ — *54*
- **Бортник Валентин Анатолійович** — канд. юрид. наук, доц., заступник зав. каф. адм., фінансового та банківського права, Навчально-науковий ін-т права ім. князя Володимира Великого МАУП м. Київ — *23*
- **Грінько Алла Андріївна** — здобувач, каф. госп. та трудового права, Навчально-науковий ін-т права ім. князя Володимира Великого МАУП, м. Київ — *58*
- **Зінченко Олександр Володимирович** — адвокат, ТОВ "Консалтингова фірма "Аналітика і право", м. Київ — *15, 69*
- **Кожем'яка Ігор Володимирович** — аспірант, МАУП, м. Київ — *75*
- **Курко Микола Несторович** — д-р юрид. наук, проф., академік Академії наук вищої школи України, Заслужений юрист України, ректор МАУП, м. Київ — *5*
- **Лисенко Сергій Олексійович** — канд. юрид. наук, доц., доц. каф. упр. безпекою, правоохоронної та антикорупційної діяльності, МАУП, м. Київ — *35*
- **Матвєєв Петро Сергійович** — д-р юрид. наук, доц., зав. каф. госп. та трудового права, Навчально-науковий ін-т права ім. князя Володимира Великого МАУП, м. Київ — *15*
- **Осовський Костянтин Васильович** — докторант, МАУП, м. Київ — *94*
- **Посох Олексій Сергійович** — аспірант, каф. адм. права Навчально-наукового ін-ту права ім. князя Володимира Великого МАУП, м. Київ — *85*
- **Приходько Арсен Володимирович** — докторант, МАУП, м. Київ — *101*
- **Сопілко Ірина Миколаївна** — д-р юрид. наук, доц., проф. каф. конституційного і адм. права, директор Навчально-наукового Юридичного ін-ту, Національний авіаційний ун-т, м. Київ — *5*
- **Хатнюк Наталія Сергіївна** — канд. юрид. наук, доц., проф. каф. госп. та трудового права, Навчально-науковий ін-т права ім. князя Володимира Великого МАУП, м. Київ — *45*
- **Шутий Михайло Васильович** — канд. юрид. наук, докторант, каф. адм. права, Навчально-науковий ін-т права ім. князя Володимира Великого МАУП, м. Київ — *89*

УДК 340:342.951

М. Н. КУРКО
Міжрегіональна Академія управління персоналом, м. Київ
І. М. СОПІЛКО
Національний авіаційний університет, м. Київ

ПРОБЛЕМИ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ДОТРИМАННЯ ІНФОРМАЦІЙНИХ ПРАВ У МЕРЕЖІ ІНТЕРНЕТ

Наукові праці МАУП, 2016, вип. 51(4), с. 5–14

З появою та становленням Інтернету як певної мережі виникла і нова група прав, пов'язаних з їх використанням у мережі Інтернет, так званих інформаційних прав. Відповідно, нова категорія ще потребує як наукових обґрунтувань, так і правового регулювання зазначених прав і закріплення відповідних правовідносин.

Сучасний розвиток суспільних відносин в Україні відбувається в умовах проголошення курсу на інтеграцію до Європейського Союзу, що сприяє системному реформуванню всіх галузей права, у тому числі і щодо реалізації та захисту права на інформацію, пов'язаного із використанням мережі Інтернет. У світі активними темпами розвиваються інформаційні технології та комунікації, стає доступним Інтернет, розширюються соціальні мережі, як наслідок, сформовано суспільство, яке об'єднане єдиною інформаційною мережею. Необхідність становлення інформаційного суспільства та повноцінного входження у світовий інформаційний простір визнана на державному рівні і є пріоритетом державної інформаційної політики. Слід визнати, що з появою і становленням Інтернету як певної мережі з'явилась і нова група прав, пов'язаних з їх використанням у мережі Інтернет, так званих інформаційних прав. Відповідно, нова категорія ще потребує як наукових обґрунтувань, так і правового регулювання зазначених прав і закріплення відповідних правовідносин. Тому серед фахівців у сфері інформаційного права за останні роки активно зріс інтерес до тематики інформаційного суспільства, інформаційних мереж, інформаційних прав та, відповідно, основних напрямів становлення інформаційного суспільства в Україні.

Варто зауважити, що важливими є напрацювання міжнародних експертів у зазначеній сфері, серед яких Barry M. Leiner, Vinton G. Cerf, David D. Clark, Robert E. Kahn, Leonard Kleinrock, Daniel C. Lynch, Jon Postel, Larry G. Roberts, Stephen Wolf [2], адже інформаційні виклики та кібербезпеку не

© М. Н. Курко, І. М. Сопілко, 2016

можна регулювати лише на національному або європейському рівні, для цього необхідні глобальні зв'язки та міжнародні стандарти і правила. Виокремимо й інші важливі практичні та теоретичні напрацювання фахівців в інформаційній сфері щодо подолання викликів, пов'язаних з інформаційними загрозами, а саме: прийнято Доктрину інформаційної безпеки України від 28 квітня 2014 р., Стратегію національної безпеки України від 26 травня 2015 р., проведено в березні 2016 р. парламентські слухання на тему: "Реформи галузі інформаційно-комунікаційних технологій та розвиток інформаційного простору України", інші заходи державного характеру.

Проте поза увагою дослідників залишаються питання інформаційних загроз та шляхів їх протидії, пов'язаних із використанням мережі Інтернет, адже розвиток інформаційного суспільства не тільки відкриває величезні можливості, але водночас породжує дуже серйозні виклики і загрози.

Отже, предметом дослідження буде аналіз основних загроз та порушень інформаційних прав людини, які вчиняються з використанням мережі Інтернет та окреслені шляхи їх попередження та усунення.

Зокрема, на думку фахівців, "свого вирішення потребують такі проблеми в сфері створення, поширення та використання інформації, як: формування правових умов для забезпечення плюралізму, прозорості та неупередженості діяльності ЗМІ; унормування діяльності з поширення інформації в мережі Інтернет; вдосконалення захисту інтелектуальної власності в умовах поширення Інтернет-технологій; вдосконалення правових вимог щодо дотримання журналістами професійних етичних стандартів; узгодженість термінології в інформаційному законодавстві тощо" [1].

Як ніколи раніше Інтернет став революцією у комп'ютерному та комунікаційному світі. Винайдення телеграфу, телефону, радіо і комп'ютера підготували ґрунт для цього безпрецедентного впровадження можливостей. Інтернет одночасно виступає можливістю всесвітнього мовлення, механізмом поширення інформації, а також середовищем співпраці та взаємодії між окремими суб'єктами та їх комп'ютерами без урахування географічного розташування. Інтернет являє собою один із найуспішніших прикладів переваги стійких інвестицій та підтримки вивчення і розвитку інформаційної інфраструктури. На початку ранніх досліджень пакетних комунікацій уряд, а також представники промислових та наукових кіл були партнерами у розробці та удосконаленні цієї захоплюючої нової технології. Сьогодні такі терміни, як "bleiner@computer.org" та http://www.acm.org є звичними у мові пересічної людини [2].

Хоча в Україні є певні перепони щодо широкого використання Інтернету: низький рівень покриття і медіаграмотності населення, фінансовий стан споживачів, ментальність окремих груп населення тощо, однак з кожним роком використання Інтернету стане більш охоплюючим як в Україні, так і в світі. Водночас виникають нові загрози, які ще буквально недавно не стояли на повістці дня як світових організацій, державних інституцій, громадянського суспільства.

Сучасний світ, як і Україна, з розвитком інформаційних технологій вступив в еру інформаційних загроз, кібератак та, відповідно, інформаційних

воєн. Окремі інформаційні війни можуть бути значно результативніші, ніж звичайні наземні з використанням людей, території і зброї, оскільки несуть ураження на невизначені території шляхом використання інформаційних можливостей. Крім того, питання протидії ускладнюється тим, що фактично відсутнє правове регулювання функціонування в Україні міжнародних інформаційних обмінів та інформаційних систем, найяскравішим прикладом яких є Інтернет та відсутність поняття засобу масової інформації в мережі Інтернет, що унеможливлює здійснення перевірки інформації, яка там поширюється та створює передумови для використання Інтернет-ЗМІ у деструктивних цілях [1].

Інформаційні виклики гібридної війни є доволі різними за своєю природою і мають як локальний — короткостроковий вимір, наприклад, інформаційна окупація окремих регіонів, поширення безпрецедентних обсягів дезінформації та пропаганди, так і більш абстрактний — довгостроковий вимір, як, приміром, зневіра у ЗМК міжнародної громадськості. Таким чином, і відповідь на названі виклики має бути різною [3].

Так, на думку І. В. Діордіца, в сучасних умовах зростає загроза використання проти інтересів України кібернетичних засобів як всередині держави, так і за її межами. Також як загрози у сфері кібернетичної безпеки можна виділити: кіберзлочинність, кібертероризм та кібершпигунство, кібервійну, а самі інформаційні інтервенції можуть бути складовими перерахованих дій. Злочини з використанням сучасних інформаційно-телекомунікаційних технологій стають все звичнішою практикою в житті українських громадян. Найбільша увага злочинців зосереджена на спробах порушення роботи або несанкціонованого використання можливостей інформаційних систем державного, кредитно-банківського, комунального, оборонного, виробничого секторів [4].

Тому так важливо врахувати положення рекомендації парламентських слухань на тему: "Реформи галузі інформаційно-комунікаційних технологій та розвиток інформаційного простору України" щодо реалізації сучасних завдань безпеки та оборони держави з широким залученням підприємств ІКТ-галузі, наукових установ, закладів освіти та громадських організацій, що забезпечують впровадження новітніх ІКТ, зокрема інформаційної безпеки та кібербезпеки; визнання на державному рівні міжнародних сертифікатів у сфері управління інформаційною безпекою, кібербезпекою та інформаційними технологіями; запровадження дієвих механізмів громадського контролю, унеможливлення зловживань та дотримання прав людини при перехопленні інформації силовими структурами [5].

Важливою тенденцією світового розвитку є зростання ролі гуманітарної безпеки, оскільки вона є складовою національної та міжнародної безпеки й охоплює інтелектуальну, освітньо-виховну, психічну, фізичну, моральну, репродуктивну, духовну, генетичну, майнову, міграційну та культурно-етнічну безпеки [6, *124*]. Усі ці загрози сьогодні стали не лише предметом наукових дискусій, а й елементом нашого інформаційного простору. Так, наприклад, у грудні 2015 р. проти українських компаній — постачальників електро-

енергії було скоєно низку кібератак, які були спрямовані на виведення підприємств з ладу. Як повідомляє Reutes, йдеться про Прикарпаттяобленерго та ще кілька компаній. "Хоча Прикарпаттяобленерго була єдиною українською компанією з постачання електроенергії, яка заявила про збої в роботі, подібні шкідливі програми були виявлені в мережах ще як мінімум двох інших підприємств", — розповів Роберт Ліповський, старший дослідник шкідливого програмного забезпечення компанії ESET, яка обслуговувала українські підприємства. "Вперше ми маємо доказ і можемо пов'язати шкідливу програму і конкретний збій у роботі системи", — зауважив дослідник Trend Micro Кайл Вілойт. Відзначається також, що хакери отримали доступ до мереж і встановили програму KillDisk, здатну видаляти і перезаписувати файли [7]. Даний факт свідчить про новий рівень інформаційних загроз, які в стані паралізувати великі території держави та завдати значного збитку економіці. Відповідні дії хакерів потребують належного реагування з боку держави та служб безпеки відповідних корпорацій шляхом вдосконалення системи захисту програмного забезпечення щодо унеможливлення відповідних загроз.

Проте факт існування цих загроз не ставить питання про доцільність чи недоцільність використання Інтернету. Так, на думку дослідників, сьогодні Інтернет є розповсюдженою інформаційною інфраструктурою, початковим прообразом того, що часто називають Національною (Глобальною чи Галактичною) Інформаційною Інфраструктурою. Його історія складна і включає безліч аспектів — технологічних, організаційних та суспільних. Його вплив досягає не тільки технічних областей комп'ютерних комунікацій, а й масштабів усього суспільства, оскільки ми рухаємось у бік збільшення використання онлайн-інструментів для досягнення електронної комерції, збору інформації та суспільних дій [2].

Реалізація національних інтересів щодо забезпечення національної безпеки — один із найважливіших напрямів цієї трансформації. Так, у тексті "Доктрини інформаційної безпеки України", яку було прийнято від 28 квітня 2014 р., сказано, що за умов швидкого формування і розвитку інформаційного суспільства в Україні та глобального інформаційного простору, широкого використання інформаційно-комунікаційних технологій в усіх сферах життя особливого значення набувають проблеми інформаційної безпеки [8]. Проте "Доктрина" не дає відповіді на усі наявні виклики і загрози, які виникають при використанні мережі Інтернет.

Так, наприклад, під час проведення парламентських слухань на тему: "Реформи галузі інформаційно-комунікаційних технологій та розвиток інформаційного простору України" розглядалися проблеми, що пов'язані з формуванням та реалізацією ефективної державної політики, зокрема у сферах: розвитку інформаційного суспільства — не виконано план дій щодо реалізації Закону України "Про Основні засади розвитку інформаційного суспільства в Україні на 2007–2015 роки", відсутній план дій щодо реалізації національної стратегії подальшого розвитку інформаційного суспільства в Україні; не подолано цифрову нерівність у доступі громадян України до електронних комунікацій та інформаційних ресурсів, повільно зростає рівень комп'ютер-

ної грамотності населення; низький рівень впровадження та використання можливостей ІКТ у сферах освіти, науки, культури, охорони здоров'я, в агропромисловому комплексі та інших секторах економіки, відсутні відповідні галузеві та міжгалузеві програми; підтримка поглиблення демократичних процесів слабко координована та несистемна, зокрема щодо проведення виборів, голосувань, загальнонаціональних та місцевих референдумів, опитувань та консультацій, запровадження механізмів громадсько-державного партнерства, здійснення громадського контролю на засадах широкого використання ІКТ та мережі Інтернет [5].

Іншим, не менш важливим, питанням існування загроз в Інтернеті є питання використання дитячої порнографії, яке потребує вирішення на рівні світових співтовариств та міжнародно-правових актів. Проблематика вирішення цього питання на рівні міжнародної спільноти здебільшого полягає в тому, що немає прийнятих вікових стандартів до розуміння дитини та інших складових цього явища, таких як, що таке порнографія, межі розуміння в різних типах правових систем і культур тощо. Тому так важливо приймати законодавчі акти щодо блокування та фільтрування незаконного контенту в Інтернеті, що стосується захисту прав дітей, персональних даних, боротьби з тероризмом.

Розповсюдженою формою порушення в Інтернеті є така, що стосується сфери інтелектуальної власності, особливо авторського права та суміжних прав. Однією зі спроб протидії цьому явищу було прийняття Верховною Радою України 22 вересня 2016 р. Закону України "Про державну підтримку кінематографії в Україні", проте Президент України наклав на нього вето. Загалом ветований Закон був спрямований не тільки на розвиток кіноіндустрії, а й на захист авторських прав на комп'ютерні програми, фонограми, аудіовізуальні та музичні твори, відеограми, фонограми, передачі (програми) організацій мовлення шляхом подачі takedown notice, а також блокування сайтів. У професійному середовищі з цього приводу існують певні думки. Так, на думку патентного повіреного М. Ортинської, "відкритим залишається також питання, чи готовий український ринок до такого блокування, адже, окрім більш ефективного захисту авторських прав, український бізнес зможе отримати ще й новий вид тролів — інтернет-тролі, які намагатимуться блокувати доступ до тих чи інших сторінок відомих сайтів, а то і сайтів загалом. Поряд з інтернет-тролінгом може з'явитися і новий вид недобросовісної конкуренції — подача заяв щодо конкурентів, які нібито порушують авторські права" [9]. Відповідно ці ризики, що пов'язані із захистом об'єктів авторського права в мережі Інтернет, будуть предметом уваги законодавців у напрямі вдосконалення ветованого закону.

Інший аспект проблеми — це потреба створення сприятливих умов для ведення ІКТ-бізнесу, адже сьогодні існують обтяжливі процедури виходу на ринок телекомунікацій, серед яких для учасників ринку існують проблеми, крім включення до реєстру операторів, провайдерів телекомунікацій, недостатньо врегульовані відносини для забезпечення економічної конкуренції на ринках деяких телекомунікаційних послуг, а саме: на законодавчому рівні не визна-

чено засади проведення аналізу ринків телекомунікаційних послуг, перелік регуляторних зобов'язань для операторів, провайдерів телекомунікацій з істотною ринковою перевагою і повноваження національного регулятора щодо їх застосування; відсутні ефективні механізми нагляду (контролю) у сфері телекомунікацій, спрямовані на запобігання порушенням та зниження потенційно можливого тиску на суб'єкти господарювання, зменшення кількості перевірок таких суб'єктів; невиконання в повному обсязі Закону України "Про державну підтримку розвитку індустрії програмної продукції" тощо [5].

Окремо розглянемо питання співвідношення інформаційного та постінформаційного суспільства, яке буде вищою фазою розвитку інформаційного суспільства. Так, Д. Золотухін стверджує, що у червні 2016 р. на конференції Міністерства інформаційної політики України обговорювалися питання розбудови інформаційного і зародження постінформаційного суспільства. В Україні це був перший офіційний захід, організований державним органом, на якому обговорювалися його перспективи. Одним із напрямів обговорення було визнано, що "ті країни і уряди, які не підтримають "цивілізаційний вибір" високотехнологічного лобі, через деякий час (який за теперішніх умов не буде надто тривалим) будуть змушені відмовитися від свого суверенітету, оскільки державний апарат не зможе застосовувати інструменти примусу до інструментів розвитку інформаційного простору" [10].

Окремий аспект проблеми — це стрімкий розвиток штучного інтелекту, як одна із характеристик "четвертої індустріальної революції", який у перспективі може нести певну загрозу людству. Цікаво про це було описано у праці Юваля Ноя Харарі "Sapiens: Краткая история человечества", що "штучний інтелект починає перевершувати людський, і хоча в майбутньому напевно з'являться нові професії, твердої впевненості, що людина впорається з ними краще, ніж комп'ютер, немає. Нове покоління зіткнеться з наслідками цієї технологічної еволюції. Велика частина знань, які діти зараз отримують у школі, швидше, стане марною, коли їм буде 40–50. Якщо вони захочуть продовжувати працювати, їм доведеться весь час заново пізнавати світ, відкривати в собі все нові і нові можливості, реагувати на зміни все швидше і швидше" [11].

Термін "четверта індустріальна революція" виник завдяки відомому швейцарському економісту Клаусу Мартіну Швабу після його публікації в журналі Foreign Affairs (її ще називають сучасним "Капіталістичним маніфестом"). Четверту індустріальну революцію він пропонує називати цифровою, бо її особливою характеристикою є стирання відмінностей між фізичною, цифровою та біологічною сферами [12]. Проте в результаті подібних змін постала низка викликів, які потребують негайно реагування із врахуванням основних стандартів Ради Європи і практики Європейського Суду з прав людини, які мають стати в законотворчій роботі напрямом щодо реформування законодавства в аудіовізуальному секторі, у сфері електронних комунікацій, при реформуванні законодавства щодо захисту інтелектуальної власності онлайн, захисту приватності і персональних даних, з дотриманням стандартів свободи вираження поглядів як офлайн, так і онлайн. Особливу актуальність

має питання вдосконалення програмного забезпечення діяльності основних державних інституцій, організацій та підприємств. З метою подолання подібних негативних явищ потрібно, як відзначено в резолюції 7-го Українського Форуму з управління Інтернетом від 14 жовтня 2016 р., впроваджувати програми з підвищення медіаграмотності населення, професійних стандартів онлайнової журналістики, продовження реформ щодо прозорості власності, недопущення концентрації на медійному ринку і незалежності редакційної політики ЗМІ від впливу політично-фінансових олігархічних кіл [13].

Також викладене свідчить про потребу прийняття нормативно-правових актів, у яких передбачався б механізм захисту інформаційних прав громадян від протиправних дій третіх осіб щодо інформації та обмеження її впливу на особу, в тому числі і в мережі Інтернет.

Сьогодні однозначно можна сказати, що ні держави, ні інші світові професійні інституції не можуть самостійно боротися в повній мірі з тими викликами, які постали у зв'язку із розширенням Інтернету. До них слід віднести: виклики щодо кіберзлочинності, захист авторського права у мережі, поширення дитячої порнографії, хакерство в економічній та політичній сферах, що є свідченням потреби консолідації держав і громадянського суспільства в пошуку вирішення даних викликів та вироблення міжнародних стандартів у зазначеній сфері.

Джерела

1. *Відділ* досліджень інформаційного суспільства та інформаційних стратегій (В. К. Конах). "Проблеми інформаційного законодавства України в сфері створення, поширення та використання інформації та шляхи їх вирішення". Аналітична записка [Електронний ресурс] // Сайт: Національний інститут стратегічних досліджень. — Режим доступу: http://www.niss.gov.ua /articles/1189/
2. *Leiner B. M.* Brief History of the Internet [Електронний ресурс] / Barry M. Leiner, Vinton G. Cerf, David D. Clark, Robert E. Kahn, Leonard Kleinrock, Daniel C. Lynch, Jon Postel, Larry G. Roberts, Stephen Wolff // Internet Society. — Режим доступу: www.internetsociety.org/sites/default/files/Brief_History_of_the_Internet.pdf
3. *Баровська А.* Інформаційні виклики гібридної війни: контент, канали, механізми протидії. Аналітична доповідь [Електронний ресурс] / А. Баровська, Т. Ісакова, С. Гнатюк, Д. Дубов, Т. Черненко // Сайт: Національний інститут стратегічних досліджень. — Режим доступу: www.niss.gov.ua/public/File/2016_nauk_anal_rozrob/inform_vukluku.pdf
4. *Діордіца І. В.* Інформаційні інтервенції як загроза кібернетичній безпеці [Електронний ресурс] / І. В. Діордіца // Громадська організація "Глобальна організація союзницького лідерства". — Режим доступу: http://goal-int.org/informacijni-intervencii-yak-zagroza-kiberneticnij-bezpeci/
5. *Постанова* Верховної Ради України "Про Рекомендації парламентських слухань на тему: "Реформи галузі інформаційно-комунікаційних технологій та розвиток інформаційного простору України" від 31.03.2016 р. № 1073-VIII [Електронний ресурс] // ВРУ. Офіційний веб-портал. — Режим доступу: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1073-19
6. *Новицкий Г. В.* Проблемы обеспечения национальной безопасности в условиях глобализации / Г. В. Новицкий // Геополитика – безопасность – терроризм : сб. ст. ;

под. ред. Е. А. Вертлиба, Л. М. Бонданца. — Бишкек : Изд-во “Бийиктик”, 2006. — С. 123–128.
7. *Reuters* дізналося подробиці кібератаки на українські об’єкти енергетики [Електронний ресурс] // Сайт: Новое время. ООО “Видавничий дім “МЕДІА-ДК”. — Режим доступу: //http://nv.ua/ukr/ukraine/events/reuters-diznalasja-podrobitsi-kiberataki-na-ukrajinski-ob-jekti-energetiki-89667.html
8. *Проект* Указу Президента України “Про Доктрину інформаційної безпеки України” від 12.06.2014 р. [Електронний ресурс] // Сайт: Державний комітет телебачення і радіомовлення України. — Режим доступу: http://comin.kmu.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=113319&cat_id=61025
9. *Ортинська М.* “Олдскульне” законодавство проти новітніх способів піратства і контрафакту, або чому захист прав інтелектуальної власності в мережі Інтернет неефективний [Електронний ресурс] // Сайт: Патентно-юридическая компания “IPStyle”. — Режим доступу: http://ipstyle.ua/pdf/Lidery_Rynku_YG_2016.pdf
10. *Золотухін Д.* Контрабанда постінформаційних підходів у інформаційне суспільство [Електронний ресурс] / Д. Золотухін // OSINT.Academy. — Режим доступу: http://osint.academy/2016/06/23/postinformatsijne-suspilstvo-stsenarij-marvel-dlya-ukrayini/
11. *Руденко А.* Бесполезные люди будущего [Электронный ресурс] / А. Руденко // Глобальный еврейский on-line центр jewish.ru. — Режим доступа: http://www.jewish.ru/style/science/2016/06/news994334180.php
12. *Пенцак Є.* Четверта індустріальна революція і освіта [Електронний ресурс] / Є. Пенцак // Сайт: innovations.com.ua. інтелект-проект kmbs. — Режим доступу: http://innovations.com.ua/ua/articles/op-manage/19593/chetverta-industrialna-revolyuciya-i-osvita
13. *Український* форум з управління Інтернетом [Електронний ресурс] // Сайт: IGF-UA. Ukrainian Internet Governance Forum. — Режим доступу: http://igf-ua.org/

Констатовано, що з появою і становленням Інтернету як певної мережі виникла нова група прав, пов’язаних з їх використанням у мережі Інтернет, що потребує як наукових обґрунтувань, так і правового регулювання зазначених відносин. Наголошується, що відсутній належний механізм захисту інформаційних прав громадян від протиправних дій третіх осіб, а інформаційні виклики та кібербезпеку не можна регулювати лише на національному або європейському рівні, для цього необхідні міжнародні стандарти та правила. Виникла потреба у вдосконаленні програмного забезпечення діяльності основних державних інституцій, організацій та підприємств щодо попередження інформаційних загроз. Виокремлено новий вид загроз, пов’язаних з Інтернетом, а саме ризики, що пов’язані із захистом об’єктів авторського права у мережі Інтернет, що потребують належного реагування з боку держави. Відзначено, що існує потреба прийняття законодавчих актів щодо блокування та фільтрування незаконного контенту в Інтернеті, що стосується захисту прав дітей, боротьби з тероризмом тощо. Встановлено, що існує потреба створення сприятливих умов для ведення ІКТ-бізнесу в Україні шляхом прийняття відповідного законодавства, що регулює зазначені відносини.

У зв'язку з тим, що в Україні існують перепони щодо широкого використання Інтернету: низький рівень покриття і медіаграмотності населення, необхідно впровадити програми з підвищення медіаграмотності населення, професійних стандартів онлайнової журналістики, продовження реформ щодо прозорості власності, недопущення концентрації на медійному ринку і незалежності редакційної політики ЗМІ від впливу політично-фінансових груп.

The fact is ascertained that the emergence of Internet as a specific net caused appearance a new group of rights related to their use of the Internet, which requires both scientific justification and legal regulation of these relations. The article notes that there is no proper mechanism to protect information rights of citizens against unlawful acts of third parties, and information and cyber security can not only be regulated at national or European level, this requires international standards and regulations. It is emphasized that the improvement of software of major public institutions, organizations and businesses to prevent threats to information is necessary. A new type of threats related to the Internet, such as risks relating to the protection of copyright on the Internet that require adequate response of the state were determined. The fact is ascertained that there is a need of adopting legislation on blocking and filtering illegal content on the Internet relating to children's rights, fighting terrorism, and so on. It is established that there is a need to create favorable conditions for conducting the ICT-business in Ukraine, with legislation governing these relations. Due to the fact that in Ukraine there are obstacles on the widespread use of the Internet: the low coverage, the low level of media literacy, the idea of the need to improve media literacy, professional standards of journalism online, continuing reforms on transparency property, preventing concentration in media markets and independence of the editorial policy of the media from the impact of political and financial groups are supported.

Констатировано, что с появлением и становлением Интернета как определенной сети возникла новая группа прав, связанных с их использованием в сети Интернет, что требует как научных обоснований, так и правового регулирования указанных отношений. Отмечается, что отсутствует надлежащий механизм защиты информационных прав граждан от противоправных действий третьих лиц, а информационные вызовы и кибербезопасность не может регулироваться только на национальном или европейском уровне, для этого необходимы международные стандарты и правила. Подчеркивается, что необходимо совершенствование программного обеспечения деятельности основных государственных институтов, организаций и предприятий по предупреждению информационных угроз. Выделен новый вид угроз, связанных с Интернетом, а именно риски, связанные с защитой объектов авторского права в сети Интернет,

требующих надлежащего реагирования государства. Существует необходимость принятия законодательных актов относительно блокирования и фильтрации незаконного контента в Интернете, что касается защиты прав детей, борьбы с терроризмом и т. п. Установлено, что необходимо создать благоприятные условия для ведения ИКТ-бизнеса в Украине путем принятия соответствующего законодательства, регулирующих указанные отношения. В связи с тем, что в Украине существуют препятствия по широкому использованию Интернета: низкий уровень покрытия и медиаграмотности населения, необходимо внедрить программы по повышению медиаграмотности населения, профессиональных стандартов онлайновой журналистики, продолжение реформ прозрачности собственности, недопущения концентрации на медийном рынке и независимости редакционной политики СМИ от влияния политико-финансовых групп.

Надійшла 26 грудня 2016 р.

УДК 346.5

О. В. ЗІНЧЕНКО
Консалтингова фірма "Аналітика і право", м. Київ
П. С. МАТВЄЄВ
Міжрегіональна Академія управління персоналом, м. Київ

ІНТЕЛЕКТУАЛЬНА ВЛАСНІСТЬ В УМОВАХ ІННОВАЦІЙНОЇ ЕКОНОМІКИ

Наукові праці МАУП, 2016, вип. 51(4), с. 15–22

Процеси, що виникають у сфері інтелектуальної власності та інноваційної діяльності, потребують аналізу стану нормотворчих процесів, їх впровадження суб'єктами господарювання і вплив на розвиток економіки України в цілому.

Приєднання до Світової організації торгівлі та обраний Україною шлях інтеграції до Євросоюзу вимагає запровадження дієвих засобів захисту прав інтелектуальної власності, зближення та інтеграцію національної економічної системи до систем ЄС, запровадження моделі інноваційного розвитку, яка прийнята ЄС за базову.

При цьому виникає потреба не тільки в гармонізації вітчизняного законодавства з міжнародними нормами і стандартами, а й опрацювання національного механізму належного правового захисту прав інтелектуальної власності. Це, у свою чергу, вимагає великої уваги до проблем, пов'язаних з державним регулюванням у зазначеній сфері, впровадженням і удосконаленням чітких механізмів такого регулювання.

Уряд України ініціював формування найактуальніших для держави інноваційних проектів і ухвалив необхідні рішення для їх фінансової й адміністративної підтримки. Проте необхідним є вироблення системи правил і стимулів, які б зацікавили до цього виду діяльності не лише національний бізнес, а й науковців і винахідників, вже без ручного управління з боку державних інституцій.

Визначимо шляхи вдосконалення системи правового забезпечення охорони та захисту прав на об'єкти інтелектуальної власності і на цій основі досягнемо гармонізації законодавства у цій сфері в умовах розвитку інноваційної економіки. Проаналізуємо останні дослідження і публікації, в яких започатковано розв'язання цієї проблеми.

В Україні швидкими темпами протягом останніх десятиліть формується власна школа дослідників проблем інтелектуальної власності, що націлена саме на забезпечення інноваційного розвитку держави. Ці питання розкрива-

© О. В. Зінченко, П. С. Матвєєв, 2016

ються у працях вітчизняних та зарубіжних учених, які зробили вагомий внесок у дослідження питань правової охорони та захисту об'єктів промислової власності й інноваційної діяльності, зокрема: С. С. Алексєєва, Г. А. Андрощука, Ю. Л. Бошицького, М. К. Галянтича, І. І. Дахна, О. В. Дзери, Р. Дюма, В. Жарова, І. Н. Звягіної, Ю. М. Капіци, Р. А. Калюжного, Л. В. Коваля, А. М. Колодія, В. В. Копєйчикова, М. Й. Коржанського, А. Т. Комзюка, В. О. Котюка, В. І. Курила, П. І. Крайнєва, О. Е. Лейста, А. В. Міцкевича, А. Ю. Олійника, Й. Е. Маміофи, П. С. Матвєєва, В. С. Мартем'янова, Л. О. Михайлової, Н. О. Можаровської, О. А. Підопригори, О. О. Підопригори, А. Д. Святоцького, В. В. Сергієнко, Р. Б. Шишки, О. Х. Юлдашева та ін.

Водночас слід зазначити, що раніше опубліковані роботи не повною мірою вичерпують наявні практичні й теоретичні проблеми державної діяльності по боротьбі з правопорушеннями і злочинами у сфері інтелектуальної власності в умовах інноваційної економіки.

Сучасна світова система правових приписів створювалася численними міжнародними угодами та конвенціями у промислово розвинених країнах протягом тривалого часу, що вимірюється століттями. Національне ж законодавство формувалося в радянських умовах на засадах ігнорування прав на інтелектуальну власність з визнанням пріоритету держави над іншими інтересами окремих суб'єктів правових відносин.

Тому для усвідомлення особливостей національної системи правових приписів, які утворюють юридичну основу охорони прав інтелектуальної власності в умовах інноваційного розвитку України, необхідно проаналізувати систему міжнародних угод, законодавчих та підзаконних нормативно-правових актів різного рівня, які в Україні призначені для охорони прав і законних інтересів суб'єктів правових відносин у галузі інтелектуальної власності в умовах інноваційної економіки.

Результати творчої діяльності виступають у кількох аспектах: як ідея, як наукове, культурне надбання суспільства, інформація, як матеріальний носій і як майнові та немайнові права, що виникають через факт їх створення, використання та розповсюдження [1, *215*]. З найдавніших часів людина у своїй діяльності застосовує власний інтелект. Але особа завжди схильна до набуття власних, індивідуальних навичок і навіть здійснення відкриттів чи створення чогось оригінального, що нерідко впливає на соціум і здатне стати його спільним надбанням, яке передаватиметься з покоління в покоління. Таким шляхом розвивалося людство, і до певного історичного періоду ніхто не фіксував авторства на відкриття, винахід або твір тощо. Право власності творця на результат його інтелектуальної діяльності було запроваджене у суспільно-правових відносинах значно пізніше. Перший нормативний акт, який став прототипом захисту майнових прав авторів, було прийнято в державі з найпотужнішою для того часу промисловістю — Англії. Йдеться про так званий Закон королеви Анни 1709 року [2, *10*]. Згідно з цим документом видавцям книг надавалося право впродовж 12-ти років з моменту першого опублікування контролювати перевидання цієї продукції.

Філософія забезпечення прав людини, яка в середині XVIII ст. стала домінуючою у французькому суспільстві, істотно впливала як на розвиток законодавства цієї країни, так і на відповідні суспільні відносини. Так, відомий автор та імпресаріо Бомарше створив першу в світі організацію із захисту прав авторів. А така сама організація, створена згодом (1850 р.) В. Гюго і О. де Бальзаком, існує й донині [2, *10*]. Французька практика вплинула на розвиток законодавства практично всієї Європи, крім Великої Британії.

Еру міжнародного авторського права започатковано прийняттям 1886 р. Бернської конвенції [3]. Цим документом на міжнародному рівні, окрім так званих немайнових прав, за автором було закріплено майнове право на його твори, як право самостійно використовувати їх та виключне право дозволяти таке використання.

Поняття інтелектуальної власності вперше було введено у 1967 р. Конвенцією [4], яка засновувала Всесвітню організацію інтелектуальної власності, учасником якої на сьогодні є Україна, Російська Федерація та інші країни колишнього СРСР. Проте в радянському законодавстві поняття інтелектуальної власності не застосовувалося тривалий час. Юридичний енциклопедичний словник за редакцією А. Я. Сухарева визначав інтелектуальну власність як умовний збірковий термін у міжнародних угодах, а також у законодавстві деяких країн [5, *126*]. Це поняття включало права, що стосувалися літературних, художніх та наукових творів, виконавчої діяльності артистів, звукозапису, радіо- і телевізійних передач (тобто авторські права); наукових відкриттів, винаходів та інших прав, пов'язаних з різноманітними видами промислової власності, а також захистом від недобросовісної конкуренції.

Так, А. Б. Баріхін визначає інтелектуальну власність як сукупність правових відносин з приводу володіння, розпорядження та використання продуктів інтелектуальної власності, виключні права на результати творчої діяльності та засоби індивідуалізації [1, *215*].

Основними міжнародно-правовими джерелами, що регулюють питання інтелектуальної власності, є Паризька конвенція про охорону промислової власності 1883 року [6] (СРСР приєднався у 1965 р.), Всесвітня конвенція про авторське право 1952 року [7] (СРСР приєднався у 1973 р.), Договір про патентну кооперацію 1970 року, Бернська конвенція про охорону літературних та художніх творів 1971 року [3], Договір про інтелектуальну власність по відношенню до інтегральних мікросхем 1989 року, Євразійська патентна конвенція 1994 року та ін.

Правове регулювання відносин у галузі інтелектуальної власності в Україні започатковане на основі названих міжнародно-правових актів, як підвалин для унормування національного авторського і патентного права. Інтелектуальна власність визначається у ст. 199 нового Цивільного кодексу України як самостійний об'єкт цивільних прав [8].

Україна є учасником близько двадцяти багатосторонніх міжнародних угод, що стосуються інтелектуальної власності [9, *1*]. Триває підготовча робота з приведення національних правових актів до відповідності з Угодою про

торговельні аспекти прав інтелектуальної власності (Угоди Trips). Урядом схвалено низку рішень, що стосуються регулювання відносин у цій сфері. Йдеться, зокрема, про "Порядок присвоєння і нанесення на диски для лазерних систем зчитування спеціальних ідентифікаційних кодів", визначено повноважні органи, відповідальні за виконання Угоди про співробітництво у напрямі виявлення, запобігання та припинення правопорушень у сфері інтелектуальної власності тощо.

Система правового захисту інтелектуальної власності в Україні продовжує розвиватися. Правовідносини регулюються окремими положеннями Конституції України, нормами Цивільного, Кримінального, Господарського, Митного кодексів, Кодексу України про адміністративні порушення, процесуальними кодексами, нормами окремих законів, підзаконними правовими актами, яких зараз нараховується близько ста. В Україні насамперед прийнято низку нормативно-правових актів, що регулюють суспільні відносини в цій сфері: Закони України "Про авторське право та суміжні права", "Про розповсюдження примірників аудіовізуальних творів та фонограм", "Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо правової охорони інтелектуальної власності", "Про охорону прав на знаки для товарів та послуг", "Про інноваційну діяльність", Указ Президента України "Про заходи щодо охорони інтелектуальної власності" тощо.

Урядові заходи та його виконавчих органів спрямовані на розвиток правової регламентації сфери інтелектуальної власності та визнання України на міжнародній арені такою державою, де права інтелектуальної власності надійно захищені. Так, Указом Президента України передбачено низку заходів у сфері інтелектуальної власності щодо охорони прав її суб'єктів та забезпечення підготовки фахівців у цій сфері. Зокрема, передбачено утворення у складі Міністерства внутрішніх справ України, Служби безпеки України спеціальних підрозділів боротьби з правопорушеннями у сфері інтелектуальної власності, у складі Державної служби інтелектуальної власності — підрозділу інспекторів з питань інтелектуальної власності та, що особливо вчасно, — запровадження у вищих навчальних закладах курсу з прав інтелектуальної власності.

Останніми роками процес формування і вдосконалення нормативно-правової бази щодо інноваційної діяльності у країні є особливо активним. Перший суттєвий крок у цьому напрямі вже зробив Президент України, який ще у жовтні 2010 р. підписав Закон про головні пріоритетні напрями наукового та інноваційного розвитку держави, а у 2011 р. — Закон "Про пріоритетні напрями інноваційної діяльності в Україні".

Таких напрямів є сім, і вони повною мірою відповідають ресурсному, людському потенціалу України, перспективам її геополітичного поступу. Так, стратегічними пріоритетними напрямами наукового та інноваційного розвитку України на 2011–2021 рр. є, цитуємо:

1) освоєння нових технологій транспортування енергії, впровадження енергоефективних, ресурсозберігаючих технологій, освоєння альтернативних джерел енергії;

2) освоєння нових технологій високотехнологічного розвитку транспортної системи, ракетно-космічної галузі, авіа- і суднобудування, озброєння та військової техніки;

3) освоєння нових технологій виробництва матеріалів, їх оброблення і з'єднання, створення індустрії наноматеріалів та нанотехнологій;

4) технологічне оновлення та розвиток агропромислового комплексу;

5) впровадження нових технологій та обладнання для якісного медичного обслуговування, лікування, фармацевтики;

6) широке застосування технологій більш чистого виробництва та охорони навколишнього природного середовища;

7) розвиток сучасних інформаційних, комунікаційних технологій, робототехніки.

Уряд України ініціював формування найактуальніших для держави інноваційних проектів і ухвалив необхідні рішення для їх фінансової та адміністративної підтримки. Подібні ініціативи є надзвичайно важливими, оскільки вони демонструють політику держави щодо її пріоритетного високотехнологічного розвитку. Розвитку інноваційної діяльності, новітніх технологій сприяють 14 законодавчих актів, близько 50 нормативно-правових урядових актів, понад 100 різноманітних відомчих документів, що регламентують інноваційну діяльність і трансфер технологій. Проте, як слушно зазначає П. С. Матвєєв, відсутність сформованого системного підходу, науково обґрунтованих концептуальних засад та єдиного структурованого "дерева цілей" державної науково-технологічної та інноваційної політики не компенсується збільшенням кількості законодавчих і нормативно-правових актів, численними змінами та доповненнями до них [10, *211–212*]. Законодавчу базу щодо інноваційного розвитку та формування державної інноваційної політики, крім базових Законів України "Про наукову і науково-технічну діяльність", "Про інноваційну діяльність", "Про наукову і науково-технічну експертизу", "Про спеціальний режим інвестиційної і інноваційної діяльності технологічних парків", Концепції науково-технологічного та інноваційного розвитку України, становлять прийняті спеціальні закони, положення яких спрямовані на регулювання відносин саме на стадії розробки програм. Зокрема, йдеться про Закони України "Про пріоритетні напрями розвитку науки і техніки", "Про пріоритетні напрями інноваційної діяльності в Україні", "Про державні цільові програми", а також низку підзаконних актів, якими протягом останніх років затверджувалися програми інноваційного розвитку. Прикладом таких актів можуть бути Постанови КМУ "Про затвердження переліку державних наукових і науково-технічних програм з пріоритетних напрямів розвитку науки і техніки на 2002–2006 роки", "Про затвердження Положення про державну наукову і науково-технічну програму" тощо. Вдосконалення правових засад у цій важливій сфері триває системно, послідовно й поетапно. Всі ці заходи Уряду України позитивно оцінені міжнародними експертами.

У цьому контексті О. Ф. Андросова і А. В. Череп у монографії "Трансфер технологій як інструмент реалізації інноваційної діяльності" зауважують, що "активізація інноваційної діяльності має дуже важливе значення як на рівні

підприємства, так і на рівні держави. Оскільки лише під час розвитку науки, техніки, технологій можливий випуск конкурентоспроможної продукції та послуг. Коли підприємство випереджає конкурентів в освоєнні досягнень науково-технічного прогресу, тільки тоді воно має змогу отримувати прибуток" [11, *34*]. З огляду на це, по-перше, в країні має бути втілена дієва державна політика, спрямована на пріоритетний науково-технологічний розвиток економіки (поки що така політика лише декларувалася). Очевидно, що ця політика має набути головних програмних засад найбільших політичних партій України, стати пріоритетною в реальних діях як керівників держави, так і усіх рівнів державного управління, стати домінуючою компонентою навчальних планів і програм вищих навчальних закладів, наукових установ.

Важливим результатом цієї політики має бути принципова зміна ставлення держави до зовнішніх запозичень. Їх можна брати лише у крайніх випадках і лише для інвестицій у високотехнологічне виробництво, оскільки Україна практично вичерпала свої можливості щодо нарощування запозичень.

Отже, ключовим чинником для покращення інноваційного рівня України є освоєння та застосування прогресивних технологій та наукомісткої продукції, і держава повинна бути основним джерелом фінансування прискореного стартового розвитку науково-технічної та інноваційної діяльності. Відповідно, удосконалення вимагає нормативна база для більш тісного співробітництва державного та підприємницького сектору.

Можна визначити ще низку важливих складових моделі інноваційного розвитку України, але всі вони спрацюють лише за умови консолідації країни, навколо пріоритетного, високотехнологічного розвитку суспільства. Нині є всі підстави стверджувати, що норми регулювання правових відносин у сфері інтелектуальної власності та інноваційної діяльності в Україні цілком відповідають міжнародним стандартам.

Джерела

1. *Барихин А. Б.* Большой энциклопедический словарь / А. Б. Барихин. — Москва: Книжный мир, 2002. — 215 с.
2. *Юридический* словарь / под ред. С. Н. Братусь и Н. Д. Казанцева. — Москва: Гос. изд-во юрид. лит., 1953.
3. *Бернская* конвенция об охране литературных и художественных произведений. Парижский акт от 24 июля 1971 г. // Междунар. нормат. акты ЮНЕСКО. — Москва: Логос, 1993.
4. *Стокгольмская* конференция по интеллектуальной собственности 1967 г. об основании Всемирной организации интеллектуальной собственности // Междунар. нормат. акты ЮНЕСКО. — Москва: Логос, 1993.
5. *Юридический* энциклопедический словарь / под ред. А. Я. Сухарева; редкол. М. М. Богуславский, М. И. Козырь, Г. М. Миньковский и др. — Москва: Сов. энциклопедия, 1984.
6. *Парижская* конвенция по охране промышленной собственности от 20 марта 1883 года, пересмотренная в Брюсселе 14 декабря 1900 г., в Вашингтоне 2 июня 1911 г., в Гааге 6 ноября 1925 г., в Лондоне 2 июня 1934 г., в Лиссабоне 31 октября

1958 г. и в Стокгольме 14 июля 1967 г. // Междунар. нормат. акты ЮНЕСКО. — Москва: Логос, 1993.
7. *Всемирная* конвенция об авторском праве (пересмотренная в Париже 24 июля 1971 года) // Междунар. нормат. акты ЮНЕСКО. — Москва: Логос, 1993.
8. *Цивільний* Кодекс України, Цивільно-процесуальний Кодекс України / Бюлетень законодавства і юрид. практики України. — Київ: Юрінком, 1996. — № 2. — 286 с.
9. *Авторское* право Украины: сб. нормативно-правовых актов / сост. В. В. Ситцева. — Киев: Агентство по защите прав авторов "Ринкор-поралес", 1996. — 168 с.
10. *Матвєєв П. С.* Господарсько-правове регулювання інноваційної діяльності (теоретичний аспект) : [монографія] / П. С. Матвєєв. — Київ, 2013. — 328 с.
11. *Андросова О. Ф.* Трансфер технологій як інструмент реалізації інноваційної діяльності: монографія / О. Ф. Андросова, А. В. Череп. — Київ: Кондор, 2007. — 356 с.

Ключовим чинником для покращення інноваційного рівня України є освоєння й застосування прогресивних технологій та наукомісткої продукції, і держава повинна бути основним джерелом фінансування прискореного стартового розвитку науково-технічної та інноваційної діяльності. Відповідно, удосконалення вимагає нормативна база для більш тісного співробітництва державного та підприємницького сектору.

Processes occurring in the field of intellectual property and innovation require analysis of the legislative process, implementation by business and their impact on the economy of Ukraine as a whole.

Accession to the World Trade Organization and Ukraine chosen path of integration into the European Union requires the introduction of effective means of protecting intellectual property rights, convergence and integration to the national economic system of the EU, introducing innovative development model, which was adopted by the EU base.

Thus there is a need not only to harmonize national legislation with international norms and standards, and national machinery and process the appropriate legal protection of intellectual property. This, in turn, requires a lot of attention to the problems associated with government regulation in this area, introduction and improvement of clear mechanisms for this regulation.

The goal of the study is to determine ways to improve the system of providing legal protection and enforcement of intellectual property rights and on this basis to achieve harmonization of legislation in this area in the development of innovative economy.

A key factor to enhance the innovation of Ukraine is the development and application of advanced technologies and high-tech products and the state should be the main source of funding for the accelerated start of science, technology and innovation. Accordingly, improvement requires a regulatory framework for closer cooperation between the government and the business sector.

Ключевым фактором для улучшения инновационного уровня Украины является освоение и применение прогрессивных технологий и наукоемкой продукции, и государство должно быть основным источником финансирования ускоренного стартового развития научно-технической и инновационной деятельности. Соответственно, усовершенствования требует нормативная база для более тесного сотрудничества государственного и предпринимательского сектора.

Надійшла 28 грудня 2016 р.

УДК 343. 4

В. А. БОРТНИК
Міжрегіональна Академія управління персоналом, м. Київ

ПРЕДМЕТ СУСПІЛЬНИХ ВІДНОСИН, ЯКІ Є ОБ'ЄКТОМ ЗЛОЧИНІВ ПРОТИ ЧЕСТІ ТА ГІДНОСТІ ОСОБИ

Наукові праці МАУП, 2016, вип. 51(4), с. 23–34

Кожна людина, незалежно від її статі, віку, походження, національності, фізичного, інтелектуального статусу, політичних або релігійних переконань, має право на повагу до її честі і гідності. Це право є невідчужуваним. Щоб уникнути порушень у цій сфері, розглянуто можливість внесення деяких поправок у чинне кримінальне законодавство України.

Обов'язковим елементом суспільних відносин є предмет. Безпредметних суспільних відносин не існує. Предмет — це те, з приводу чого виникають суспільні відносини, те, з приводу чого взаємодіють учасники суспільних відносин. Предмет може уособлюватись як матеріальними, так і нематеріальними утвореннями. Матеріальними утвореннями є речі матеріального світу, тобто речі, які здатні сприйматися органами чуття людини чи фіксуватися технічними засобами. До них відносять гроші, рухоме та нерухоме майно, тварини, рослини, корисні копалини та водні ресурси, територію держави, континентальний шельф тощо. Водночас нематеріальними утвореннями є різноманітні немайнові та духовні блага, соціальні та державні інститути, власне суспільні відносини та ін.

У теорії кримінального права суспільні відносини розподіляють на матеріальні та нематеріальні. Зрозуміло, що основою такої диференціації є саме предмет суспільних відносин, а точніше його характер (матеріальний чи нематеріальний).

Головною функцією предмета суспільних відносин є інтеграція потреб та інтересів учасників, що змушує останніх вступати в соціальний зв'язок задля їх реалізації. Така функція властива як матеріальним, так і нематеріальним предметам суспільних відносин. Цю функцію можна проілюструвати таким чином. Наприклад, предметом суспільних відносин є корисні копалини, які інтегрують, з одного боку, інтереси держави та суспільства щодо охорони природного навколишнього середовища і потреби у видобуванні таких копалин, а з другого — майнові (прибуткові) інтереси учасників, які залучені до безпосереднього видобування корисних копалин. Саме інтеграція потреб та

© В. А. Бортник, 2016

інтересів, яка відбувається у предметі суспільних відносин, змушує учасників діяти або не діяти відповідним чином, тобто вступати в соціальний зв'язок.

Однак предмет суспільних відносин не слід ототожнювати з предметом злочину, хоча в деяких моментах ці поняття збігаються або взагалі є ідентичними. Предмет суспільних відносин і предмет злочину необхідно чітко розмежовувати. Так, предметом суспільних відносин є матеріальні або нематеріальні утворення, з приводу яких виникають суспільні відносини. Предмет суспільних відносин інтегрує потреби та інтереси учасників. Натомість, предмет злочину — це тільки матеріальні утворення, з приводу яких або шляхом впливу на які вчиняється злочин. Предмет суспільних відносин є їх обов'язковою ознакою, тоді як предмет злочину, на думку Є. В. Лащука, є лише факультативною ознакою об'єкта злочину [1, *8*]. Проте таке розмежування не виключає випадків, коли одна і та сама річ матеріального світу одночасно є і предметом суспільних відносин, і предметом злочину.

Предмет, як і учасники суспільних відносин, може самостійно піддаватися протиправному впливу, але, так чи інакше, посягання завжди спрямовується на цілісність суспільних відносин. Як наслідок, вони є тією категорією, яка всебічно характеризує об'єкт посягання, незалежно від того, на що конкретно спрямовується злочинний вплив та якому учаснику заподіюється шкода.

Досліджуючи предмет суспільних відносин, які є об'єктом кримінально-правової охорони честі та гідності особи, зауважимо, що таким предметом виступає право особи на повагу до її честі та гідності. Як вже було доведено, право особи на повагу до її честі та гідності відносять до абсолютних суб'єктивних прав фізичної особи. Суть цього права полягає у можливості фізичної особи, по-перше, учиняти чи не вчиняти відповідні дії, що стосуються поваги до її честі та гідності; по-друге, вимагати від інших учасників суспільних відносин (суспільства, його частини чи форми організації, держави в особі державного апарату, фізичних та юридичних осіб) поведінки (вчинення або невчинення дій), яка не посягала б на честь та гідність фізичної особи; по-третє, вимагати від держави належної охорони права на повагу до честі та гідності. Досить подібним до цього є визначення суб'єктивного права особи на повагу до її честі та гідності, яке пропонується у працях В. Е. Гулієва та Ф. М. Рудінського. Так, досліджуване суб'єктивне право, на думку вчених, включає можливість громадянина вимагати, щоб правова, моральна, професійна та інша оцінка його особистості здійснювалася на основі правильного сприйняття його поведінки і його поваги як людини взагалі [2, *150*].

Важливим залишається те, що предметом суспільних відносин, які є об'єктом кримінально-правової охорони честі та гідності особи, на нашу думку, є саме право фізичної особи на повагу до її честі та гідності, а не честь та гідність як такі. Безумовно, честь та гідність, які Конституцією України визнаються найвищою соціальною цінністю, закладаються в основу права фізичної особи на повагу до її честі та гідності. Однак предметом досліджуваних суспільних відносин є безпосередньо суб'єктивне право фізичної особи на повагу до її честі та гідності, оскільки такі суспільні відносини виникають не з приводу честі та гідності особи як таких, а виключно з приводу права особи

на повагу до її честі та гідності. За змістом досліджувані суспільні відносини виникають між учасниками з приводу реалізації права фізичної особи на повагу до її честі та гідності, з приводу непосягання інших учасників суспільних відносин на право поваги до честі та гідності фізичної особи. Інакше кажучи, взаємодія учасників суспільних відносин (соціальний зв'язок) відбувається не щодо честі та гідності особи, а щодо права фізичної особи на повагу до її честі та гідності.

Як зазначає М. І. Матузов, суб'єктивне право — це гарантована законом міра поведінки, а також міра володіння соціальним благом. Саме благо в склад суб'єктивного права не входить, а є лише його об'єктом [3, *21*]. Г. В. Шершеневич вказує, що суб'єктивне право є засобом забезпечення користування благами, але останні також мало належать до поняття прав [4, *613*]. Із цього випливає, що честь та гідність особи як соціальні цінності є об'єктом суб'єктивного права особи на повагу до її честі та гідності і не входять до складу такого права.

Стосовно об'єкта кримінально-правової охорони, то необхідно було б уточнити, що фактично під кримінально-правову охорону потрапляють не честь та гідність особи як соціальні цінності, а право фізичної особи на повагу до її честі та гідності. Так, на наш погляд, визнання честі та гідності особи найвищими соціальними цінностями є передумовою виникнення у фізичної особи права на повагу до цих цінностей. Водночас право на повагу до честі та гідності особи зобов'язує інших учасників суспільних відносин до відповідної поведінки (вчинення чи невчинення певних дій), яка полягає у повазі до честі та гідності фізичної особи. Натомість, будь-яка інша поведінка учасників суспільних відносин, яка полягає у неповазі до честі та гідності фізичної особи, є фактично порушенням вказаного права.

Об'єктом різних видів правової охорони (кримінально-правової, цивільно-правової та адміністративно-правової) є одні й ті самі суспільні відносини, а їх склад і структура не залежать від виду правової охорони. При цьому зі змісту ст. 297 Цивільного кодексу України випливає, що об'єктом цивільно-правової охорони виступають суспільні відносини, предметом яких є саме право фізичної особи на повагу до її честі та гідності.

Таким чином, обґрунтовано, що предметом досліджуваних суспільних відносин особи виступає саме право фізичної особи на повагу до її честі та гідності.

Кожна фізична особа, незалежно від її статі, віку, походження, громадянства, фізичного, майнового, інтелектуального стану, політичних чи релігійних поглядів, має право на повагу до її честі та гідності. Таке право є невід'ємним. Фізична особа не може бути позбавлена чи обмежена в праві на повагу до її честі та гідності. Право фізичної особи на повагу до її честі та гідності існує протягом всього життя людини, починаючи з моменту її народження і закінчуючи моментом смерті. Саме тому в правовій науці право на повагу до честі та гідності особи належить до абсолютних прав людини [5–7].

Водночас правом на повагу до честі та гідності не охоплюється повага до честі та гідності померлої особи, оскільки, по-перше, померла особа не є но-

сієм суб'єктивного права, яким виступає право на повагу до честі та гідності особи; по-друге, такій особі внаслідок посягання не заподіюється і не може бути заподіяна моральна шкода; по-третє, Цивільний кодекс України чітко розділяє право на повагу до честі та гідності особи (ст. 297) і повагу до людини, яка померла (ст. 298).

Характерно, що суб'єктивне право особи на повагу до її честі та гідності є особистим немайновим правом особи. Пояснюється це, по-перше, тим, що честь та гідність, відповідно до положень Цивільного кодексу України, визнаються особистими немайновими благами (ч. 1 ст. 201). По-друге, ст. 270 цього ж кодексу безпосередньо відносить право на повагу до честі та гідності особи до особистих немайнових прав особи.

Продовжуючи дослідження предмета суспільних відносин, необхідно розглянути кожну зі складових цього суб'єктивного права фізичної особи.

Найперше, право фізичної особи на повагу до її честі та гідності включає можливість вчинення чи невчинення власних дій. Такими діями можуть, зокрема, виступати дії особи, які підтверджують повагу до її честі та гідності (створюють образ поваги до честі та гідності особи), демонструють іншим учасникам суспільних відносин певні позитивні моральні, інтелектуальні та вольові якості особи тощо. Суб'єктивне право особи охоплює не тільки можливість вчиняти або не вчиняти такі дії чи відмовитись від їх вчинення взагалі, а й можливість вчиняти абсолютно протилежні за змістом діяння, які, навпаки, створюють образ неповаги до її честі та гідності, демонструють певні негативні моральні, інтелектуальні чи вольові якості особи. У цьому, власне, й виражається, на нашу думку, право на власні дії, як складова суб'єктивного права фізичної особи на повагу до її честі та гідності.

Наступним елементом досліджуваного суб'єктивного права є право особи на чужі дії, тобто право фізичної особи вимагати від інших учасників суспільних відносин (суспільства, його частини чи форми організації, держави в особі державного апарату, фізичних чи юридичних осіб) відповідної поведінки (вчинення чи невчинення дій), яка виявляється у повазі до честі та гідності особи. Водночас повага до честі та гідності особи може визначатись як належна оцінка іншими учасниками суспільних відносин основних моральних, духовних інтелектуальних, вольових та інших якостей особи. Така оцінка хоча й виражає суб'єктивне сприйняття учасниками суспільних відносин відповідних моральних, духовних, інтелектуальних вольових та інших якостей фізичної особи, однак повинна бути адекватною і максимально об'єктивною. Саме в такій оцінці та її зовнішньому виразі (ставленні інших учасників суспільних відносин до фізичної особи, відгук про її особистісні якості тощо) виявляються відповідні дії, право вимагати вчинення чи невчинення яких належить фізичній особі як носію права на повагу до її честі та гідності.

Таким чином, суб'єктивне право фізичної особи охоплює можливість вимагати від інших учасників суспільних відносин вчення або невчинення дій, якими є адекватна та об'єктивна оцінка самої фізичної особи, її поведінки і особистісних якостей, а також адекватне та об'єктивне вираження цієї оцінки.

Водночас можливість фізичної особи вимагати від інших учасників суспільних відносин вчинення або невчинення зазначених дій випливає із заборони будь-кому порушувати право на повагу до честі та гідності особи. У цьому, власне, і виявляється одна із розглянутих складових соціального зв'язку досліджуваних суспільних відносин, що полягає у непорушенні права фізичної особи на повагу до її честі та гідності.

Також складовою суб'єктивного права фізичної особи на повагу до її честі та гідності є можливість фізичної особи вимагати від держави захисту та забезпечення реалізації свого права на повагу до честі та гідності. Можливість вимагати від держави захисту та забезпечення реалізації свого права на повагу до честі та гідності особи випливає з обов'язку держави захищати та забезпечувати право фізичної особи на повагу до її честі та гідності. Усе це обумовлюється тим, що честь та гідність особи визнаються найвищими соціальними цінностями, а відповідно до ч. 2 ст. 3 Конституції України права і свободи людини та їх гарантії визначають зміст і спрямованість діяльності держави, оскільки держава відповідає перед людиною за свою діяльність, а утвердження і забезпечення прав та свобод людини є головним обов'язком держави [8].

На наш погляд, можливість вимагати від держави захисту та забезпечення реалізації свого права на повагу до честі та гідності особи охоплює одразу два компоненти:

1) можливість фізичної особи вимагати від держави захисту свого права на повагу до честі та гідності;
2) можливість фізичної особи вимагати від держави забезпечення реалізації (належних умов для реалізації) свого права на повагу до честі та гідності.

Сама ж можливість вимагати від держави захисту свого права на повагу до честі та гідності означає звернення до органів державної влади, в тому числі до суду, з приводу: захисту свого суб'єктивного права на повагу до честі та гідності особи; належного реагування на факти порушення права особи на повагу до її честі та гідності; відновлення порушеного права на повагу до честі та гідності; відшкодування моральної шкоди, яка була заподіяна внаслідок порушення права на повагу до честі та гідності; притягнення до відповідальності інших учасників суспільних відносин за порушення суб'єктивного права особи на повагу до її честі та гідності; вжиття заходів з профілактики та попередження порушень права особи на повагу до її честі та гідності.

Окрім того, можливість вимагати від держави захисту свого права на повагу до честі та гідності особи включає вжиття необхідних заходів від держави та органів державної влади щодо законодавчого та нормативного захисту права особи на повагу до її честі та гідності. Інакше кажучи, вимагати належного законодавчого та нормативного закріплення як самого права особи на повагу до її честі та гідності, так і способів і механізмів захисту цього права, а також встановлення відповідальності інших учасників суспільних відносин за порушення вказаного права.

Можливість вимагати в держави належного забезпечення реалізації права особи на повагу до її честі та гідності полягає в можливості фізичної особи

звертатися до держави (органів державної влади) з приводу: створення належних умов для реалізації права на повагу до честі та гідності особи; забезпечення можливості реалізації права на повагу до честі та гідності особи. Під цим, зокрема, розуміється можливість особи вимагати в держави забезпечення та гарантування правових механізмів реалізації права особи на повагу до її честі та гідності. Тобто механізмів, за допомогою яких особа може вимагати від інших учасників суспільних відносин належної поведінки, що виражається у повазі до її честі та гідності.

До можливості особи вимагати від держави забезпечення реалізації свого права на повагу до честі та гідності слід віднести також можливість особи вимагати від держави закріплення належних правових механізмів діяльності інших учасників суспільних відносин, які виключали б посягання на повагу до честі та гідності особи.

У контексті дослідження предмета суспільних відносин, які є об'єктом кримінально-правової охорони честі та гідності особи, слід звернути увагу, що право фізичної особи на повагу до честі нерозривно поєднане з правом фізичної особи на повагу до її гідності.

На противагу цьому розділення предмета суспільних відносин окремо на право фізичної особи на повагу до її честі та на право фізичної особи на повагу до її гідності є не зовсім доцільним та обґрунтованим. Пояснюється це тим, що самі поняття "честь" та "гідність" особи є досить близькими за змістом і так чи інакше стосуються особистісних якостей фізичної особи. Як честь, так і гідність особи визнаються найвищими соціальними цінностями. Право фізичної особи на повагу до її честі та право фізичної особи на повагу до її гідності є однаковими абсолютними суб'єктивними немайновими правами особи.

Більше того, розглядаючи право фізичної особи на повагу до її честі та гідності, як предмета суспільних відносин, і констатуючи, що такі відносини є єдиними та існують незалежно від наявності або виду кримінально-правової охорони, висновуємо, що предмет цих суспільних відносин не можна розділяти. Так, відповідно до ст. 297 Цивільного кодексу України цивільно-правова охорона здійснюється щодо суспільних відносин, предметом яких є одночасно право фізичної особи на повагу до її честі та гідності. Із цього випливає, що правова охорона (цивільно-правова, адміністративно-правова, кримінально-правова) здійснюється одночасно як щодо права фізичної особи на повагу до її честі, так і щодо права фізичної особи на повагу до її гідності. Тому предметом досліджуваних суспільних відносин слід вважати саме право фізичної особи на повагу до її честі та гідності.

Окрім того, порушуючи право особи на повагу до її честі, як правило, порушується і право особи на повагу до її гідності (порушуючи право особи на повагу до її гідності, як правило, порушується і право особи на повагу до її честі). Тому більш повним вбачається саме формулювання "право на повагу до честі та гідності особи", оскільки в такому випадку відображається правова охорона і честі, і гідності особи.

Натомість у ст. 120 та 365 КК України має місце інших підхід, оскільки безпосередньо зазначається тільки про людську гідність або особисту гідність

потерпілого, тоді як про честь особи не згадується. На основі цього обґрунтованою вбачається пропозиція про внесення змін до ч. 1 ст. 120 КК України, замінивши слова "її людської гідності" словами "честі та гідності особи", а також до ч. 2 ст. 365 КК України, замінивши слова "особисту гідність потерпілого" словами "честь та гідність особи".

Досліджуючи предмет суспільних відносин, які є об'єктом кримінально-правової охорони честі та гідності особи, необхідно також звернути увагу на окремий вид честі та гідності, про який згадується в ст. 161 КК України (національна честь та гідність). На наш погляд, національна честь та гідність є особливим (окремим) видом честі та гідності особи. Пояснюється, зокрема, це такими причинами: по-перше, носієм честі та гідності (суб'єктивного права на повагу до честі та гідності), як вже було доведено, виступає саме фізична особа; по-друге, суб'єктивне право фізичної особи на повагу до її честі та гідності неможливе без поваги до окремих ознак цієї особи (ознак належності до тієї чи іншої релігії, національності, народності, місця народження та проживання, професії й роду занять тощо). Інакше кажучи, неможливо уявити собі повагу до честі та гідності особи без поваги, наприклад, до етнічної, расової чи релігійної належності особи. Водночас повага до окремих ознак фізичної особи може розглядатись як складова частина поваги до честі та гідності особи.

Отже, за нашим переконанням, поняття "національна честь та гідність" є дещо неточним, оскільки повага до честі та гідності особи не може ґрунтуватися тільки на повазі до її окремих ознак, не охоплюючи при цьому повагу до інших ознак цієї особи. Якщо відбувається посягання на суспільні відносини, предметом яких є суб'єктивне право фізичної особи на повагу до її честі та гідності, то це право порушується незалежно від ознак особи, наявність чи відсутність яких спричинила посягання. Тобто суспільні відносини, предметом яких є суб'єктивне право фізичної особи на повагу до її честі та гідності, зазнають посягання незалежно від того, у зв'язку з якими ознаками особи (їх наявністю чи відсутністю) вчинене посягання: чи це відбулося через релігійні переконання або національну належність особи, чи це відбулося у зв'язку з матеріальним або соціальним становищем особи; чи це відбулося через інтелектуальні, расові ознаки особи або ознаки статі, віку, стану здоров'я тощо.

Розглядаючи це питання через призму структури досліджуваних суспільних відносин, можемо зазначити, що предметом таких суспільних відносин, все таки, залишається суб'єктивне право фізичної особи на повагу до її честі та гідності, а належність до тієї чи іншої нації, раси чи релігіє є тільки частинами цього суб'єктивного права. Виявлення неповаги до таких ознак особи є, по суті, порушенням суб'єктивного права фізичної особи на повагу до її честі та гідності.

Зокрема, якщо деталізувати зазначене суб'єктивне право фізичної особи через описані складові елементи (можливість фізичної особи вчиняти чи не вчиняти відповідні дії, які створюють образ поваги до її честі та гідності; можливість фізичної особи вимагати від інших учасників суспільних відносин належної поведінки; можливість фізичної особи вимагати від держави захисту права на повагу до честі та гідності, а також вимагати закріплення

механізму реалізації та захисту права на повагу до честі та гідності особи), то відносно окремих ознак фізичної особи (її національної належності та релігійних переконань) це суб'єктивне право набуває наступного конкретного змісту. По-перше, можливість виявляти чи не виявляти свою національну належність або релігійні переконання, вільно обирати релігійні переконання та засоби і способи реалізації права на сповідання релігії. По-друге, можливість вимагати від інших учасників суспільних відносин належної поведінки (вчинення чи невчинення відповідних дій) стосовно поваги до його релігійних переконань чи національної належності. По-третє, можливість фізичної особи вимагати від держави захисту свого права на релігійне переконання чи національну належність та вимагати від держави закріплення механізмів захисту і реалізації права фізичної особи на повагу до національної належності чи релігійних переконань.

Із цього випливає висновок, що суб'єктивне право фізичної особи на повагу до її честі та гідності є певним "загальним" правом, яке, у свою чергу, охоплює окремі ознаки фізичної особи (її національну та расову належність, релігійні переконання, майновий стан, походження, місце народження та проживання тощо).

Отже, більш доцільним вбачається вживання в тексті КК України не поняття "національна честь та гідність" (ч. 1 ст. 161), а саме поняття "честь та гідність особи". Тому доцільно внести зміни до ч. 1 ст. 161 КК України, замінивши слова "національної честі та гідності або образа почуттів громадян у зв'язку з їх релігійними переконаннями" словами "честі та гідності особи у зв'язку з її національною належністю чи релігійними переконаннями".

Таким чином, дослідивши предмет суспільних відносин, які є об'єктом кримінально-правової охорони честі та гідності особи, сформулюємо такі узагальнення: по-перше, предметом розглянутих суспільних відносин виступає не честь та гідність як соціальні цінності, а право фізичної особи на повагу до її честі та гідності; по-друге, таке право є абсолютним, суб'єктивним, немайновим правом фізичної особи, є невід'ємним і належить будь-якій фізичній особі (незалежно від її статі, віку, походження, громадянства, майнового стану, релігійних чи політичних переконань) з моменту її народження до моменту її смерті; по-третє, таке право фізичної особи охоплює три складові: 1) можливість фізичної особи вчиняти чи не вчиняти відповідні дії, які створюють образ поваги до її честі та гідності; 2) можливість фізичної особи вимагати від інших учасників суспільних відносин належної поведінки (вчинення чи невчинення дій), яка полягає в адекватній та об'єктивній оцінці самої фізичної особи, її поведінки та особистісних якостей, а також в адекватному та об'єктивному вираженні цієї оцінки; 3) можливість вимагати від держави (органів державної влади): а) вжиття заходів щодо захисту права на повагу до честі та гідності особи, відновлення порушеного права, відшкодування моральної шкоди, завданої посяганням, притягнення до відповідальності інших учасників суспільних відносин, які порушили право на повагу до честі та гідності особи, вжиття заходів з профілактики та попередження посягань

на повагу до честі та гідності особи; б) закріплення правових механізмів, за допомогою яких особа може вимагати від інших учасників суспільних відносин належної поведінки, що виражається у повазі до її честі та гідності, а також правових механізмів діяльності інших учасників суспільних відносин, які виключали б посягання на повагу до честі та гідності особи; по-четверте, предметом досліджуваних суспільних відносин є одночасно право фізичної особи на повагу до її честі та право фізичної особи на повагу до її гідності, тож розділяти ці права та розглядати їх, як предмет суспільних відносин, відірвано один від одного неможливо. На основі цього обґрунтованою вбачається пропозиція про внесення змін до ч. 1 ст. 120 КК України, замінивши слова "її людської гідності" словами "честі та гідності особи", а також до ч. 2 ст. 365 КК України, замінивши слова "особисту гідність потерпілого" словами "честь та гідність особи"; по-п'яте, суб'єктивне право фізичної особи на повагу до її честі та гідності є "загальним" правом, яке, у свою чергу, охоплює окремі ознаки фізичної особи (її національну та расову належність, релігійні переконання, майновий стан, походження, місце народження та проживання тощо).

Тому вживання в диспозиції ч. 1 ст. 161 КК України поняття "національна честь та гідність" є не зовсім доцільним, оскільки йдеться не про честь та гідність нації, а саме про честь та гідність фізичної особи у зв'язку з її національною належністю. Отже, аргументовано необхідність внесення змін до ч. 1 ст. 161 КК України, замінивши слова "національної честі та гідності або образа почуттів громадян у зв'язку з їх релігійними переконаннями" словами "честі та гідності особи у зв'язку з її національною належністю чи релігійними переконаннями".

Джерела

1. *Лащук Є. В.* Предмет злочину у кримінальному праві України : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : спец. 12.00.08 / Є. В. Лащук. — Київ, 2005.
2. *Гулиев В. Е.* Демократия и достоинство личности / В. Е. Гулиев, Ф. М. Рудинский. — Москва, 1983. — 190 с.
3. *Матузов Н. И.* Теоретические проблемы субъективного права : автореф. дис. ... д-ра юрид. наук : спец. 12.00.01 "Теорія та історія держави і права; історія політичних і правових учень" / Н. И. Матузов. — Харків, 1973. — 40 с.
4. *Шершеневич Г. Ф.* Общая теория права / Г. Ф. Шершеневич. — Москва: Нзд. Бр. Башмаковых, 1912. — 618 с.
5. *Луспеник Д. Д.* Судочинство у справах про захист честі, гідності та ділової репутації : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : спец. 12.00.03 "Цивільне право і цивільний процес; сімейне право; міжнародне приватне право" / Д. Д. Луспеник. — Харків, 2003. — 18 с.
6. *Максимович Р. Л.* Потерпілий як ознака складу злочину та його значення для диференціації кримінальної відповідальності й індивідуалізації покарання / Р. Л. Максимович // 10 років чинності Кримінального кодексу України : проблеми застосування, удосконалення та подальшої гармонізації із законодавством європейських країн [матеріали міжнар. наук.-практ. конф. (Харків, 13–14 жовт. 2011 р.)] / за ред. В. Я. Тація, В. І. Борисова та ін. — Харків, 2011.

7. *Малеин Н. С.* Охрана достоинства, здоровья и тайны личной жизни граждан / Н. С. Малеин // Социализм и личность. — Москва: ИГПАН СССР, 1979. — С. 78–95.
8. *Конституція* України: чинне законодавство зі змінами та допов. станом на 4 квіт. 2011 р. — Київ : Вид. ПАЛИВОДА А. В., 2011. — 48 с.

У результаті дослідження сутності права на повагу до честі та гідності людини сформульовано такі узагальнення: по-перше, предметом розглянутих суспільних відносин виступає не честь та гідність як соціальні цінності, а право фізичної особи на повагу до її честі та гідності; по-друге, таке право є абсолютним, суб'єктивним, немайновим правом фізичної особи, є невід'ємним і належить будь-якій фізичній особі (незалежно від її статі, віку, походження, громадянства, майнового стану, релігійних чи політичних переконань) з моменту її народження до моменту її смерті; по-третє, таке право фізичної особи охоплює три складові: 1) можливість фізичної особи вчиняти чи не вчиняти відповідні дії, які створюють образ поваги до її честі та гідності; 2) можливість фізичної особи вимагати від інших учасників суспільних відносин належної поведінки (вчинення чи невчинення дій), яка полягає в адекватній та об'єктивній оцінці самої фізичної особи, її поведінки та особистісних якостей, а також в адекватному та об'єктивному вираженні цієї оцінки; 3) можливість вимагати від держави (органів державної влади): а) вжиття заходів щодо захисту права на повагу до честі та гідності особи, відновлення порушеного права, відшкодування моральної шкоди, завданої посяганням, притягнення до відповідальності інших учасників суспільних відносин, які порушили право на повагу до честі та гідності особи, вжиття заходів з профілактики та попередження посягань на повагу до честі та гідності особи; б) закріплення правових механізмів, за допомогою яких особа може вимагати від інших учасників суспільних відносин належної поведінки, що виявляється у повазі до її честі та гідності, а також правових механізмів діяльності інших учасників суспільних відносин, які виключали б посягання на повагу до честі та гідності особи; по-четверте, предметом досліджуваних суспільних відносин є одночасно право фізичної особи на повагу до її честі та право фізичної особи на повагу до її гідності. Тому слід розділяти ці права та розглядати їх, як предмет суспільних відносин, відірвано один від одного неможливо. У зв'язку з зазначеним аргументовано необхідність внесення змін до КК України.

The study essence of the right to respect for honor and dignity formulated the following generalizations: First, the subject under consideration does not favor public relations honor and dignity as social values, and the right of an individual to respect for his honor and dignity; Secondly, this

right is absolute, subjective, moral rights of the individual are inherent and belongs to any individual (regardless of gender, age, origin, nationality, economic status, religious or political beliefs) on date of birth to the moment of her death, thirdly, that right includes three individual components: 1) the ability of an individual to perform or not to perform the appropriate actions to create an image of respect for her dignity and honor; 2) the ability of an individual to demand from others public relations of good behavior (commit or not commit actions) which is adequate and objective assessment of the individual, its behavior and personal qualities, as well as adequate and objective terms, this evaluation; 3) the ability to require the state (public authorities): a) take measures to protect the right to respect for the dignity of persons, restoration of the rights of non-pecuniary damage caused by abuse, prosecution of other participants in public relations, violated the right to respect for the dignity of the person, measures of prevention and warning of attacks on respect for the dignity of the person; b) providing legal mechanisms by which the person may request the other participants in public relations of good behavior, resulting in regards to her honor and dignity, and legal mechanisms of other participants in public relations, which would exclude attacks on respect for the dignity person; Fourth, the subject of the studied public relations is both an individual right to respect for his honor and pavo individual to respect for his dignity in regard to share these rights and consider them as a matter of public relations, torn apart impossible. In connection with the above, the need to amend the Criminal Code of Ukraine is argumented.

В результате исследования сущности права на уважение чести и достоинства человека сформулированы следующие обобщения: во-первых, предметом рассматриваемых общественных отношений выступает не честь и достоинство как социальные ценности, а право физического лица на уважение его чести и достоинства; во-вторых, такое право является абсолютным, субъективным, неимущественным правом физического лица, является неотъемлемым и принадлежит физическому лицу (независимо от его пола, возраста, происхождения, гражданства, имущественного положения, религиозных или политических убеждений) с момента его рождения до момента его смерти; в-третьих, такое право физического лица охватывает три составляющие: 1) возможность физического лица совершать или не совершать соответствующие действия, которые создают образ уважения к его чести и достоинству; 2) возможность физического лица требовать от других участников общественных отношений должного поведения (совершение или несовершение действий), которое заключается в адекватной и объективной оценке самого физического лица, его поведения и личностных качеств, а также в адекватном и объективном выражении этой оценки;

3) возможность требовать от государства (органов государственной власти): а) принятие мер по защите права на уважение чести и достоинства личности, восстановление нарушенного права, возмещение морального вреда, причиненного посягательством, привлечение к ответственности других участников общественных отношений, которые нарушили право на уважение чести и достоинства личности, принятие мер по профилактике и предупреждению посягательств на уважение чести и достоинства личности; б) закрепление правовых механизмов, с помощью которых человек может требовать от других участников общественных отношений должного поведения, что выражается в уважении к его чести и достоинству, а также механизмов деятельности других участников общественных отношений, которые исключали бы посягательство на уважение чести и достоинства лица; в-четвертых, предметом исследуемых общественных отношений является одновременно право физического лица на уважение его чести и право физического лица на уважение его достоинства. Соответственно следует разделять эти права и рассматривать их, как предмет общественных отношений, в отрыве друг от друга невозможно. В связи с вышеизложенным аргументирована необходимость внесения изменений в УК Украины.

Надійшла 28 грудня 2016 р.

УДК 342.9

С. О. ЛИСЕНКО
Міжрегіональна Академія управління персоналом, м. Київ

ЗАРУБІЖНИЙ ДОСВІД АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ІНФОРМАЦІЙНОЇ БЕЗПЕКИ ПІДПРИЄМСТВ З ТОЧКИ ЗОРУ КОМПАРАТИВІСТИКИ

Наукові праці МАУП, 2016, вип. 51(4), с. 35–44

Аналізується зарубіжний досвід адміністративно-правового регулювання інформаційної безпеки підприємств з точки зору компаративістики, досліджується зміст поняття "компаративістика" у цьому контексті, визначаються основні положення проекту Доктрини інформаційної безпеки України.

Українська сучасність характеризується стрімкими темпами розвитку комунікативних технологій та прискоренням глобалізаційних процесів. За наявності останніх гостро постає питання гнучкого адаптування до них з боку держави та підприємств різних форм власності, що виявляються в інформаційній політиці, яка має охоплювати всі сфери комунікативних зв'язків у країні. Саме ефективне забезпечення інформаційної безпеки підприємств здатне якнайшвидше налагодити формування інформаційного суспільства, зменшивши й трансформувавши внутрішні та зовнішні загрози в інформаційній сфері, що мають у сучасному суспільстві часто визначальний характер.

Виокремимо науковців, які займаються цією проблематикою: Г. В. Виноградова, Б. А. Корміч, В. О. Заросило, Є. Д. Скулиш, А. І. Марущак, Р. А. Калюжний, В. А. Ліпкан, В. С. Цимбалюк, А. М. Подоляка, Н. В. Банчук, А. І. Мовчан, І. В. Арістова та ін.

Поряд з цим деякі питання досліджень інформаційної безпеки підприємств у праві залишаються нерозкритими.

Встановимо позитивний закордонний досвід з організації моделей інформаційної безпеки підприємств. Визначимо основні критерії ефективного його впровадження в сучасному українському суспільстві шляхом порівняння з власним досвідом. Задля досягнення такої мети доцільно залучити кілька методологічних засобів, головними серед яких визначено: аналіз (щодо окремих аспектів законодавства стосовно створення конкретних моделей інформаційної безпеки підприємств) та компаративістський метод (для визначення ступеня відповідності критеріям оптимальної інформаційної безпеки різних існуючих моделей).

© С. О. Лисенко, 2016

За наявності у своїй основі порівняльних досліджень масиву законодавства, певної інфраструктури інформаційної безпеки підприємств та установ, засобів юридичної техніки та правового стилю юристів різних країн світу на основі їх співставлення та оцінки порівняння дає можливість прослідкувати альтернативні шляхи майбутнього розвитку національної системи інформаційної безпеки. У науковому суспільстві існує поняття "компаративістика", що є теоретичною дисципліною, яка тісно пов'язана із загальною теорією права. Компаративістика має власний об'єкт дослідження, вона глибше проникає у правові явища у порівняльному плані, ніж загальна теорія права. Порівняльні дослідження правових систем дають змогу визначити особливості структури національних правових систем, закономірності розвитку певних галузей законодавства [1].

З іншого боку, компаративістика дає можливість глибше досліджувати певні закономірності виникнення та розвитку теорії інформаційної безпеки і є порівняльним методом дослідження без власного предмета. Предмет компаративістики не можна поєднувати з іншими предметами національних галузей права. Компаративістика є дисципліною, яка містить методологію порівняльно-аналітичного дослідження окремих аспектів правових систем за певними інститутами кількох країн світу, особливостей застосування міжнародних правових норм у національній правовій системі з метою виявлення їх спільних або відмінних рис, для прогнозування подальшого розвитку чи оптимізації їх, а також для вирішення прикладних завдань правозастосування [17].

Деякі українські дослідники займалися питаннями компаративістики і зазначали, що "порівняльне дослідження може носити широкий і вузький характери. На основі порівнянь окремих властивостей правових систем, понять і загальних процедур, що випливають із загальних їх характеристик, виділяють компаративістику на макрорівні (базисне порівняння). У даному випадку роблять загальний аналіз історії, класифікації, інфраструктури, методології та правової культури правових систем. Можна порівнювати законодавчу техніку та методи інтерпретації законодавчих актів, визначати роль судових прецедентів і техніку винесення судових рішень у різних країнах" [2]. Можливе порівняння організації моделей інформаційної безпеки у різних правових системах: яким чином розподіляються обов'язки між суб'єктами та державними органами; яка роль зібраних матеріалів у кримінальному та цивільному процесі. Порівняльний аналіз на загальних системах права складає сам предмет, куди входять поняття і зміст, структура і методологія компаративістики, класифікація правових сімей та значення компаративістики.

На рівні окремих інститутів, таких як організація інформаційної безпеки підприємств, аналізуються специфічні положення матеріального і процесуального права. Можуть порівнюватися норми, що регулюють питання укладання трудових договорів; процедура ознайомлення з переліком тем, віднесених до комерційної таємниці; якими правами володіє суб'єкт інформаційної безпеки тощо. До предмета компаративістики відносять порівняльний аналіз

на рівні окремих інститутів публічного, приватного, змішаних галузей права та процесуального права [6].

За своїми цілями компаративістику можна класифікувати на теоретичну та функціональну. Інші класифікації відбуваються за рівнями порівняння — внутрішньонаціональне (у федеративних державах), історичне (за типами права або за історичними закономірностями його розвитку), міжгалузеве (порівняння галузей та інститутів права однієї країни), міжсистемне (порівняння правових систем різних правових сімей), внутрішньосистемне (порівняння правових систем однієї правової сім'ї) [7]. У зв'язку з цим у нормативному середовищі існують особливості. Зрозуміло, що не може бути німецької, голландської, білоруської чи української математики, але у праві існує різноманітність. Ця особливість може бути обґрунтована певними рисами становлення і розвитку національної правової системи, а також рівнем міжнародного обміну в національному правотворенні і правозастосуванні залежно від його інтенсивності.

Історично транснаціональний обмін права спостерігався не завжди. У період домінування у Європі римського права існував єдиний правовий простір, але, починаючи з XIX ст., спостерігалися "націоналізація" права, прийняття окремими державами власних кодексів. Завдяки цій тенденції розвитку національного права юристи надавали перевагу тільки тлумаченню національних норм і перестали цікавитися розвитком права в сусідніх країнах. З посиленням ідей державного суверенітету у юристів "на ґрунті невимогливості правового самолюбування зростає гордість за власне право" [18].

Одним із найважливіших завдань компаративістики у сфері інформаційної безпеки підприємств залишається формування комплексу цілей по вирішенню теоретичних, адміністративних і практичних проблем права. Вирішення колізій, порівняно з міжнародними аналогами приватного права, можна досягти за допомогою знань суб'єктом та учасниками процесу іноземних норм і вироблення єдиних критеріїв формулювання правил застосування правових норм. Вирішення законних спорів за участю іноземного суб'єкта з використання конфіденційної інформації потребує знання колізійного права і застосування відповідних правових прив'язок та загальних правових понять. Публічне право бере участь у порівняльному аналізі національних засобів інформаційної безпеки, інститутів організації адміністративно-правового регулювання відносин, засад діяльності органів держави, адміністративних процедур та ін. Тому метою компаративістики не має бути порівняльне дослідження як самоціль.

Іншими функціями компаративістики можна визначити: взаємопроникнення певних елементів правових інститутів, процедур чи рішень з однієї до іншої правової системи та зміцнення міжнародного правопорядку; сприяння у реформуванні інститутів національного права на основі позитивного зарубіжного досвіду при коректному застосуванні методів компаративістики; виявлення і стимулювання досліджень у суміжних сферах правової діяльності, яка пов'язана з іноземних елементом, з метою досягнення оптимальних процедур та рішень, що сприятимуть їх адаптації у певній країні [10].

Німецькі науковці Цвайґерт і Кьотц визначають чотири функції компаративістики, що мають прикладне значення, — результати порівняльно-правових досліджень як матеріал для законодавця; інструмент для тлумачення законодавства; значення висновків компаративістики для юридичної освіти і її роль в уніфікації права [18].

У межах забезпечення інформаційної безпеки матеріали, отримані в результаті компаративістських досліджень досвіду іноземних, більш розвинених країн, мають неоціненне значення для обміну досвідом у сфері законодавчої техніки, формування якісно нових масивів адміністративно-правових процедур. Як приклад, ми спостерігаємо, що в структурі прийнятих нових законів з'явились положення, що розпочинаються з основних дефініцій тощо. Якісне пристосування правових інститутів сприяє об'єктивному зближенню правових систем, стандартизації правових процедур, формуванню єдиного правового поля в межах наднаціональних структур, особливо стосовно такого транснаціонального питання, як інформаційна безпека. Особливо в наш інформаційний вік, коли кожна країна робить свій внесок у загальну систему інформаційної безпеки планети Земля.

У сфері адміністративно-правової організації інформаційної безпеки підприємств очікує свого вирішення лише техніка тлумачення актів законодавства, тому завданням компаративістики залишається отримання висновків для запровадження певних елементів іноземного досвіду в Україні. Слід звертатися до досвіду найрозвиненіших країн світу — Німеччини, Франції та США.

Тому для подальшого розуміння припускаємо, що основними функціями компаративістики є: 1) зближення національних законодавств шляхом прийняття або рецепції прийнятних законодавчих процедур та їх оптимізації; 2) вироблення єдиних концепцій, доктрин, юридичних конструкцій та одноманітних правових норм, стандартизація юридичних процедур; 3) вироблення єдиних критеріїв інтерпретації правових норм, забезпечення одноманітного режиму їх реалізації [12].

Аналізуючи критерії організації інформаційної безпеки, можемо дійти висновку, що інформаційна політика підприємства має бути спрямована на оновлення технологічних фондів (оснащення, підготовка фахівців) за рахунок корпоративних коштів, або шляхом економічних преференцій суб'єктам (система кредитів); забезпечення гарантій (умов) реалізації комунікативних прав усіх суб'єктів; стимулювання розвитку інформаційної безпеки одночасно з неухильним збільшенням прибутків. Таким чином, ідеальна інформаційна безпека підприємства має максимально ефективно діяти у кожному з напрямів зазначених критеріїв [9; 11; 13–15]. У свою чергу Г. Г. Почепцов, проаналізувавши сучасну зарубіжну практику організації інформаційної безпеки, виокремлює такі напрями ефективної інформаційної політики [2]:

- заохочення конкуренції, боротьба з монополізмом (передусім державний контроль за концентрацією засобів масової інформації);
- забезпечення права і технічних можливостей для доступу до інформації та інформаційних ресурсів для всього населення;

- дотримання свободи слова;
- захист інтересів національних меншин, підростаючого покоління в інформаційній сфері;
- захист національної культурної спадщини, мови, протистояння культурної експансії інших країн;
- охорона інтелектуальної власності, боротьба з піратством;
- боротьба з комп'ютерними і злочинами, пов'язаними з високими технологіями;
- впровадження електронного уряду;
- правове регулювання мережі Інтернет.

Тому, виходячи з того, якою має бути оптимальна модель інформаційної безпеки, можемо проаналізувати політичні і правові тенденції у цій сфері як на міжнародному (глобальному, регіональному), так і на національному рівні.

Відзначимо, що історія міжнародної співпраці у питанні розвитку інформаційної безпеки бере свій початок із промови віце-президента США А. Гора на Конгресі фахівців Міжнародного союзу електрозв'язку в Буенос-Айресі в 1994 р. У цій промові А. Гор визначив п'ять головних принципів побудови сучасного інформаційного суспільства, що були покладені в основу напрямів розвитку інформаційної безпеки: 1) заохочення приватних інвестицій; 2) сприяння розвитку конкуренції; 3) створення рухомої регулюючої структури для підтримки темпів технологічного і ринкового розвитку; 4) забезпечення відкритого доступу до мережі усіх провайдерів; 5) створення універсальної служби та організація універсального обслуговування [6].

Найбільш впливова і розвинена міжнародна організація ООН також визначає головні напрями розвитку інформаційної безпеки у документі "ЮНЕСКО та інформаційне суспільство для всіх" у 1996 р. [3]:

- інфраструктура: її фінансування, розвиток і стійкість;
- визначення і подолання бар'єрів, що перешкоджають створенню інформаційного суспільства;
- освіта, розвиток людських ресурсів і професійна підготовка;
- доступ до інформаційних і комунікативних технологій;
- безпека інформації в мережевому середовищі;
- розробка політики і регламентних меж;
- види застосування ІКТ (освіта, охорона здоров'я, культура, державне управління, працевлаштування, бізнес).

ООН зобов'язує себе сприяти організації інформаційної безпеки таким чином, щоб це позитивно позначилося на розвитку суспільства, покладаючи певний перелік обов'язків на органи своїх країн-учасниць. Тому українському законодавцю та адміністратору на підприємстві не можна нехтувати цими положеннями під час створення адміністративно-правових норм власної інформаційної безпеки.

Аналізуючи доповідь уряду США, яка відбулася ще у 1993 р., що була присвячена планам розвитку інформаційної інфраструктури, знаходимо, що інформаційна безпека США має забезпечуватись за такими принципами:

- згідно з визначеними заздалегідь цілями та завданнями, які мають регулюватися законодавчо, включаючи забезпечення конкуренції;
- бути досить гнучкими, щоб дати змогу впроваджувати нові послуги і технології без внесення додаткових виправлень у законодавство;
- делегувати широкі повноваження суб'єктам забезпечення інформаційної безпеки підприємств, незалежним від національних органів;
- встановити відкритий процес участі підприємств у написанні норм адміністративного регулювання цього процесу [3; 4].

Необхідно зауважити, що вихідним в інформаційній безпеці США є принцип підтримання та розвитку конкуренції між державними і приватними суб'єктами забезпечення інформаційної безпеки. В той час в Україні існує певна монополія держави на впровадження заходів забезпечення інформаційної безпеки підприємств та організацій, ні про яку здорову конкуренцію йтися не може. Держава не делегує частину своїх прав і не підтримує інформаційну безпеку на потрібному рівні. Рівень підготовки кадрів бажає бути кращим, але не розвивається через відсутність певного попиту на спеціалістів цієї кваліфікації.

Досвід США для нас найбільш корисний з боку компаративістики та подальшого впровадження. Окремі моменти теорії інформаційної безпеки розроблювались Т. Шелінгом, Г. Каном, Р. Лиска, Г. Снайдером, К. Норром, З. Бжезінським, Е. Люттваком, М. Портером, Г. Кісінджером та ін.

Основним напрямом розвитку інформаційної безпеки в США є забезпечення саме безпеки інформаційних систем відомств та підприємств — від державних до приватних. З 1992 року значні зусилля з організації заходів у сфері інформаційної безпеки здійснювались Міністерством оборони США в межах концепції "Інформаційного протиборства", що спрямована на вирішення завдань боротьби з ворожими системами управління на усіх рівнях і збереження безпеки та ефективності власних інформаційних систем [5].

Відповідно до стратегії інформаційної безпеки основними пріоритетними напрямами мають бути [4]:

1. Становлення та розвиток національної системи реагування на події у сфері інформаційної безпеки.

2. Реалізація комплексної системи заходів зі зменшення загроз інформаційної безпеки.

3. Забезпечення підготовки спеціалістів у сфері комп'ютерної безпеки та відповідального відношення всього населення до питань захисту інформації.

4. Забезпечення захисту інформаційних систем, підприємств та державних органів.

5. Розвиток різних форм кооперації (у тому числі й міжнародних) у сфері забезпечення інформаційної безпеки.

Іншими пріоритетами національної інформаційної політики США було визначено: "підтримка наукових розробок у галузі інформації і комунікації; вплив на їхнє спрямування та заохочення до поширення технічних знань і можливостей в економіці; сприяння обміну технологіями між лабораторіями та фірмами, запровадження нововведень на ринках; побудову та вдоско-

налення інформаційної інфраструктури, контроль за її діяльністю, побудову глобальних систем комунікації і дослідження впливу систем на міжнародні, національні та приватні пріоритети; збереження порушеної новими технологіями рівноваги між чотирма основними інформаційними цінностями: конфіденційність інформації, інформацію як суспільне благо, інформацію як товар, інформацію як невіддільний компонент існування держави (необхідне відновлення цієї рівноваги і встановлення нових засобів контролю для нових інформаційних відносин); недоторканність приватного життя, конфіденційність інформації приватного характеру на різних рівнях і в різних сферах державного управління та в приватному секторі; творення державної політики в галузі інформації і комунікації" [6]. Як бачимо, перед нами відкривається досить глобальна картина з боку компаративістики, виходячи з аналізу досвіду США.

Однією з головних рис політики США у сфері інформаційної безпеки є поєднання ринкових інструментів регулювання інформаційної безпеки і прямого державного контролю над інформаційними ресурсами в національних і міжнародних масштабах. Може здаватись, що ці напрями суперечать один одному. США намагалися створювати сприятливі умови для розвитку інформаційного сектору економіки, передавши велику частку державних військових технологій у приватний сектор. Одночасно використовувались механізми державного політичного контролю, шляхом створення стандартів у інформаційній сфері, через застосування комерційних технологій в органах державної влади, а також залученням приватних компаній для ведення розвідувальної та контррозвідувальної діяльності. Такий досвід, з готовою моделлю забезпечення інформаційної безпеки в державі та на підприємствах, просто неоціненний для України з боку компаративістики та впровадження в національну правову систему. Особливо заслуговує на увагу відношення до популяризації наукових розробок та підготовки кваліфікованих спеціалістів цієї сфери [12].

Головним аспектом у політиці адміністрації Президента Б. Обами у питаннях забезпечення інформаційної безпеки стало більш тісне співробітництво держави і бізнесу, спрямоване на захист державних інформаційних ресурсів, а також всього інформаційного простору США. Розроблено важелі втручання та засоби контролю американської держави стосовно інформаційної сфери, не виключаючи інформаційний сектор економіки.

Досвід США у сфері інформаційної безпеки підприємств та державних органів може бути актуальним об'єктом компаративістики для багатьох питань українських законодавців. Насамперед необхідно звернути увагу на ефективний підхід до регулювання ринку інформаційних технологій. Україна має необхідний потенціал для того, щоб бути повноправним учасником світового інформаційного суспільства. Зауважимо, що ефективність державної політики у цій сфері має не менш важливу роль поряд з рівнем технологічного розвитку [5]. Інформаційна безпека підприємств може стати одним із основних напрямів взаємовигідного співробітництва між Україною та США.

Створенням національної системи інформаційної безпеки ретельно займалася також Франція, реалізовуючи відповідну державну програму "Мі-

нітель" [7]. Одночасно велика та комплексна частки розробки питання щодо забезпечення інформаційної безпеки, у контексті розбудови інформаційного суспільства, здійснювалися Європейським Союзом. З 1994 року ці питання розв'язалися на теренах ЄС в межах четвертої рамкової програми протягом наступних чотирьох років. Потім приймались п'ята та шоста програми, а також низка інших тематичних актів, що задають зміст інформаційній безпеці Співтовариства. Конкретніше це виявлялося у спільному підході Співтовариства до побуди загальної системи інформаційної безпеки; міждержавного регулювання інформаційної сфери; впровадження програми та плану дій "е-Європа"; захисту даних; захисту авторських і суміжних прав; електронної торгівлі; безпеки цифрових мереж від негативного втручання; супутникового зв'язку; радіочастоти; телезв'язку і ринку інформаційних послуг; ліцензії; стандартизації; європейських угод щодо мереж; системи платежів; телефонії; регламенту взаємодії органів та суб'єктів забезпечення інформаційної безпеки організацій різних форм власності [16].

Згідно із Законом України "Про інформацію" основними напрямами державної політики із забезпечення інформаційної безпеки в державі визнаються [8]:

- забезпечення доступу громадянам до інформації;
- створення національних систем і мереж інформації;
- зміцнення матеріально-технічних, фінансових, організаційних, правових і наукових основ інформаційної діяльності;
- забезпечення ефективного використання інформації;
- сприяння постійному оновленню, збагаченню та зберіганню національних інформаційних ресурсів;
- створення загальної системи охорони інформації;
- сприяння міжнародному співробітництву в галузі інформації і гарантування інформаційного суверенітету України.

Також слід враховувати те, що 29 грудня 2016 р. Рада національної безпеки та оборони України затвердила проект Доктрини інформаційної безпеки України. Тому можемо пишатися, що в нашому правовому полі відбуваються зміни на зміцнення системи інформаційної безпеки країни та її організацій. Проте, вивчивши проект Доктрини, помічаємо, що він стосується протидії інформаційному вторгненню Росії, як країни агресора, на нашу суверенну територію. Водночас Доктрина регламентує санкції стосовно посадовців органів, незаконно сформованих на окупованих територіях АР Крим, Донецькій та Луганській областей. Основними виконавцями та суб'єктами положень Доктрини визначено відповідні Міністерства та Службу безпеки України [19]. Проводячи компаративістський аналіз нової української Доктрини та вказаних положень передових держав, бачимо досить вузьке коло питань, висвітлених у Доктрині. Зрозуміло, що українська Доктрина виникла на тлі необхідності боротьби із агресором, але можна було б розширити тематику напрямів забезпечення інформаційної безпеки в Україні. Потрібно було б розширити коло виконавців, приділивши увагу недержавним суб'єктам інформаційної безпеки, особливо на підприємствах.

Таким чином, кожна із зазначених країн світу орієнтується на той ринок, менталітет та актуальні завдання правових систем, які цій країні (групі країн) властиві. Так, у США та країнах ЄС велику увагу приділяють захисту суміжних прав і правам інтелектуальної власності приватних підприємств, а також стимулюванню конкуренції у сфері інформаційної безпеки підприємств. В Україні акценти зміщені щодо державного забезпечення гарантій здійснення інформаційної безпеки підприємств, захисту прав окремої людини і громадянина.

Однак варто зазначити, що загальним для всіх світових підходів в організації інформаційної безпеки на підприємствах є усвідомлення необхідності активного залучення недержавних суб'єктів цієї сфери, зменшення державного регулювання та впливу під час розбудови національної системи інформаційної безпеки, яка повинна, великою мірою, складатися з різноманітних систем інформаційної безпеки окремих підприємств та організацій.

Джерела

1. *Скалацький В. М.* Інформаційне суспільство: сучасні теорії та моделі (соціально-філософський аналіз): дис.: 09.00.03 / В. М. Скалацький. — Київ : Київ. нац. ун-т ім. Тараса Шевченка, 2006. — 181 с.
2. *Почепцов Г. Г.* Інформаційна політика: навч. посіб. / Г. Г. Почепцов, С. А. Чукут. — Київ : Знання, 2006. — С. 130–211.
3. *Information* Superhighway: An Overview of Technology Challenges [Доповідь Конгресу США] / USA Congress. — Washington, 1995.
4. *Brown R.* The Global Information Infrastructure: Agenda of Cooperation [Електронний ресурс] / R. Brown, L. Irving, A. Prabhakar, S. Katzen. — 1995. — Режим доступу: http://www.ntia.doc.gov/report/1995/globalinformation-infrastructure-agenda-cooperation
5. *Building* the Information Society: Moving Canada into the 21st Century [Нормативний документ Міністерства Постачання та Послуг Канади] / Ministry of Supply and Services. — Ottawa, 1996.
6. *Шевчук О.* E-Ukraine — "Електронна Україна" [Електронний ресурс] / О. Шевчук, О. Голобуцький. — Режим доступу: http://www.e-ukraine.biz/ukraine5.html
7. *Проект* Плана действий, 2003–2005. — Женева-Тунис — (Всесвітня зустріч на вищому рівні з питань інформаційного суспільства) // Документ WSIS/PC-3/DT-2 (Rev. 1) -R.
8. *Закон* України "Про інформацію" від 02.10.1992 р. № 2657-XII [Електронний ресурс] // ВРУ. Офіційний веб-портал. — Режим доступу: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2657-12
9. *Деньщиков А. Л.* Информационная стратегия США (анализ, современность, перспективы): автореф. дис. ... канд. юрид. наук [Электронный ресурс] / А. Л. Деньщиков. — Режим доступа: http:rudocs.exdat.com
10. *Логунов А. Б.* Региональная и национальная безопасность: учеб. пособие / А. Б. Логунов. — Москва : Вузовский учебник, 2009. — 432 с.
11. *Соснін О. В.* Державна політика в галузі управління інформаційним ресурсом України: дис. ... д-ра політ. наук: спец. 23.00.02. / О. В. Соснін; Одес. нац. юрид. акад. — Одеса, 2005. — 264 с.
12. *Общая* политика США в сфере информационной безопасности / [Электронный ресурс]. — Режим доступа: http:www.INTUIT.ru

13. *Шариков П. А.* Политические проблемы международных отношений и глобального развития : автореф. дис. ... канд. полит. наук. / П. А. Шариков. — Москва, 2004. — 20 с.
14. *Туманова Л. В.* Обеспечение и защита права на информацию / Л. В. Туманова, А. А. Снытников. — Москва : Городец-издат, 2001. — 345 с.
15. *Волковский В. И.* Экономическая безопасность и информация / В. И. Волковский // Информационная безопасность России в условиях глобального информационного общества: Инфофорум-4: сб. материалов 4-й Всерос. конф. — Москва, 2002. — С. 70–71.
16. *Давид Р.* Основные правовые системы современности / Р. Давид, К. Жоффре-Спинози; пер. с фр. В. А. Туманова. — Москва: Междунар. отношения, 1999.
17. *Осакве К.* Сравнительное правоведение в схемах: общая и особенная часть / К. Осакве. — Москва: Дело, 2000.
18. *Цвайгерт К.* Введение в сравнительное правоведение в сфере частного права: в 2 т. / К. Цвайгерт, Х. Кетц; пер. с нем. — Москва: Междунар. отношения, 1995. — Т. 1. Основы.
19. *Проект* Доктрини інформаційної безпеки України від 29.12.2016 р. [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://www.rnbo.gov.ua/news/2678.html

Коректне ставлення до зарубіжного досвіду дає змогу в майбутньому зробити реальну оцінку певним правовим явищам та ситуаціям, визначити межі сприйняття окремих аспектів іноземного права. Залежно від ситуації масштаби використання результатів компаративістики можна застосовувати у формуванні юридичних кадрів, діяльності юридичного співтовариства, бізнесовій сфері, законодавчій, правозастосовчій та інтерпретаційній діяльності. Звичайно, цей процес передбачає зміни у структурі всієї системи національної інформаційної безпеки України.

The correct attitude to foreign experience allows, in the future, to make a realistic assessment of certain legal situations and phenomena, to define the boundaries of perception of certain aspects of foreign law. Depending on the situation, the extent of use of the results of comparative studies can be used in the formation of the legal frame of the legal community, business, legal, enforcement and interpretive activities. Of course, this process involves changes in the structure of the entire system of national information security of Ukraine.

Корректное отношение к зарубежному опыту позволяет в будущем сделать реальную оценку определенным правовым явлениям и ситуациям, определить границы восприятия отдельных аспектов иностранного права. В зависимости от ситуации масштабы использования результатов компаративистики можно применять в формировании юридических кадров, деятельности юридического сообщества, сфере бизнеса, законодательной, правоприменительной и интерпретационной деятельности. Конечно, этот процесс предполагает изменения в структуре всей системы национальной информационной безопасности Украины.

Надійшла 28 грудня 2016 р.

УДК 347.73

Н. С. ХАТНЮК
Міжрегіональна Академія управління персоналом, м. Київ

ПОДАТКОВИЙ ОБОВ'ЯЗОК ПЛАТНИКА ПОДАТКІВ ТА ДЕРЖАВА: ПРАВОВИЙ ВЗАЄМОЗВ'ЯЗОК

Наукові праці МАУП, 2016, вип. 51(4), с. 45–53

Дослідження правового взаємозв'язку податкового обов'язку платника податків та держави дає змогу, по-перше, більш чітко встановити теоретичні та правові аспекти реалізації податкових правових відносин на сучасному етапі та, по-друге, визначити основні критерії для збалансування інтересів їх учасників з метою ефективного наповнення публічних грошових фондів.

Українське суспільство перебуває на новому історичному етапі свого розвитку. Поступово реформуються майже всі державні структури, з успіхом переймаючи досвід своїх зарубіжних колег. Не винятком стали активні процеси модернізації в органах Державної фіскальної служби України, пріоритетними напрямами яких є підвищення якості адміністрування податків та зборів, а також перетворення контролюючого органу в сервісну службу з метою ефективного та своєчасного наповнення бюджетів усіх рівнів. Спостерігається динаміка всіх правових процесів, пов'язаних із реалізацією податкових правових відносин, сутність яких полягає у забезпеченні надходжень до бюджетів усіх рівнів у вигляді податків та зборів. Створюються новітні форми відносин, для яких характерне свідоме виконання платниками податків податкового обов'язку і, як результат, забезпечення безумовної реалізації фіскальних інтересів держави.

Податковий обов'язок платника податків являє собою доволі складну правову категорію, адже його виконання обумовлюється значною кількістю приписів процесуального характеру. Саме завдяки модернізації податкових процедур, простоти та зручності їх здійснення, якості надання податкових консультацій щодо роз'яснення вимог чинного податкового законодавства органами Державної фіскальної служби України формується новий погляд на правове регулювання податкового обов'язку платника податків, що становить актуальну сферу дослідження. Динаміка податкових правових відносин створюється завдяки тісному правовому взаємозв'язку платників податків та держави і спонукає до активного пошуку новітніх наукових підходів та ме-

© Н. С. Хатнюк, 2016

ханізмів для всебічної реалізації суб'єктивних прав та обов'язків учасників податкових правових відносин.

Методологічну основу можливості дослідження податкового обов'язку платника податків як правореалізаційного процесу встановлення новітніх форм взаємодії між державою та платниками податків, сутністю яких є партнерство та суспільно корисний результат, вивчали такі учені, як Д. О. Гетманцев, А. В. Головач, П. М. Дуравкін, О. В. Ларина, Д. Г. Мулявка, О. В. Онишко, Н. Ю. Онищук, Г. В. Россіхіна, І. Л. Самсін, Р. В. Стецко, М. М. Чинчин, С. В. Шахов та ін.

Держава в односторонньому порядку встановлює податкові правові норми, які є обов'язковими для виконання всіма учасниками податкових правових відносин. У конкретних правових відносинах від імені держави виступають державні органи. Система фіскальних органів і представляє державу у сфері оподаткування, яка наділяє їх контролюючими функціями стосовно наповнення публічних грошових фондів. Крім того, держава встановлює не лише перелік прав, а й обов'язків органів Державної фіскальної служби України, а також всі види юридичної відповідальності, яку мають нести посадові особи у випадку невиконання або неналежного виконання ними покладених на них обов'язків. Органи Державної фіскальної служби України фінансово забезпечуються з боку держави, крім того, встановлюються засади відшкодування державою шкоди, завданої посадовій особі фіскального органу.

Податкові правові відносини чітко регламентують поведінку їх учасників, характеризуються персоніфікованим характером прав та обов'язків і мають на меті досягнення балансу інтересів владної сторони (держави в особі контролюючого органу) та зобов'язаної сторони (платника податків і зборів). Адже, як зазначає Г. В. Россіхіна, правозастосування виступає одним із об'єднувальних ланцюжків, що пов'язує право і державу, тим самим дозволяючи їм існувати та гармонійно розвиватися [11, *4*].

На думку Д. Г. Мулявка та Р. В. Стецко, з набранням чинності Податкового кодексу України в українському податковому законодавстві завершилося формування нового правового інституту — інституту забезпечення виконання обов'язку зі сплати податків та зборів [5, *20*]. Відповідно до вимог ст. 36 Податкового кодексу України "податковим обов'язком визнається обов'язок платника податків обчислити, задекларувати та/або сплатити суму податку та збору в порядку і строки, визначені цим Кодексом, законами з питань митної справи" [7]. Таким чином, податковий обов'язок включає кілька складових і розповсюджується лише на обов'язки платника податків по відношенню до держави. Податковий обов'язок виникає з кожного окремого податку, збору, обов'язкового платежу. Припинення податкового обов'язку регламентується ст. 37 Податкового кодексу України.

У наукових колах обговорювалась сутність податкового обов'язку платника податків. На думку П. М. Дуравкіна, податковий обов'язок визначається як сукупність закріплених у нормах податкового законодавства обов'язків, які становлять забезпечену силою державного примусу міру належної поведінки (активної позитивної або пасивно позитивної) зобов'язаного суб'єкта

податкових правовідносин [3, *7*]. Н. Ю. Онищук наводить такий перелік аспектів податкового обов'язку: "а) у вузькому (обов'язок зі сплати податків) і широкому розумінні (сукупність обов'язків із ведення податкового обліку, сплати податків і зборів та податкової звітності); б) з позицій змісту та сутності; в) розмежовуючи об'єктивний та суб'єктивний податковий обов'язок; г) як податковий обов'язок зобов'язаної особи та владного суб'єкта; д) з позицій статистики та динаміки" [6, *7*]. На думку О. В. Ларина, обов'язок зі сплати податків і зборів, що прирівнюється до податкового обов'язку (у вузькому розумінні), є виразником публічного інтересу держави та територіальних громад в отриманні відповідних обсягів доходів централізованими публічними грошовими фондами коштів [4, *8*]. Як вважає Д. О. Гетманцев, " ... податковий обов'язок платника складається із трьох визначених законом складових (обчислити, задекларувати та/або сплатити суму податку і збору), що існують автономно, однак тісно пов'язані одна з одною. Для існування податкового обов'язку обов'язковою є наявність всіх трьох складових" [1, *136*].

Функціонування цілісної податкової системи базується на самостійному визначенні платниками податків своїх податкових зобов'язань. На нашу думку, на сьогодні недостатньо уваги приділяється вітчизняними науковцями важливості забезпечення правового регулювання такої складової податкового обов'язку, як правомірне ведення податкового обліку результатів фінансово-господарської діяльності. Адже, як зазначав І. Л. Самсін, щоб виконати обов'язок зі сплати податку, платник, як правило, зобов'язаний спочатку здійснити облік об'єктів оподаткування, обрахувати суму податку, узгодити її шляхом надсилання податкової декларації до податкового органу, а вже потім здійснити сплату суми податку в строки, визначені в законі, які за загальним правилом встановлюються у днях з моменту закінчення того податкового періоду, в якому виникло зобов'язання [12, *198*]. З метою спрощення ведення податкового обліку платниками податків вносились пропозиції щодо вдосконалення податкового законодавства України. Надбанням таких правотворчих процесів можна вважати, наприклад, зміни до обрахування об'єкта оподаткування податком на прибуток у частині врегулювання розбіжностей між даними бухгалтерського обліку та податкового обліку юридичних осіб, які відрізняються своїми цілями та наслідками. Крім того, проведено чітку регламентацію переліку витрат суб'єктів підприємницької діяльності — фізичних осіб для обрахування річної суми чистого оподатковуваного доходу з метою сплати податку на доходи фізичних осіб та ін.

Зміна підходів у правосвідомості представників бізнесу до сутності оподаткування після Революції Гідності призвела до того, що вони прагнуть не лише отримати максимальні прибутки від результатів свого господарювання, а й досягти суспільно корисних результатів, у тому числі шляхом сумлінного виконання податкового обов'язку. На думку А. В. Головача, добровільність сплати податку базується саме на обов'язку платників, що заснований на існуючій у свідомості людей потребі і значенні держави [2, *31*]. Саме з метою усунення розбіжностей неоднозначного трактування податкових правових норм та безперешкодного виконання платниками податків податкового обов'язку

вагомим правовим інструментом можна вважати надання органами Державної фіскальної служби податкових консультацій. Законом України "Про внесення змін до Податкового кодексу України щодо зменшення податкового тиску на платників податків" змінено порядок надання контролюючими органами індивідуальних та узагальнюючих податкових консультацій, передбачено необхідність їх оприлюднення на сайті контролюючого органу, який їх надав, а також внесено механізм оскарження податкових консультацій платниками податків [8]. Суттєвим являється те, що податкова консультація повинна містити висновок з питань практичного використання окремих норм податкового законодавства, що дає можливість суб'єктам господарювання безпомилково обчислювати та сплачувати податки і збори, втілюючи у життя фактичну поведінку, яка визначена податковим обов'язком.

Безумовно, важливою складовою виконання податкового обов'язку платника податків є подання податкової звітності. Даний правовий процес, на думку автора, узагальнює показники фінансово-господарської діяльності суб'єкта звітування за певний проміжок часу і дає змогу задекларувати податкові зобов'язання до сплати, які є узгодженими і підлягають сплаті до бюджету в законодавчо визначені терміни. Таким чином, податкова звітність юридичних осіб — платників податків базується на результатах бухгалтерського та податкового обліку, а фізичних осіб — підприємців на результатах лише податкового обліку, адже вони згідно з чинним податковим законодавством зобов'язані вести облік доходів та витрат. Як зазначає С. В. Шахов, в окремих випадках податкова звітність розглядається лише як сукупність активних дій зобов'язаної особи платника податку, але світовий досвід показує логічність характеристики цього поняття як системи зустрічних дій зобов'язаних та владних суб'єктів [14, *150*]. Так, згідно з вимогами ст. 5 Закону України "Про електронні документи та електронний документообіг" електронним документом визначено документ, інформація в якому зафіксована у вигляді електронних даних, включаючи обов'язкові реквізити документа [10]. А відповідно до вимог Наказу ДПА України "Про подання електронної податкової звітності" затверджено інструкцію з підготовки і подання податкових документів в електронному вигляді засобами телекомунікаційного зв'язку [9]. Таким чином, платники податків мають можливість звітувати за результатами фінансово-господарської діяльності за певний податковий період засобами телекомунікаційного зв'язку, а в окремих випадках, визначених Податковим кодексом України, зобов'язані подавати податкову звітність в електронному вигляді, наприклад, податкові декларації про податок на додану вартість. Держава в особі контролюючого органу зобов'язана таку звітність прийняти та перевірити у суцільному порядку, а саме — здійснити камеральні податкові перевірки. Порядок їх проведення регламентовано ст. 76 Податкового кодексу України. Наведені правові механізми підвищують якість адміністрування податків та зборів, знижують рівень корупційних ризиків в органах Державної фіскальної служби, економлять час платників податків, що витрачається на реалізацію податкового обов'язку, підвищують рівень податкової дисципліни за рахунок зрозумі-

лості та прозорості правових процедур, що регламентують порядок подання та заповнення податкової звітності. Окремо потрібно зазначити негативну тенденцію останніх років щодо нестабільності форми та порядку заповнення окремих видів податкової звітності. Деякі форми майже щорічно змінюються (наприклад, по податку на додану вартість) і дестабілізують роботу суб'єктів господарювання, адже потребують додаткового вивчення та створюють ризик скоєння помилок при їх заповненні. Вважаємо за доцільне розробити уніфіковану форму звітності окремо для платників, які застосовують загальну систему оподаткування, обліку та звітності, і окремо для платників, які застосовують спрощену систему оподаткування, обліку та звітності.

Крім того, потрібно зазначити, що при неподанні або несвоєчасному поданні податкової звітності контролюючим органом застосовуються штрафні (фінансові) санкції до платників податків. Так, ст. 120 Податкового кодексу України визначає конкретні випадки неподання або несвоєчасного подання податкової звітності або невиконання вимог щодо внесення змін до податкової звітності із зазначенням грошової суми штрафу. Якщо ж такі штрафні (фінансові) санкції не були застосовані контролюючим органом, це може бути підставою для притягнення до відповідальності винних посадових осіб органів Державної фіскальної служби України, адже їхні дії розцінюються як такі, що призвели до прямих втрат бюджету. Дані функції контролю практично виконує управління по боротьбі з корупцією у фіскальних органах. Таким чином, реалізація матеріальних податково-правових норм не лише передбачає активні дії суб'єктів податкових правових відносин, а й залучення державою додаткових правових механізмів щодо посиленого контролю за діями або бездіяльністю учасників податкових правових відносин.

Передумовою виконання податкового обов'язку платниками податків зі сплати податків і зборів є наявність правових підстав щодо сплати конкретного виду податку чи збору. Зазначені правові підстави можна класифікувати за такими ознаками:

1) залежно від способу організації господарської діяльності: а) юридичні особи — платники податків; б) фізичні особи — підприємці — платники податків; в) фізичні особи — платники податків;

2) залежно від способу оподаткування: а) платники, що застосовують загальну систему оподаткування обліку та звітності; б) платники, що застосовують спрощену систему оподаткування, обліку та звітності;

3) залежно від форми оподаткування: а) платники прямих податків; б) платники непрямих податків;

4) залежно від об'єкта оподаткування: а) майно; б) товари; в) дохід (прибуток) або його частина; г) оборот з реалізації товарів; д) операції з постачання товарів (робіт, послуг) та ін.;

5) залежно від податкової юрисдикції держави: а) резиденти; б) нерезиденти;

6) залежно від наявності чи відсутності отриманих послуг, пільг тощо.

Так, залежно від способу організації господарської діяльності: платники податків — юридичні особи є платниками податку на прибуток за умови от-

римання ними суми чистого оподатковуваного прибутку, а платники податків — фізичні особи-підприємці є платниками податку на доходи фізичних осіб за умови отримання ними чистого оподатковуваного доходу. Платники податків, які застосовують спрощену систему оподаткування, обліку та звітності (юридичні та фізичні особи-підприємці), зобов'язані сплачувати єдиний податок. У той же час при переході на загальну систему оподаткування, обліку та звітності юридичні особи стають платниками податку на прибуток, а фізичні особи-підприємці — платниками податку на доходи фізичних осіб. Залежно від об'єкта оподаткування платник сплачує податки лише за його наявністю. Так, платниками податку на нерухоме майно є платники, які володіють таким майном на праві приватної власності або його орендують (платники орендної плати за землю). Залежно від наявності або відсутності отриманих послуг, наприклад, платниками туристичного збору є громадяни України, іноземці або особи без громадянства, які прибувають на територію адміністративно-територіальної одиниці, на якій діє рішення сільської, селищної та міської ради про встановлення туристичного збору, та отримують (споживають) послуги з тимчасового проживання (ночівлі) із зобов'язанням залишити місце перебування в зазначений строк та ін.

Самого лише факту сплати податків та зборів недостатньо для повного і своєчасного виконання податкового обов'язку за умови законного ведення обліку та звітування суб'єктами господарювання. Сплата податків та зборів повинна здійснюватись у чітко визначених законодавством термінах та у повному обсязі, адже даний правовий механізм є складовою грошового наповнення бюджету або спеціальних фондів. Як зазначає М. М. Чинчин, держава в односторонньому порядку встановлює умови сплати податків, інших обов'язкових платежів, визначає коло суб'єктів податкових правовідносин, їх права та обов'язки тощо [13, *157*]. Податковий кодекс України регламентує порядок сплати конкретних загальнодержавних і місцевих податків та зборів. Обов'язок зі сплати податків здійснюється такими способами: кадастровим, деклараційним і попереднім (авансовим). Сучасна фіскальна політика базується на неприпустимості здійснення платниками податків авансових платежів, якщо дана вимога не міститься у чинному податковому законодавстві. Така позиція обґрунтована основними принципами податкового законодавства щодо рівномірності своєчасного надходження коштів до бюджетів для здійснення витрат бюджету та зручності їх сплати платниками відповідно до вимог ст. 4 Податкового кодексу України. Водночас за наявності переплати по окремим видам податків та зборів, які фіксуються на особових картках платників податків, ведення та облік яких покладено на контролюючий орган, можлива особова форма сплати податків та зборів шляхом заліку сум грошових коштів, які були надміру сплачені платниками податків чи стягнуті органами стягнення або сплачені за кордоном. Держава в особі контролюючого органу зобов'язана застосовувати юридичні санкції за порушення термінів сплати податків та зборів у вигляді штрафних (фінансових) санкцій та пені. Крім того, прострочення сплати податків та зборів може при-

звести до виникнення та накопичення податкового боргу. У такому випадку органами Державної фіскальної служби України забезпечується стягнення податкового боргу закріпленими у Податковому кодексі України заходами в імперативному порядку (наприклад: податкова застава, адміністративний арешт активів тощо). Після повного та всебічного вжиття заходів щодо примусового стягнення податкового боргу та їх безрезультатності органами Державної фіскальної служби України можливе списання безнадійного податкового боргу.

Короткий аналіз правового взаємозв'язку податкового обов'язку платника податків та держави дає змогу сформулювати висновки та пропозиції.

1. Податковий обов'язок платника податків є багатоаспектною системоутворюючою категорією, виконання якого повинно базуватися на створенні державою умов щодо його безперешкодної реалізації та налагодженні партнерських відносин з метою збалансування інтересів учасників податкових правових відносин та ефективного наповнення публічних грошових фондів.

2. Виконання податкового обов'язку платника податків становить динамічний процес, що має низку взаємопов'язаних стадій: виконання обов'язку податкового обліку, виконання обов'язку подання податкової звітності до контролюючого органу, виконання обов'язку щодо сплати податків.

3. На всіх стадіях реалізації податкового обов'язку платника податків держава залучає додаткові правові механізми щодо посиленого контролю за діями або бездіяльністю учасників податкових правових відносин (як владного суб'єкта, так і зобов'язаного суб'єкта) та застосовує юридичні санкції при скоєнні правопорушень.

4. З метою підвищення якості адміністрування податків та зборів, зниження корупційних ризиків в органах Державної фіскальної служби України, підвищення рівня податкової дисципліни за рахунок зрозумілості та прозорості правових процедур, що регламентують порядок подання та заповнення податкової звітності, запропоновано ввести уніфіковану форму звітності окремо для платників, які застосовують загальну систему оподаткування, обліку та звітності, та окремо для платників, які застосовують спрощену систему оподаткування, обліку та звітності.

5. Надано авторську класифікацію правових підстав щодо сплати конкретного податку або збору: 1) залежно від способу організації господарської діяльності: юридичні особи — платники податків; фізичні особи — підприємці — платники податків; фізичні особи — платники податків; 2) залежно від способу оподаткування: платники, що застосовують загальну систему оподаткування обліку та звітності; платники, що застосовують спрощену систему оподаткування, обліку та звітності; 3) залежно від форми оподаткування: платники прямих податків; платники непрямих податків; 4) залежно від об'єкта оподаткування: майно; товари, послуги, роботи; дохід (прибуток) або його частина; оборот з реалізації товарів; операції з постачання товарів (робіт, послуг) та ін.; 5) залежно від податкової юрисдикції держави: резиденти; нерезиденти; 6) залежно від наявності чи відсутності отриманих послуг, пільг тощо.

Джерела

1. *Гетманцев Д. О.* До питання про податковий обов'язок платника податку / Д. О. Гетманцев // Часоп. Київ. ун-ту права. — 2013. — № 4. — С. 134–137.
2. *Головач А. В.* Правові засади регулювання податкового боргу в Україні: [монографія] / А. В. Головач, О. В. Онишко, Д. Г. Мулявка. — Ірпінь : Нац. ун-т ДПС України, 2011. — 174 с.
3. *Дуравкін П. М.* Забезпечення виконання податкового обов'язку: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.07 / П. М. Дуравкін; Нац. юрид. акад. України ім. Ярослава Мудрого. — Харків, 2010. — 20 с.
4. *Ларина О. В.* Правове регулювання процедур виконання обов'язку зі сплати податків та зборів: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.07 / О. В. Ларина; ДВНЗ "Запорізький нац. ун-т" МОН України. — Запоріжжя, 2015. — 17 с.
5. *Мулявка Д. Г.* Співвідношення публічного і приватного у правовому регулюванні виконання платником податків його обов'язків / Д. Г. Мулявка, Р. В. Стецко // Фінансове право. — 2012. — № 1 (19). — С. 18–20.
6. *Онищук Н. Ю.* Правове регулювання виконання податкового обов'язку: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.07 / Н. Ю. Онищук; Нац. юрид. акад. України ім. Ярослава Мудрого. — Харків, 2010. — 20 с.
7. *Податковий* кодекс України: Кодекс від 02.12.2010 р. № 2755-VI [Електронний ресурс] // ВРУ. Офіційний веб-портал. — Режим доступу : http://zakon2.rada.gov.ua/laws/main/2755-17
8. *Закон* України "Про внесення змін до Податкового кодексу України щодо зменшення податкового тиску на платників податків" від 17.07.2015 р. № 655–VIII [Електронний ресурс] // ВРУ. Офіційний веб-портал. — Режим доступу: http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/655-19
9. *Наказ* ДПА України "Про подання електронної податкової звітності" від 10.04.2008 р. № 233, зареєстрований в Міністерстві юстиції України від 16.04.2008 р. № 320/15011 [Електронний ресурс] // ВРУ. Офіційний веб-портал. — Режим доступу: http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/ru/z/0320-08.
10. *Закон* України "Про електронні документи та електронний документообіг" від 22.05.2003 р. № 851-IV [Електронний ресурс] // ВРУ. Офіційний веб-портал. — Режим доступу: http://zakon.rada.gov.ua/go/851-15
11. *Россіхіна Г. В.* Застосування фінансово-правових норм: монографія / Г. В. Россіхіна. — Харків : Цифрова друкарня № 1, 2013. — 400 с.
12. *Самсін І. Л.* Податкове зобов'язання: правова природа, динаміка та наслідки невиконання : монографія / І. Л. Самсін. — Харків : Право, 2013. — 328 с.
13. *Чинчин М. М.* Правова природа податкового адміністрування в Україні: монографія / М. М. Чинчин. — Харків : Право, 2014. — 160 с.
14. *Шахов С. В.* Правове регулювання податкової звітності: монографія / С. В. Шахов. — Харків : Право, 2012. — 176 с.

Дослідження дало можливість сформулювати авторський підхід стосовно виконання податкового обов'язку платника податків як динамічного процесу із взаємопов'язаними стадіями, заснований на створенні державою умов безперешкодної його реалізації та збалансуванні інтересів учасників податкових правових відносин з метою ефективного наповнення публічних грошових фондів. Даний підхід базується на залученні державою додаткових правових механізмів імператив-

ного контролю за всіма учасниками податкових правових відносин з метою виконання фіскальної функції.

The research gives an opportunity to formulate authorial approach in relation to implementation of tax duties of the taxpayer as a dynamic process with the constrained stages, based on creation of the state unobstructed its realization and balancing of interests of participants of tax legal relationships the state with the aim of the effective filling of public money funds. This approach is based on the involvement of additional legal mechanisms of imperative control the state after all participants of tax legal relations in order to meet functions of fiscal.

Исследование позволило сформулировать авторский подход к выполнению налогового долга налогоплательщика как динамического процесса с взаимосвязанными стадиями, основанного на создании государством условий беспрепятственной его реализации и сбалансировании интересов участников налоговых правовых отношений с целью эффективного наполнения публичных денежных фондов. Данный подход базируется на привлечении государством дополнительных механизмов императивного контроля за всеми участниками налоговых правовых отношений с целью выполнения фискальной функции.

Надійшла 28 липня 2016 р.

UDC 341.6

ABRINY ARHOUMA
Interregional Academy of Personnel Management, Kyiv

THE CHANGING WORLD OF INTERNATIONAL ARBITRATION

Наукові праці МАУП, 2016, вип. 51(4), с. 54–57

The article analyzes the activities of international arbitration, discusses the development of international arbitration over time.

One of the most characteristic features of this development has been the professionalization of international arbitration, which is evident in legal education, with international arbitration now being taught in various universities; in the way law firms organize themselves in international arbitration groups; in the practice of international arbitration institutions; and in the increasing activity of professional organizations. This development not only leads to an increasing institutionalization, but has also had the effect that arbitration increasingly resembles the judicial process that we are accustomed to from the domestic context [1].

Over the last thirty years or so, the practice of international arbitration has become relentlessly professional. This can be seen at the major universities, where 'international arbitration' is now taught at post-graduate level as a subject matter for study on its own terms, rather than as a footnote to a treatise on 'Private International Law' or, in the preferred phrase of some English lawyers, 'Conflicts of Law'. It can be seen at law firms worldwide, where partners and associates, who might at one time have been concerned only with litigation in their own national (or domestic) courts, are now part of an 'international arbitration group' ready to travel at a moment's notice to any part of the world, to represent their clients in international disputes before a 'neutral' tribunal of arbitrators, themselves drawn from different parts of the globe. It can be seen in the practice of the leading arbitral institutions, modernising their rules of arbitration to deal with new problems, such as the joinder of parties or the consolidation of separate arbitrations; and it can be seen in the work of professional associations such as the International Bar Association, with its worldwide conferences and seminars and its guidelines on subjects as diverse as 'conflicts of interest' and the 'presentation of evidence' in international arbitration.

This increased professionalism has not left arbitrators unscathed. In 1996, following extensive consultation and research with lawyers and users of international arbitration, Dezalay and Garth wrote of the contest between an earlier generation

 © Abriny Arhouma, 2016

of mostly European arbitrators — the 'grand old men', as they were called — and a younger generation of 'technocrats' [2].

But beyond the contest between generations about what and whose characteristics should be at the center of international commercial arbitration, this fight for power contains the true transformation that is taking place — the passage from one mode to another for the production of arbitration and the legitimation of arbitrators. As is the case for the entire field of business law, the AngloAmerican model of the business enterprise and merchant competition is tending to substitute itself for the Continental model of legal artisans and corporatist control over the profession. In the same way international commercial arbitration is moving from a small, closed group of self-regulating artisans to a more open and competitive business [3][1].

The growing popularity (and the attendant commercialization) of international arbitration did not escape criticism. In particular, the concern was that international arbitration was becoming too much like litigation in national courts. In a collection of essays published in 1994, Charles N Brower and Richard Lillich wrote of the increasing 'judicialization' of international commercial arbitration, commenting that 'arbitrations tend to be conducted more frequently with the procedural intricacy and formality more native to litigation in national Courts' and that they are 'more often subjected to judicial intervention and control'. In the same collection of essays, Professor Carbonneau reflected that arbitration had become 'an engine of adjudication indistinguishable from its judicial counterpart'. In 1998, Professor Pierre Lalive lamented the 'commercialization' of international arbitration, with new arbitral institutions springing up, 'pseudo seminars' being conducted by 'pseudo experts posing as specialists', to share their 'minimal experience' with a bemused audience Another critic, the late Serge Lazareff, noted that the success of international arbitration had contributed to its increased judicialization, with a new wave of counsel and arbitrators working to ensure that the procedure in arbitrations drew closer to the court procedures with which they themselves were familiar: 'wishing to confine themselves to their national law, which is the only one that they know and practice, they have tried to change the very nature of arbitration and have often succeeded' [4, *8–9*; 5].

Experienced US lawyers themselves have not been slow to criticise the changing nature of arbitration. One example among dozens illustrates this Many in-house counsel in the US have told me that they are completely turned off on arbitration because it is supposed to be speedy, efficacious and inexpensive, and it no longer is. With the expense approaching that of litigation, but without all of the procedural safeguards and appellate rights available in litigation, they ask why they should choose arbitration.

Criticism is more justified when it is directed at the time that is wasted, and the additional costs that are incurred, by unnecessary applications to the arbitral tribunal — for example, applications for interim relief which have little or no chance of succeeding; or 'fishing expeditions' involving extensive requests for the

[1] See also the comment of Ian Brownlie, Principles of Public International Law (7th edn, Oxford University Press 2008), 702.

production of documents, which no sensible tribunal is likely to allow. Criticism is also justified when tactics are employed by one or other of the parties which are intended to delay or even to disrupt the proceedings — for instance, the growing practice of lodging often unjustified challenges to arbitrators. What is needed in such situations (and this is perhaps the particular responsibility of the 'third generation of arbitrators' as they strive to be effective 'Managers') is to strike a proper balance, to find a way between Scylla and Charybdis. In short, to deal robustly with unnecessary procedural delays and diversions, but at the same time to ensure that the process of international arbitration satisfies its users by delivering a fair and proper result [6].

Some of those schooled in the practice of international arbitration over the last 30 years are growing concerned that the 'golden age' of international arbitration has come to an end. They believe that the streamlined process of the past-reliant not on rules, codes or guidelines, but on the discretion and judgment of the wise arbitrator — has regrettably given way to a 'judicialised' process that no longer serves users' interests in an efficient, tailored solution to a business dispute.

Delays and diversions, but at the same time to ensure that the process of international arbitration satisfies its users by delivering a fair and proper result.

Some of those schooled in the practice of international arbitration over the last 30 years are growing concerned that the 'golden age' of international arbitration has come to an end. They believe that the streamlined process of the past–reliant not on rules, codes or guidelines, but on the discretion and judgment of the wise arbitrator — has regrettably given way to a 'judicialised' process that no longer serves users' interests in an efficient, tailored solution to a business dispute.

Summary. It is one thing to regret, as Professor Lalive has understandably done, the 'commercialization' of international arbitration. It is another to regret its increased professionalism. In reality, the growing use and importance of international arbitration expects and demands increased professionalism, from both lawyers and arbitrators. The days of the amateur players are over. The old world of international arbitration has given way to the new.

References

1. *Dezalay Yves.* Dealing in Virtue: International Commercial Arbitration and the Construction of a Transnational Legal Order / Yves Dezalay, Bryant G. Garth. — Chicago University Press, 1996.
2. *Schultz Thomas.* The Rise of a Third Generation of Arbitrators? Fifteen Years after Dezaley and Garth / Thomas Schultz, Robert Kovacs // Arbitration International. — 2012. — № 2. — Vol. 28. — P. 161–172. — DOI: https://doi.org/10.1093/arbitration/28.2.161
3. *Landau Toby.* "Arbitral Lifelines": The Protection of Jurisdiction by Arbitrators / Toby Landau // ICCA Congress, Montreal, June 2006. – ICCA Congress series: Kluwer, 2007. — № 12.
4. *Simpson John L.* International Arbitration: Law and Practice / John L. Simpson, Hazel Fox. — London: Stevens & Sons, 1959. — 330 s.

5. *Reed Lucy.* Guide to ICSID Arbitration / Lucy Reed, Jan Paulsson, Nigel Blackaby (eds). — Hague: Kluwer Law International, 2004. — 240 p.
6. *Park William W.* Arbitrators and Accuracy / William W. Park // Journal of International Dispute Settlement. — 2010. — Vol. 1. — № 1. — P. 25–53.

The article analyzes the activities of international arbitration. International Arbitration has undergone many changes over time, its activities expanded, but at the same time arbitrators services become more expensive and the settlement of the cases became less speedy. The most expensive were the arbiters of US services. However, the arbitration despite the criticism became one of the main instruments of resolving business disputes and at the same time arbitration has become more commercialized and the number of professional arbitrators and lawyers increased.

Аналізується діяльність міжнародного арбітражу, який піддавався багатьом змінам з плином часу. Його діяльність розширювалась, але водночас послуги арбітрів ставали дорожчими, а вирішення питань більш повільним. Найдорожчими вважають послуги арбітрів із США. Проте арбітраж став, незважаючи на критику, одним із головних інструментів вирішення бізнесових суперечок і більш комерціалізованим, а професіоналізм арбітрів та юристів зріс.

Анализируется деятельностьь международного арбитража, который подвергался многим изменениям с течением времени. Его деятельность расширялась, но вместе с тем услуги арбитров становились дороже, а решение вопросов более медленным. Наиболее дорогими стали услуги арбитров из США. Однако арбитраж стал, несмотря на критику, одним из главных инструментов решения бизнесовых споров и вместе с тем более коммерциализованным, а профессионализм арбитров и юристов вырос.

Надійшла 28 грудня 2016 р.

УДК 346.2/346.5/346.7

А. А. ГРІНЬКО
Міжрегіональна Академія управління персоналом, м. Київ

ДЕРЖАВНЕ РЕГУЛЮВАННЯ ПРОЦЕСІВ РЕСТРУКТУРИЗАЦІЇ АКТИВІВ СУБ'ЄКТІВ ГОСПОДАРЮВАННЯ В УМОВАХ ДЕОФШОРИЗАЦІЇ

Наукові праці МАУП, 2016, вип. 51(4), с. 58–68

Науково-теоретично обґрунтовано та розроблено практичні рекомендації з державного регулювання процесів реструктуризації активів суб'єктів господарювання в сучасних умовах деофшоризації. Гіпотезою дослідження є припущення, що державне регулювання процесів реструктуризації активів суб'єктів господарювання в умовах деофшоризації економіки, а також висновки та пропозиції, зроблені на основі виявлення та аналізу особливостей, тенденцій та закономірностей державного регулювання процесів реструктуризації активів суб'єктів господарювання в умовах деофшоризації економіки України, дають можливість удосконалити державне регулювання цих процесів.

Протягом кількох десятиліть чимало досліджень було присвячено аналізу офшорної складової в розвитку світової економіки, проте проблема деофшоризації набула свого наукового осмислення лише останніми роками. Динамічний розвиток офшорів у світовій економіці був характерний для періоду після Другої світової війни, що було пов'язано з появою багатьох нових незалежних держав і необхідністю здійснення масштабних зарубіжних капіталовкладень у їх національні економіки [1, *125*]. У свою чергу зацікавлення офшорами суб'єктами господарювання розвинених країн і країн, що розвиваються, базувалося на різних мотивах. Якщо в розвинених країнах офшорні інструменти були інструментом оптимізації оподаткування, то в тих, що розвиваються, вони стали механізмом запобігання економічних ризиків, ефективного захисту власності.

Стан сучасної економіки України та її перехідний характер вимагають виваженого підходу до виявлення та використання факторів економічного розвитку, при тому, що одним із найважливіших серед них є системне реформування підприємств в умовах деофшоризації. Ефективним засобом реалізації цих процесів є реструктуризація суб'єктів господарювання в зазначених умовах.

© А. А. Грінько, 2016

Пришвидшене впровадження в Україні плану BEPS (Base Erosion and Profit Shifting) викликає сумнів серед юристів та економістів з кількох причин, серед яких — значні ризики для вітчизняного бізнесу, а також сумнівність у його правовій ефективності в нинішніх реаліях.

Перша причина полягає в тому, що український великий і середній бізнес не зможе уникнути наслідків введення плану BEPS, на відміну від міжнародних корпорацій. Він позбудеться конкурентної переваги, не одержавши ніякої компенсації.

Друга причина пояснюється тим, що, уникаючи наслідків від введення плану BEPS в Україні, суб'єкти господарювання зовсім не обов'язково виберуть для себе українську юрисдикцію.

Третя причина: план BEPS на міждержавному рівні неможливо впроваджувати, маючи різноподаткові юрисдикції усередині держави (як, наприклад, єдиний податок).

Четверта причина полягає в тому, що низький рівень податкового контролю в сукупності з іншими умовами оподаткування є конкурентною перевагою нашої юрисдикції в боротьбі за схильний до ризику капітал. Крім того, Україна не змушена впроваджувати план BEPS сьогодні, коли він не впроваджений ще жодною країною Європи, коли самі країни ЄС ще не цілком розуміють, як його впровадити, при цьому не нашкодивши собі. Але у жодному випадку не слід нехтувати законодавчими ініціативами щодо деофшоризаційних процесів в Україні. Безумовно, слідувати практиці правового регулювання протидії ухиленню від оподаткування необхідно. І Україна, маючи намір інтегрування до ЄС, повинна уважно спостерігати, що там відбувається. Варто зазначити, що саме зараз виходять основні правові документи анти-BEPS-реформ.

Усі ці документи повинні бути ретельно проаналізовані через призму вітчизняних реалій та законодавства. Слід нагадати, що піонером міжнародного руху "за повний міжнародний податковий контроль" стали США, які вже давно небезуспішно експериментують з нормами про протидію ухиленню від оподаткування (GAAR, SAAR). Саме США, зокрема і через міжнародні організації, спонукали до участі в цьому русі і своїх європейських колег. Так з'явилося кілька міжнародних модельних документів, і найяскравіші з них — план заходів щодо протидії розмиванню податкової бази та виводу прибутку з-під оподаткування (план BEPS) та модельна податкова конвенція ОЕСР.

Стратегічна структурна перебудова економіки України покликана охопити всі галузі промислового виробництва як основи, це актуалізує завдання з удосконалення елементів системи державного регулювання як самого процесу реструктуризації в умовах деофшоризації, так і функціонування суб'єктів господарювання після реструктуризації.

Науково-теоретично обґрунтуємо і розробимо практичні рекомендації з державного регулювання процесів реструктуризації активів суб'єктів господарювання в сучасних умовах деофшоризації. Об'єктом дослідження є правовідносини між суб'єктами господарювання та державними органами, що виникають у процесі реструктуризації підприємств в умовах деофшоризації.

Предметом дослідження є саме державне регулювання процесів реструктуризації активів суб'єктів господарювання в умовах деофшоризації.

Проведення реструктуризаційних перетворень відобразили у своїх працях І. Ансофф, О. М. Алимов, В. Г. Бодров, С. О. Біла, В. Є. Воротін, В. М. Геєць, С. Б. Довбня, Л. Ф. Кальніченко, Г. Б. Клейнер, М. Х. Корецький, І. І. Мазур, І. А. Маркіна, А. Г. Мендрул, П. І. Надолішний, Н. І. Олійник, С. Ф. Покропивний, В. С. Пономаренко, О. І. Пушкар, І. В. Розпутенко, І. Л. Сазонець, О. М. Тридід, Р. Х. Холл, М. П. Хохлов, З. С. Шершньова, В. В. Юрчишин та ін. Регулювання офшорного бізнесу, зважаючи на віднесення зазначених питань до різних галузей права, досліджували Ю. П. Андрющенко, А. Л. Апель, Н. М. Борейко, В. І. Бутов, Д. А. Верлан, В. П. Вишневський, В. О. Гайдуков, І. Г. Галкін, О. А. Гарасюк, А. Р. Горбунов, О. І. Зоріна, Л. С. Кабйр, Ю. Г. Козак, Д. Д. Коссе, О. В. Климовець, І. А. Літвінчук, А. І. Марущак, В. А. Новицький, П. В. Павлов, Л. І. Попова, В. Н. Сліпець, І. М. Удачина, С. П. Чернявський та ін.

Доводиться констатувати, що вирішення завдань удосконалення елементів системи державного регулювання процесу реструктуризації в умовах деофшоризації ускладнюється, зокрема, і через брак наукових рекомендацій щодо проведення необхідних структурних перетворень у промисловості поряд з недосконалістю державного впливу стосовно структурних перетворень у виробничій сфері. Варто зазначити, що економічного обґрунтування вирішення цих проблем в економічній літературі недостатньо, залишаються недослідженими саме процеси державного регулювання реструктуризації в умовах деофшоризації. Відомо, що одним із засобів фінансового оздоровлення підприємств є реструктуризація.

Як слушно зазначають О. Терещенко і Н. Волошак, реструктуризацію підприємства можна визначити як комплекс фінансово-економічних, організаційних і правових заходів, спрямованих на оновлення структури підприємства та управління, фінансів і виробництва, організаційно-правової форми діяльності, що дають змогу вдосконалити фінансово-економічні відносини підприємства для забезпечення ефективного використання його потенціалу та збільшення його ринкової вартості [2, *86*].

Р. В. Скудар зазначає, що реструктуризація включає формування різних форм власності, впровадження нових форм управління, законодавче закріплення відносин між виробниками, фінансове забезпечення підприємницької діяльності [3, *3*].

У свою чергу О. М. Кондрашов зазначає, що поняття "реструктуризація" може по-різному трактуватися залежно від інтересів суб'єктів управління, різних власників і безпосередньо суб'єкта підприємства, а також варіанта її реалізації, але мета і зміст реструктуризації залишаються єдиними. Так, наприклад, для підприємства реструктуризація є комплексною зміною структури внутрішніх ресурсів підприємства (активів і пасивів), а також системи управління, свідоме приведення їх у відповідність до зовнішніх умов з метою підвищення рентабельності й конкурентоспроможності виробництва. При цьому змінюються співвідношення, структура названих ресурсів: зокрема,

за рахунок ліквідації (відділення) непродуктивних ресурсів чи активів (зайвих у даній ринковій ситуації) і привнесення відсутніх ресурсів (капіталу "ноу-хау"). Саме такий спосіб підвищення ефективності підприємств є специфікою реструктуризації та відмежовує її від інших інструментів впливу на виробництво" [4, *24*].

Залежно від характеру заходів, які застосовують при реструктуризації, відомі такі її форми: реструктуризація виробництва; реструктуризація активів; фінансова реструктуризація; корпоративна реструктуризація (реорганізація). Зазначені форми будемо розглядати в сукупності як реструктуризація активів у господарсько-правовому аспекті під загальною назвою "реструктуризація активів".

Процеси реструктуризації активів суб'єктів господарювання в умовах деофшоризації економіки пропонуємо поділити на два види: *внутрішньодержавні* та *зовнішньодержавні*.

Внутрішньодержавні процеси реструктуризації активів суб'єктів господарювання — це застосування заходів з метою зміни в структурі та складі активної сторони балансу підприємств, що проводяться в межах національної юрисдикції.

Зовнішньодержавні процеси реструктуризації активів суб'єктів господарювання — це застосування заходів щодо оптимізації оподаткування шляхом планування податків суб'єктом господарювання методом використання легальних механізмів іноземних офшорних юрисдикцій.

Зазначимо, що як для внутрішньодержавної, так і зовнішньодержавної реструктуризації активів суб'єктів господарювання притаманні спільні чинники, що змушують суб'єктів господарювання застосовувати ті чи інші заходи.

Звернемося до специфіки *внутрішньодержавної реорганізації активів суб'єктів господарювання*.

На практиці бувають випадки, коли компанія, створена в результаті приватизації, володіє значними активами, але в рамках цього бізнесу вони практично знецінені, оскільки на компанії "висить" багатомільйонна заборгованість по податках, кредиторська заборгованість та інші пасиви. Логічним у цьому випадку є рішення власника бізнесу (або рейдера, що спішно поглинув бізнес) про той, що вичленовує найбільш ліквідні активи у складі бізнесу і переводі їх на нові структури, вільні від зобов'язань, де ці активи можуть запрацювати на повну потужність. Колишня ж компанія — "оболонка" — з усім тягарем малоліквідних активів і зобов'язаннями в цьому випадку приречена бути кинутою на розтерзання кредиторам і рано чи пізно ввійти в процедуру банкротства.

Специфіка проблеми виводу активів у контексті злиття та поглинань цікава передусім тим, що цим прийомом на практиці активно користуються обидві сторони — і агресор, і компанія-мета. Агресор — для того, щоб захопити ліквідний актив і закріпити свої права на нього, сторона, що захищається, — для того, щоб при втраті контролю над юридичною особою зберегти контроль над головними активами, які є основою бізнесу.

Трапляються випадки виводу активів більш мирної ситуації, наприклад, при планомірній реструктуризації холдингу або групи компаній власниками бізнесу, за якої відбувається природне перегруповування активів. Ще один поширений випадок — "порятунок" майна боржником при оголошенні стягнення на майно судовими приставами.

Аналізуючи багату на квазіправові винаходи українську практику виводу активів, можна виділити такі основні *способи*:

1. Вивід активів за "прямими" угодами.

Найпростішим і водночас найефективнішим способом є відчуження майна на підставі угоди купівлі-продажу або у формі міни. У разі обміну "живе майно", наприклад, нерухомість, устаткування тощо, обмінюється на акції якої-небудь нікому не відомої компанії. Зрозуміло, перша угода по відчуженню активів не буде єдиною — майно спочатку виводиться на одну або декілька "сірих" компаній, які виконують роль проміжних ланок. У цих компаніях майно не затримується, воно негайно продається або обмінюється далі. З таких операцій утворюється ланцюжок, в кінці якого майно буде сконцентровано в новій підконтрольній компанії, захищеній титулом добросовісного набувача згідно з ст. 338 Цивільного кодексу України [5].

2. Вивід грошових коштів.

Якщо на рахунках компанії є "живі" гроші, то ініціатор реструктуризації прагне вивести насамперед їх, що цілком зрозуміло. Надалі ці виведені грошові кошти можуть бути переведені в готівку, інвестуватися в новий бізнес або використовуватись як оплата підконтрольними компаніями виводу нерухомого майна та інших значущих активів. Сам переказ грошових коштів оформляється або у вигляді довгострокової позики, або за рахунок погашення простого векселя (або просто договори позики), або вони перераховуються в підконтрольну компанію за договором комісії або агентства для придбання майна. Трапляються випадки переказу грошових коштів за рахунок укладеного "минулою" датою договору оренди, надання консалтингових чи маркетингових послуг або покупки акцій третьої компанії. Існуючі податкові ризики в даному випадку практично не беруться до уваги, оскільки компанія-власник все одно приречена на банкротство, у підконтрольній "сірій" компанії гроші довго не затримаються, а претензії податкових органів через специфіку їх діяльності не страшні.

3. Вивід акцій або інших цінних паперів.

При виводі акцій найчастіше використовується договір міни, який не суперечить вимогам акціонерного законодавства, — висококотирувані акції обмінюються на акції або частки участі інших компаній. При цьому різниця у вартості акцій може бути переведена брокером на рахунки офшору або виплачена готівкою. Іншими дієвими способами є купівля-продаж акцій з розстрочкою платежу або внесення цінних паперів у заставу.

4. Вивід активів через біржу.

Слід зазначити, що даний спосіб досить поширений на Заході, але для України є екзотичним. Суть його полягає в наступному: компанія-власник раптово стає гіперактивним біржовим гравцем і розміщує свої засоби в бір-

жових контрактах та біржових цінних паперах. Паралельно організатор операції з виводу активів створює ряд підконтрольних фірм-дзеркал, що також грають на біржі. У процесі біржової гри компанія-власник при несприятливій кон'юнктурі продає контракти, фірма-дзеркало купує. І навпаки — коли компанія купує на біржі, фірма-дзеркало продає. У результаті такої багатоходової та ретельно прорахованої біржової гри активи компанії-власника поступово перетікають у фірми-дзеркала та звідти — в інші підконтрольні компанії.

5. Вивід активів через обтяження майна.

Класичним і давно відомим способом вивести майно через його правове обтяження є застава. Між компанією-власником і підставною компанією укладається договір, що містить завідомо нездійсненне зобов'язання з гранично стислими термінами виконання. Як забезпечення виконання зобов'язання майно компанії-власника передається в заставу, причому найчастіше — із зберіганням у заставника. Далі, зрозуміло, зобов'язання не виконується, і кредитор обертає стягнення на предмет застави. Тут можливі два шляхи: перший полягає в реалізації предмета застави на торгах на підставі позасудової угоди між заставодержателем і заставником. Враховуючи те, що спеціалізовану організацію, яка проводитиме торги, обирають сторони, неважко припустити, що майно буде продано за мінімально можливою ціною в іншу підконтрольну компанію. Основною привабливістю зазначеної схеми є те, що, згідно з ст. 572 ЦКУ [5], заставодержатель має переважне право перед іншими кредиторами одержати задоволення за рахунок закладеного майна ("...в силу застави кредитор (заставодержатель) має право у разі невиконання боржником (заставодавцем) зобов'язання, забезпеченого заставою, одержати задоволення за рахунок заставленого майна переважно перед іншими кредиторами цього боржника, якщо інше не встановлено законом (право застави)". Тобто навіть за наявності інших кредиторів, що претендують на активи, заставодержатель знаходиться у вигіднішій позиції. Заставні схеми виводу активів найчастіше використовують для відчуження крупних об'єктів нерухомості та виробничого устаткування.

6. Внесення майна в статутний капітал.

Вибрані для виводу активи також можна передати в статутний капітал іншої "підконтрольної" компанії. Цей спосіб є одним із найпоширеніших в українській практиці. Як випливає з ГКУ та спеціальних законів про акціонерні товариства та товариства з обмеженою відповідальністю, акції (в АТ) і частки участі (в ТОВ) можуть оплачуватися фактично будь-яким майном, зокрема нерухомістю, цінними паперами, майновими правами та ін. У цьому випадку майно компанії-власника розглядають як внесок у статутний капітал підконтрольної компанії, як наслідок, є перехід права власності на дане майно до нової юридичної особи, а компанія-власник зберігає лише зобов'язальні права учасника товариства. В майбутньому нова юридична особа реорганізується у формі злиття або приєднання і повернути активи є практично неможливим.

7. Вивід активів через виконавче провадження.

Для реалізації даної схеми необхідне встановлення значної кредиторської заборгованості перед підконтрольною компанією, що найчастіше здійснюєть-

ся за допомогою укладення договору позики або видачею векселя, але може бути штучно змодельовано практично з будь-якого цивільно-правового договору. Кредитор звертається з позовом до суду, боржник визнає позовні вимоги в повному обсязі, і рішення суду в максимально короткі терміни набуває чинності. Можливе ще більше прискорення даної процедури — підписання мирової угоди, на підставі якої кредитор також може отримати виконавчий лист. Вивід активів по зазначеній схемі дуже складно оспорити, бо вона "легітимує" судовим актом, що вступив у законну силу. Зацікавленій особі залишається оспорювати законність проведеної реалізації майна судовим виконавцем або намагатися переглянути рішення суду в наглядовому провадженні або за знову відкритими обставинами.

8. Корпоративні аспекти виводу активів.

Практично завжди вивід активів пов'язаний з відчуженням значної частини майна організації. Якщо відчужується майно, що не перевищує 25 % від вартості всіх активів організації, питань, як правило, не виникає. Такі операції має право здійснювати одноосібний виконавчий орган компанії. Але якщо йдеться про 25 % майна і більше, потрібен особливий порядок схвалення операцій. Більше того, закон дозволяє розповсюдити порядок здійснення крупної угоди також на інші угоди, які акціонери визнають значущими. Цей момент необхідно враховувати при здійсненні операцій з виводу активів, оскільки недотримання порядку схвалення крупних угод може призвести до визнання їх недійсними. Як крупні угоди можуть кваліфікуватися не тільки угоди прямого відчуження майна товариства шляхом укладання договорів купівлі-продажу або міни, а й такі дії, як внесення майна товариства в статутний капітал іншої організації або укладення кредитного договору, застава майна і багато інше. Таким чином, всі дії, направлені на відчуження товариства більше ніж 25 % його майна, підлягають схваленню за спеціальною процедурою. Якщо відчужуване майно складає від 25 до 50 % балансових активів організації, таку операцію схвалює рада директорів одноголосно. Якщо одноголосність не досягається, рішення ухвалюється загальними зборами акціонерів простою більшістю голосів. Якщо балансова вартість відчужуваних активів більше ніж 50 %, угода підлягає схваленню на загальних зборах акціонерів більшістю в три четверті голосів.

Щодо зовнішньодержавних процесів реструктуризації активів суб'єктів господарювання нагадаємо, що *зовнішньодержавні* процеси реструктуризації активів суб'єктів господарювання — це застосування заходів щодо оптимізації оподаткування шляхом планування податків суб'єктом господарювання методом використання легальних механізмів іноземних офшорних юрисдикцій.

Зважаючи на предмет та мету дослідження, яка полягає у науково-теоретично обґрунтуванні та розробці практичних рекомендацій з державного регулювання процесів реструктуризації суб'єктів господарювання в сучасних умовах деофшоризації, варто звернути увагу на теоретико-правові засади деофшоризаційних процесів.

Загальновідомо, що концепція офшорного бізнесу ґрунтується на відмінностях резидентного й територіального підходів до оподаткування [6, *22*], що дає змогу отримувати реальні вигоди на основі суперечностей між країнами, що застосовують різні принципи оподаткування. Офшорні зони набули широке поширення в світовій економіці — в сучасному світі сьогодні налічується близько 70 різних офшорних юрисдикцій. Важливо враховувати і те, що характер впливу офшорів на міжнародні економічні відносини неоднозначний [7, *134*].

Важливим інструментом міжнародно-правового регулювання офшорного бізнесу є діяльність Групи розробки фінансових заходів боротьби з відмиванням грошей (FATF), яка розробляє заходи з формування в кожній країні режиму протидії легалізації незаконно одержаних доходів. Рекомендації FATF направлені, по-перше, на вдосконалення правової системи в країні, по-друге, підвищення ролі фінансових і кредитних установ у боротьбі з відмиванням грошей, і, по-третє, на активізацію міжнародної співпраці у сфері запобігання відмиванню капіталів [8]. Крім того, FATF відповідно до критерію ризику було розроблено два списки держав — "чорні" та "темно-сірі" [9]. Ці держави відхиляються від вживання контрзаходів для захисту світової фінансової системи від ризиків відмивання грошей.

Слід зазначити, що у низці країн був накопичений певний досвід деофшоризації економіки. Зокрема, можна виділити концепцію CFC. Найуспішніше стосовно законодавства про іноземні компанії просунулися США, де в Податковому кодексі з 1962 р. існує спеціальний підрозділ [10].

Надалі звернемося саме до специфіки *зовнішньодержавної реорганізації активів суб'єктів господарювання*.

Безумовно, практично будь-який варіант зовнішньоекономічної діяльності має на увазі переміщення грошових коштів. Навіть у тому випадку, якщо всі угоди суб'єктів господарювання здійснюватимуться за кордоном, спочатку все ж таки потрібно буде вивести гроші з рідної держави. Один із найпростіших способів переказу грошей на іноземні рахунки — використовування офшорної компанії. Для реалізації виводу грошей в офшор суб'єкт господарювання може шукати офшорну компанію "на стороні" — самостійно або через посередників. Проте надійнішим і безпечнішим варіантом буде відкрити власний офшор. Нагадаємо: в більшості юрисдикцій при роботі з офшорними компаніями існує можливість використання номінального сервісу. При цьому суб'єкт господарювання зберігає контроль над діяльністю свого офшору і, зрозуміло, контроль над усіма відкритими на нього банківськими рахунками.

Так, можна виокремити такі основні способи виведення коштів в офшорні юрисдикції.

Сьогодні існує ряд відпрацьованих схем виводу грошей на закордонні (офшорні) рахунки. Найпопулярніші варіанти можна розділити на чотири групи, а саме:

1. Використання компанії-посередника.

Компанія-комітент, яка зареєстрована в Україні, укладає посередницький договір з нерезидентною компанією-комісіонером, зареєстрованою в офшорі.

За умов договору офшорна компанія-комісіонер здійснює реалізацію товарів і одержує за це максимальну винагороду, беручи участь у власне реалізації товару, як правило, лише номінально, а отже, і без витрат на реалізацію. Відповідно комітент одержує мінімальний прибуток, поступившись великою його частиною на користь комісіонера (офшору), яка залишиться на його рахунках. У цій схемі найчастіше для зручності використовують офшор, зареєстрований у класичній офшорній зоні, де висувають мінімальні вимоги до звітності та адміністрування компаній (такі як Бермуди, Домінікана та багато інших).

2. Перепродаж товару.

Суб'єкт господарювання як експортер здійснює поставку (продаж) товарів офшорній компанії за мінімально можливими цінами. Після цього офшорна компанія здійснює перепродаж товару за вищою ціною. Очевидно, що при цьому значна частка прибутку від операції залишається на офшорних рахунках. Для реалізації такої схеми, як і в першому випадку, суб'єкти господарювання зазвичай застосовують класичні офшори. Проте дану схему можна додатково використовувати і для створення міцних торгових зв'язків з іноземними партнерами. У такому разі офшор має сенс відкривати в державі, що не входить в переліки офшорних зон і має високу репутацію — наприклад, в одній з країн Євросоюзу.

3. Надання інформаційних послуг.

Крім торгових і посередницьких схем, офшор можна також використовувати для надання консалтингових послуг. При цьому суб'єкт господарювання укладає з компанією-офшором договір, оплачує надані послуги і таким чином переказує свої кошти на офшорний рахунок. Така схема не вимагає ведення діяльності та наявності будь-яких товарів. Найпопулярнішими юрисдикціями для офшорів, що надають консалтингові послуги, є європейські держави, особливо — Англія та Німеччина.

4. Отримання позики.

Ще один достатньо простий варіант, який підходить як компаніям, так і приватним особам. Відповідно до цієї схеми компанія суб'єкта господарювання або приватна особа бере кредит у офшорної компанії, а значить, і виплачує їй певний відсоток за кредитом. Подібна схема виглядає більш переконливо в очах податкових органів країни, якщо офшор розташований в європейській державі з хорошою репутацією.

Варто зазначити, що яку б із наведених схем не застосовували суб'єкти господарювання, при здійсненні виплат з їх внутрішніх рахунків нерезидентам, вони зобов'язані сплатити податок до місцевого бюджету. Розмір податку визначається законодавством. Розмір податку на виплати з доходів з джерелом з України, одержані нерезидентом в результаті ведення господарської діяльності, складає 15 % (п. 160.2 Податкового кодексу України) [11]. Виняток становлять випадки, що підпадають під дію міжнародних договорів, укладених Україною, такі як Конвенція з Кіпром [12].

Отже, із зазначеного можна зробити такі висновки:

1. Процеси реструктуризації активів суб'єктів господарювання в умовах деофшоризації економіки можна поділити на два види: внутрішньодержавні та зовнішньодержавні. Внутрішньодержавні процеси реструктуризації активів суб'єктів господарювання — це застосування заходів з метою зміни в структурі та складі активної сторони балансу підприємств, що проводяться в межах національної юрисдикції. Зовнішньодержавні процеси реструктуризації активів суб'єктів господарювання — це застосування заходів щодо оптимізації оподаткування шляхом планування податків суб'єктом господарювання методом використання легальних механізмів іноземних офшорних юрисдикцій.

2. Показниками деофшоризації української економіки можуть бути зменшення числа офшорів, які використовують українські суб'єкти господарювання, та, з іншого боку, зниження вартості товарно-грошових потоків, які надходять до нашої країни через офшорні юрисдикції.

3. З метою планування заходів з деофшоризації української економіки необхідно систематизувати основні причини, за яких українські суб'єкти господарювання активно використовують офшорні юрисдикції для зовнішньодержавної реструктуризації активів у своїй господарській діяльності, а саме: труднощі ведення бізнесу в нашій країні, пов'язані з відносинами власності та недосконалістю податкової системи; додаткові конкурентні переваги, що надаються офшорами українському бізнесу; недосконала структура іноземних інвестицій до України.

Джерела

1. *Татулов К. Г.* Оффшоры в международном движении капитала / К. Г. Татулов // Вестн. МГИМО. — 2013. — № 1. — С. 123–126.
2. *Терещенко О. О.* Фінансові домінанти реструктуризації підприємств / О. О. Терещенко, Н. В. Волошак // Фінанси України. — 2009. — № 4. — С. 82–90.
3. *Скудар Р. В.* Реструктуризація виробництва в умовах реформування підприємств важкого машинобудування: автореф. дис. ... канд. екон. наук: 08.06.01 / Р. В. Скудар // Нац. гірнич. ун-т МОН України. — Дніпропетровськ, 2005. — 20 с.
4. *Кондрашов О. М.* Зміст та значення процесів реструктуризації промисловості / О. М. Кондрашов // Економіка та держава. — 2006. — № 5. — С. 22–24.
5. *Цивільний* кодекс України від 16.01.2003 р. [Електронний ресурс] // ВРУ. Офіційний веб-портал. — Режим доступу: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/435-15
6. *Павлов П. В.* Особый административно-правовой режим на территории офшорных зон: порядок применения и направления совершенствования / П. В. Павлов // NB: Экономика, тренды и управление. — 2012. — № 1. — С. 19–30.
7. *Хейфец Б. А.* Офшорные юрисдикции в глобальной и национальной экономике: монография / Б. А. Хейфец. — Москва: Экономика, 2008. — С. 133–134.
8. *The FATF* Recommendations — International Standards on Combating Money Laundering and the Financing of Terrorism & Proliferation, February 2012. — Paris: FATF/OECD, 2013. — P. 11–30.
9. *High-risk* and non-cooperative jurisdictions [Electronic Resource] // FATF Public Statement, 21 June 2013. — Mode of access: http://www.fatf-gafi.org/topics/high-riskandnon-cooperativejurisdictions/documents/public-statement-june-2013.html

10. *The Deferal* of Income Earned Through U.S. Controlled Foreign Corporations: A Policy Study. — US: Office of Tax Policy, Department of the Treasurt, December, 2000. — C. VII–XI.
11. *Податковий* кодекс України [Електронний ресурс] // ВРУ. Офіційний веб-портал. — Режим доступу: http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/2755-17
12. *Конвенція* між Урядом України і Урядом Республіки Кіпр про уникнення подвійного оподаткування та запобігання податковим ухиленням стосовно податків на доходи [Електронний ресурс] // ВРУ. Офіційний веб-портал. — Режим доступу: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/196_016

Запропоновано систематизацію процесів реструктуризації активів суб'єктів господарювання як внутрішньодержавних та зовнішньодержавних, склад показників деофшоризації української економіки, систематизацію основних причини, за яких українські суб'єкти господарювання активно використовують офшорні юрисдикції.

The process of restructuring the assets of business entities in terms deofshoryzatsiyi economy can be divided into two types: intra and extra-. Internal restructuring processes of asset management — is the application of measures to change the structure and composition of the active side of the balance sheet that are held within the national jurisdiction. Extra assets restructuring process entities — is the application of measures to optimize tax planning through tax entity by using legal mechanisms foreign offshore jurisdictions. Indicators deofshoryzatsiyi Ukrainian economy may reduce the number of offshore companies that use Ukrainian entities and, on the other hand, the decrease in the value of commodity-money flows that are coming to our country through offshore jurisdictions. For the purpose of planning deofshoryzatsiyi Ukrainian economy, it is necessary to systematize the main reasons for which the Ukrainian entities are actively using offshore jurisdictions for extra restructuring assets in its business activities, namely: the difficulties of doing business in our country is associated with the property relations and imperfect tax system; competitive advantage provided by offshore Ukrainian business; imperfect structure of foreign investments in Ukraine.

Предложены систематизация процессов реструктуризации активов субъектов хозяйствования как внутригосударственных и внешнегосударственных, состав показателей деофшоризации украинской экономики, систематизация основных причин, по которым украинские субъекты хозяйствования активно используют оффшорные юрисдикции.

Надійшла 28 грудня 2016 р.

УДК: 346.5

О. В. ЗІНЧЕНКО
Консалтингова фірма "Аналітика і право", м. Київ

ТЕОРЕТИКО-ПРАВОВІ ЗАСАДИ ВИКОРИСТАННЯ ТА ЗАХИСТУ КОМЕРЦІЙНОЇ ТАЄМНИЦІ В СУЧАСНИХ ЕКОНОМІЧНИХ УМОВАХ

Наукові праці МАУП, 2016, вип. 51(4), с. 69–74

Проведено теоретико-правовий аналіз основних напрямів удосконалення законодавства України у сфері використання та захисту комерційної таємниці в сучасних економічних умовах.

Господарюючі суб'єкти намагаються захистити себе від можливих негативних втручань у фінансово-господарську діяльність, а також протистояти протиправним посяганням конкурентів. На жаль, у конкурентній боротьбі недобросовісні методи інколи намагаються виправдовувати кінцевою метою, тому конкуренти можуть застосовувати весь арсенал компромату, спрямований на дискредитацію певного суб'єкта господарювання. Саме тому дії керівників господарюючих суб'єктів мають бути спрямовані на охорону від розголошення відомостей про бізнес, які складають комерційну таємницю підприємства.

Як відомо, комерційна таємниця має важливе значення для охорони результатів інтелектуальної діяльності у процесі комерційної практики суб'єктів господарювання.

Проаналізуємо сучасну наукову думку, низку норм чинного законодавства України щодо захисту та використання комерційної таємниці.

Питання щодо охорони та захисту об'єктів права інтелектуальної власності досліджували Г. Андрощук, Ю. Бошицький, Е. Брадман, В. Бритко, Б. Вербенко, І. Дахно, Р. Колюжний, О. Кохановська, В. Кунцевич, І. Лазарев, В. Лопатін, Н. Можаровська, О. Ноговіцин, О. Орєхов, Е. Онисько, Т. Полякова, О. Підопригора, О. Святоцький, О. Селезньов, Е. Тоффлер, А. Турена, В. Цимбалюк, М. Швець, О. Шакірова, Т. Шевелева та ін. Однак низка питань, пов'язаних із вказаною проблемою, потребує більшої уваги.

Варто зазначити, що зовнішніх недобросовісних конкурентів і внутрішніх ворогів в успішного суб'єкта господарювання, як показує практика, багато, а негативні дії суб'єктів трудових правовідносин, конкурентів та контрагентів можуть бути різними. Наприклад, банальне невиконання чи неналежне виконання господарських договорів, пряме втручання у діяльність підприємства з

© О. В. Зінченко, 2016

метою провокування корпоративного конфлікту та подальшого поглинання або захоплення.

Таким чином, коло суб'єктів недобросовісних дій можна умовно поділити на три види:

- зовнішні недобросовісні конкуренти (конкуренти по певному сектору економіки);
- внутрішні (працівники підприємств);
- змішані (суб'єкти зовнішнього і внутрішнього кола — контрагенти).

Умови ринкової економіки, в яких здійснюють свою діяльність підприємства різних організаційно-правових форм, є невизначеними й непередбачуваними. Економічна криза, що має місце в Україні, спричинила багато загроз для бізнесу.

Серед інших, на розвиток підприємництва можуть впливати такі фактори, як шахрайство, корупція, яким сприяють недосконаліть чинного законодавства та криміналізація суспільства, що створює умови для недружнього поглинання та захоплення підприємств. Тобто перелічені фактори різко загострюють проблему забезпечення безпеки підприємства.

Звернемо увагу на той факт, що інколи вважають ідентичними поняття комерційної таємниці і ноу-хау. Так, зокрема, в підручнику за редакцією Е. А. Суханова вказується, що відомості, які складають комерційну таємницю, в усьому світі зазвичай іменують ноу-хау [1, *574*]. Ю. Назарова розглядає з позицій синонімічності поняття "комерційна таємниця" і "ноу-хау" [2, *20*].

Проте існує інша точка зору. Комерційна та інші види таємниць, які охороняються спеціальними законодавчими актами, а також авторським або патентним правом, секретом виробництва (ноу-хау) не визнаються [3, *432*].

Дуже часто ноу-хау вважають аналогом службової або комерційної таємниці, однак у законодавстві різних країн "trade secret" і "know-how" часом мають різне наповнення. Так, дуже часто визнається, що ноу-хау може включати і несекретну інформацію, як правило, відзначається, що ноу-хау здебільшого виступає у сфері передачі інформації, а не її зберігання, тощо. Водночас єдиного підходу не вироблено [4, *411*].

Для детального визначення співвідношення комерційної таємниці і ноу-хау розглянемо загальні та відмінні риси цих двох понять.

Як вказує Ю. М. Капіца, відомості, що становлять комерційну таємницю та "ноу-хау", є тотожними; до них не застосовують вимогу абсолютної секретності інформації. Особливість комерційної таємниці полягає в обов'язку її володільця вживати заходів щодо її захисту, до неї не може бути доступу на законних підставах, у той час як умови збереження конфіденційності щодо "ноу-хау" встановлюються в договорі між цедентом та набувачем за угодою сторін. Крім того, досить відомі відомості можуть передаватись як "ноу-хау". Особливість "ноу-хау", з урахуванням визначення Комісії ЄС, полягає в тому, що воно має бути корисним, а також зафіксоване відповідним чином [4, *177*]. З цієї точки зору ототожнювати комерційну таємницю і ноу-хау не можна.

Одним із важливих аспектів аналізу комерційної таємниці є її вивчення як об'єкта інтелектуальної власності.

Поряд з тим, що інформація розглядається як об'єкт інтелектуальної власності, загальноприйнятим є віднесення до об'єктів інтелектуальної власності, зокрема, комерційної таємниці, ноу-хау, що охороняються законодавством без якої-небудь реєстрації [5, *51*].

У ролі об'єкта інтелектуальної власності комерційна таємниця має низку специфічних особливостей, одна з яких — її універсальність. Комерційною таємницею може бути будь-яка інформація, що має відношення до особливостей виробництва, технології, управління, фінансів, інноваційної й іншої діяльності підприємства і яка дає можливість підприємству мати переваги перед конкурентами. При цьому комерційною таємницею можуть бути й охороноздатні рішення, одержання патентних прав на які з тих або інших причин визнано недоцільним [6, *41*].

Разом з тим не позбавлена підстави і позиція вчених, які вважають, що наголос окремих авторів на інтелектуальну і промислову власність, як основу конфіденційної інформації й інформації, що оголошується комерційною таємницею підприємства, недостатньо об'єктивний, тому що значна частина інформації, що складає власне предмет охорони, не підпадає під юридичне визначення як інтелектуальної, так і промислової власності за встановленими ознаками і критеріями [7, *212*].

Таким чином, можна зазначити, що поняття комерційної таємниці як об'єкта інтелектуальної власності є лише одним з її аспектів.

Іншим аспектом аналізу комерційної таємниці є її оцінка у системі інформаційної або економічної безпеки суб'єкта господарювання.

Як відомо, рейдерські захоплення та поглинання підприємств починаються з розвідки. Суб'єкти недобросовісних дій збирають і вивчають інформацію про звички та схильності власників підприємств, активи компанії, фінансові звіти, наявність корпоративних конфліктів, ухвалених судових рішень по спорах, що виникали. Саме тому на перше місце виходить комерційна таємниця підприємства, неправомірно, відносно правомірно чи навіть правомірно отримавши яку, конкуренти отримують можливість використати її на свою користь. Інформаційну безпеку підприємства визначають як стан захищеності його інтересів в інформаційному середовищі від внутрішніх і зовнішніх джерел погроз, наслідками яких може бути завдання йому матеріального збитку [8, *25*]. Економічна безпека підприємства (фірми) — це стан захищеності життєво важливих інтересів підприємства від внутрішніх і зовнішніх погроз (джерел небезпеки), що формується адміністрацією і колективом підприємства шляхом реалізації системи заходів правового, економічного, організаційного, інженерно-технічного і соціально-психологічного характеру [9, *91*]. З погляду початку 90-х років поняття економічної безпеки розуміється як забезпечення умов збереження комерційної таємниці та інших секретів підприємства.

Альтернативна точка зору заперечує визнання комерційної таємниці елементом системи інформаційної безпеки підприємства. Як вважає Б. А. Кормич, "питання захисту комерційної таємниці, по суті, не є питанням захисту інформаційної безпеки, оскільки сам по собі інститут комерційної таємниці

ґрунтується не на прямих вказівках закону, а на праві власності на ті чи інші відомості. Доступ до цієї інформації означає набуття певних матеріальних благ. Таким чином, мова йде про захист права власності і пов'язаних з ним прав" [10, *315–316*].

Тож на підставі аналізу наведених, інколи суперечливих, підходів, можна дійти висновку про те, що юридично значущими ознаками, які є необхідними і достатніми для визнання інформації комерційною таємницею суб'єкта господарювання, вважають:

- існує дійсна або потенційна комерційна цінність для господарюючої особи певної внутрішньої інформації внаслідок її невідомості іншим особам;
- відсутність на законних підставах вільного доступу до такої інформації;
- наявність запроваджених заходів з боку суб'єкта господарювання — володаря інформації — до охорони її таємності.

Комерційну таємницю слід відокремлювати від службової і банківської таємниці — вона має властиві тільки їй особливості. Інакше кажучи, це означає визнання її самостійним видом таємниці.

Комерційна таємниця як предмет правового регулювання характеризується кількома вимірами: як вид інформації, як вид таємниці, як об'єкт інтелектуальної власності, як елемент системи економічної й інформаційної безпеки суб'єктів господарювання.

Усі наведені дефініції комерційної таємниці потребують перегляду. Особливої уваги слід приділити сутності поняття "комерційна таємниця" та визначенню заходів щодо її охорони та захисту. На рівні закону потрібно врегулювати відносини, пов'язані з комерційною таємницею. Необхідно визначити інформацію, яка не може становити комерційну таємницю, права власника комерційної таємниці та порядок її охорони. Як слушно зазначає Н. Можаровська, "відсутність або неефективність системи захисту комерційної таємниці в національному законодавстві є додатковим стримуючим чинником для надходження іноземних інвестицій" [11, *252*]. Тож захист комерційної таємниці слід розглядати як важливий елемент правового забезпечення господарської діяльності в Україні.

Таким чином, відсутність очікуваних законів, що будуть впровадженням комплексного підходу до питань регулювання правовідносин у сфері створення, використання і комерціалізації об'єктів інтелектуальної власності, що не регулюються патентним законодавством, таких як комерційна таємниця, є прогалиною національного законодавства. Так, з огляду на наявні потреби, коли комерціалізація об'єктів права інтелектуальної власності набуває все більшої актуальності і поширюється у діяльності суб'єктів господарювання, виникла нагальна потреба в комплексному нормативному регулюванні питань щодо охорони та захисту комерційної таємниці. Сьогодні конче необхідний дієвий правовий механізм захисту власником своєї інтелектуальної власності — комерційної таємниці.

Джерела

1. *Гражданское* право: учебник: в 2 т. / отв. ред. Е. А. Суханов. — Москва: БЕК, 2000. — 704 с.
2. *Назарова Ю.* Вопросы правового регулирования внесения прав на коммерческую тайну (ноу-хау) в уставный фонд хозяйственного общества / Ю. Назарова // Підприємництво, господарство і право. — 2002. — № 10. — С. 19–23.
3. *Калятин В.* Интеллектуальная собственность (Исключительные права) / В. Калятин. — Москва: НОРМА-ИНФРА-М, 2000. — 480 с.
4. *Капіца Ю. М.* Проблеми правової охорони комерційної таємниці, ноу-хау та конфіденційної інформації в праві України / Ю. М. Капіца // Реферативний огляд діючого законодавства України та практики його застосування / Регіональний центр АПН України. — Київ, 2000. — С. 175–199.
5. *Ридченко Н.* Неосязаемый капитал. Внесение объектов интеллектуальной собственности в уставный фонд / Н. Ридченко // Деньги и технологии. — 2002. — № 10. — С. 50–51.
6. *Интеллектуальная* собственность в Украине: правовые основы и практика / под общ. ред. А. Д. Святоцкого. — Киев: Ін Юре, 1999. — Т. 3. Промышленная собственность. — 672 с.
7. *Основы* договорных отношений в экономическом пространстве СНГ / под ред. М. Б. Биржакова. — Москва; Санкт-Петербург: ФИЛИНЪ-ОЛБИС, 1997. — 768 с.
8. *Северин В. А.* Правовые проблемы информационной безопасности предприятия / В. А. Северин // Юрист. — 2001. — № 6. — С. 25–31.
9. *Андрощук Г. А.* Экономическая безопасность предприятия: защита коммерческой тайны: монография / Г. А. Андрощук, П. П. Крайнев. — Киев: Ин Юре, 2000. — 400 с.
10. *Кормич Б. А.* Інформаційна безпека: організаційно-правові основи: навч. посіб. / Б. А. Кормич. — Київ: Кондор, 2004. — 384 с.
11. *Можаровська Н. О.* Проблеми охорони та захисту комерційної таємниці в національній інноваційній системі України / Н. О. Можаровська / Актуальні пробл. упр. інформ. безпекою держави : зб. матер. наук.-практ. конф. [м. Київ, 22 березня 2011 р.]. — Київ: Наук.-вид. відділ НА СБ України, 2010. — С. 252–279.

З огляду на наявні потреби, коли комерціалізація об'єктів права інтелектуальної власності набуває все більшої актуальності й поширюється у діяльності суб'єктів господарювання, виникла необхідність у комплексному нормативному регулюванні питань щодо охорони та захисту комерційної таємниці. Сьогодні конче необхідний дієвий правовий механізм захисту власником своєї інтелектуальної власності — комерційної таємниці.

No laws expected to be the introduction of a comprehensive approach to legal regulation of the development, use and commercialization of intellectual property that are not regulated by patent law, such as trade secrets, is a gap national legislation. Thus, based on existing needs as the commercialization of intellectual property is becoming increasingly important and applies to business entities, there is an urgent need for comprehensive normative regulation of issues on the protection of trade secrets. Today desperately needed an effective legal mechanism to protect its own intellectual property — trade secrets.

Исходя из существующих потребностей, когда коммерциализация объектов интеллектуальной собственности приобретает все большую актуальность и распространяется в деятельности субъектов хозяйствования, возникла насущная необходимость в комплексном нормативном регулировании вопросов охраны и защиты коммерческой тайны. Сегодня крайне необходим действенный правовой механизм защиты собственником своей интеллектуальной собственности — коммерческой тайны.

Надійшла 28 грудня 2016 р.

УДК 342.9

І. В. КОЖЕМ'ЯКА
Міжрегіональна Академія управління персоналом, м. Київ

ПЕРЕДУМОВИ ФОРМУВАННЯ ТА ГЕНЕЗИС АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЕКОЛОГІЧНОЇ БЕЗПЕКИ В ЧОРНОБИЛЬСЬКІЙ ЗОНІ ВІДЧУЖЕННЯ

Наукові праці МАУП, 2016, вип. 51(4), с. 75–84

Розглядаються питання формування та генезису адміністративно-правового забезпечення екологічної безпеки в зоні відчуження Чорнобильської АЕС.

Чорнобильська катастрофа завдала нашій державі чималої шкоди екологічного та соціально-економічного характеру. На значній території України з'явилися суспільні відносини нового типу, які потребували і потребують відповідного спеціального регулювання. Вказана проблема посідає чи не найпріоритетніше місце серед існуючого різноманіття сучасних проблем суспільства, від результатів розв'язання якої залежить майбутнє людської спільноти та її нащадків. Разом з тим чим більше років минає після аварії, тим актуальнішою стає вказана проблематика. Саме тому нагальним питанням є ретельне дослідження генезису адміністративно-правового забезпечення екологічної безпеки в Чорнобильській зоні відчуження з метою підвищення ефективності подальшої роботи над створенням і удосконаленням системи законодавства в контексті подолання наслідків Чорнобильської катастрофи та вирішення основних екологічних проблем України.

Теоретичним підґрунтям для дослідження стали наукові праці таких провідних вчених, як: В. Б. Авер'янов, О. Ф. Андрійко, М. І. Ануфрієв, Г. І. Балюк, Н. В. Барановська, А. Л. Брейкун, М. М. Бринчук, Ю. П. Битяк, Л. Р. Біла, В. В. Богуцький, В. М. Гаращук, А. П. Гетьман, О. В. Головкін, О. В. Зайчук, О. В. Когут, А. Т. Комзюк, В. С. Кравців, О. В. Кузьменко, Н. Р. Малишева, О. І. Остапенко, Р. В. Приходько, В. І. Сіряк, О. М. Федевич, Ю. С. Шемшученко та ін. Водночас наукові дослідження адміністративно-правового забезпечення екологічної безпеки в Чорнобильській зоні відчуження до цього часу не набули системного та цілісного характеру, простежується відсутність комплексного наукового аналізу. Тому зазначена проблематика потребує подальшого наукового дослідження і вироблення пропозицій для вдосконалення нормативно-правового регулювання, адекватного нині існуючим у цій сфері суспільним реаліям.

© І. В. Кожем'яка, 2016

Визначимо передумови формування адміністративно-правового забезпечення екологічної безпеки в Чорнобильській зоні відчуження. Дослідимо історичний розвиток адміністративно-правового забезпечення екологічної безпеки в Чорнобильській зоні відчуження і виявимо існуючі прогалини, колізії і підготуємо зміни та пропозиції до чинного законодавства.

Засади адміністративно-правового забезпечення екологічної безпеки на території України сягають сивої давнини, проте своєрідним поштовхом для його розвитку стала одна з найтяжчих трагедій у багатовіковій історії українського народу і найбільших техногенних аварій XX століття. За офіційними даними, аварія призвела до забруднення більше 145 тис. кв. км території України, Білорусі та Російської Федерації. Внаслідок Чорнобильської катастрофи постраждало близько 5 млн людей, забруднено радіоактивними нуклідами близько 5 тис. населених пунктів України, Білорусі та Росії. Аварія на Чорнобильській АЕС була визнана катастрофою планетарного масштабу [1, *37–42*; 2, *2*].

Однією з найголовніших причин, які призвели до Чорнобильської катастрофи, за свідченням незалежного розслідування наслідків аварії на Чорнобильській АЕС, була відсутність на той час законодавчих актів, які регулюють вимоги щодо використання атомної енергії та радіаційного захисту населення [3]. Перед Україною (тоді ще в складі СРСР) постало невідкладне завдання — забезпечити захист громадян, суспільства та навколишнього природного середовища за такої ситуації надзвичайного характеру, а також нормативно закріпити безпеку використання ядерної енергії.

У колишньому Радянському Союзі також існувала потреба в адміністративно-правовому забезпеченні екологічної безпеки, проте воно підмінювалося лише відомчим регулюванням (наприклад, "Санітарні правила і норми роботи з радіоізотопами" 1953 року, "Санітарні правила роботи з радіоактивними речовинами і джерелами іонізуючих випромінювань" 1960 року). Але ці та інші нормативні акти не вирішували питань, пов'язаних з правами, обов'язками, відповідальністю у галузі забезпечення екологічної безпеки при радіоактивному забрудненні.

Пізніше окремі питання використання ядерної енергії почали регулюватися нормативно-правовими актами найвищих органів державної влади, наприклад, Указом Президії Верховної Ради СРСР від 26 лютого 1974 р. "Про посилення боротьби із забрудненням моря речовинами, шкідливими для здоров'я людей або для живих ресурсів моря".

Першими законодавчими актами у вирішенні проблем радіаційного захисту населення від Чорнобильської катастрофи стали Постанова Ради Міністрів Союзу РСР від 31 жовтня 1986 р. "Щодо забезпечення в країні єдиної системи оперативного контролю за радіаційною обстановкою та станом радіоактивного забруднення внаслідок аварії на Чорнобильській АЕС" та Указ Президії Верховної Ради СРСР від 3 березня 1988 р. "Про кримінальну відповідальність за незаконні дії з радіоактивними матеріалами". Відповідно до цього Указу Президії Верховної Ради СРСР та у зв'язку з участю СРСР у Конвенції про фізичний захист ядерного матеріалу прийнятим Указом Пре-

зидії Верховної Ради УРСР були внесені доповнення та зміни в Кримінальний кодекс УРСР.

25 квітня 1990 р. ВР СРСР була прийнята Постанова "Про єдину програму ліквідації наслідків аварії на ЧАЕС і ситуацію, пов'язану з цією аварією", якою була передбачена розробка союзних законів про Чорнобильську катастрофу і використання атомної енергії та ядерної безпеки.

Відповідні нормативно-правові акти за аналогією приймалися і органами влади УРСР. Так, 1 серпня 1990 р. ВРУ прийняла Постанову "Про невідкладні заходи щодо захисту громадян України від наслідків Чорнобильської катастрофи", відповідно до якої вся територія України була оголошена зоною екологічного лиха та визначені конкретні напрями і заходи вирішення екологічних проблем, серед яких було доручення розробити законодавчі акти про статус зон екологічного лиха та правовий захист населення, яке постраждало від аварії на Чорнобильській АЕС.

Політичні зміни 1991 року та наступний розвал Радянського Союзу призвели до суттєвих змін в українській правовій системі. Що стосується адміністративного забезпечення радіоекологічної безпеки, то Україна успадкувала радянську модель централізованого правового регулювання за відсутності чіткого розподілу повноважень, а відповідно — і відповідальності. На жаль, цей спадок за великим рахунком продовжує бути тягарем для української державності і до цього часу.

На момент створення України як незалежної держави фактично не існувало законодавчої бази щодо безпечного використання ядерної енергії, забезпечення радіаційної безпеки. Разом з тим різноманітні органи без відповідного узгодження випускали велику кількість обов'язкових норм та правил. Як говорив свого часу Вольтер, численність законів у державі є те саме, що велика кількість лікарів: ознака хвороби і безсилля.

Відповідно до Декларації про Державний суверенітет України Верховна Рада України, виходячи з потреб всебічного забезпечення прав і свобод людини та громадянина, вперше на найвищому нормотворчому рівні проголосила, що держава дбає про екологічну безпеку громадян.

Визначальне місце серед законодавчих актів цього періоду посідає Концепція проживання населення на територіях Української РСР з підвищеними рівнями радіоактивного забруднення внаслідок Чорнобильської катастрофи, яка була прийнята Верховною Радою України 27 лютого 1991 р.

Вказана Концепція стала основою "чорнобильського" законодавства на наступні десять років. Основні положення Концепції реалізовано в Законах України "Про правовий режим території, що зазнала радіоактивного забруднення внаслідок Чорнобильської катастрофи" від 27 лютого 1991 р. та "Про статус і соціальний захист громадян, які постраждали внаслідок Чорнобильської катастрофи" від 28 лютого 1991 р. Прийняті з великим запізненням, майже через 5 років після трагедії, ці закони були спрямовані на вирішення окремих проблем, пов'язаних з обмеженням опромінення населення, соціальними компенсаціями постраждалим, носили локальний характер і не давали

можливості забезпечити правовий захист населення у разі інших ядерних інцидентів і радіоактивного забруднення [4, *12*].

Закон України "Про правовий режим території, що зазнала радіоактивного забруднення внаслідок Чорнобильської катастрофи" встановив нормативні вимоги щодо зонування забруднених територій та особливостей господарювання на них. Згідно зі ст. 2 Закону територія, що зазнала радіоактивного забруднення внаслідок Чорнобильської катастрофи, поділялась на зони: зону відчуження, зону безумовного (обов'язкового) відселення, зону гарантованого добровільного відселення та зону посиленого радіоекологічного контролю.

Закон України "Про статус і соціальний захист громадян, які постраждали внаслідок Чорнобильської катастрофи" визначив класифікацію осіб, які постраждали внаслідок Чорнобильської катастрофи, а саме учасників ліквідації наслідків аварії на Чорнобильській АЕС — громадян, які брали безпосередню участь у ліквідації аварії та її наслідків; потерпілих від Чорнобильської катастрофи — громадян, включаючи дітей, які зазнали впливу радіоактивного опромінення внаслідок Чорнобильської катастрофи (ст. 9 Закону). Кожному, хто постраждав, держава гарантувала відшкодування шкоди, завданої внаслідок Чорнобильської катастрофи, надання пільг та компенсацій залежно від встановленої категорії. Крім того, було створено Фонд для здійснення заходів з ліквідації наслідків Чорнобильської катастрофи та соціального захисту населення.

Враховуючи, що радіоактивне забруднення є одним із різновидів забруднення навколишнього природного середовища, ряд норм природоохоронного законодавства України, що регулюють охорону земель, вод, надр, атмосферного повітря, рослинного і тваринного світу, спрямовані на забезпечення ядерної та радіаційної безпеки або безпосередньо регулюють суспільні відносини у цій сфері, в тому числі і в Чорнобильській зоні відчуження [5, *9*].

Вагомим кроком у законодавчому забезпеченні права громадян на екологічну (у тому числі радіоекологічну) безпеку стало прийняття Закону України "Про охорону навколишнього природного середовища", ст. 9 якого закріпила екологічні права громадян.

Законом України "Про забезпечення санітарного та епідеміологічного благополуччя населення" покладено обов'язок на підприємства, установи та організації, що виробляють, транспортують, використовують радіоактивні речовини та джерела іонізуючих випромінювань, здійснюють їх захоронення, знищення чи утилізацію, дотримуватись норм радіаційної безпеки, відповідних санітарних правил, а також норм, установлених іншими актами законодавства, що містять вимоги радіаційної безпеки.

Закон України "Про використання ядерної енергії та радіаційну безпеку" був прийнятий 8 лютого 1995 р. Важливим здобутком зазначеного Закону можна вважати ті положення, які вперше на законодавчому рівні дають визначення таких понять, як "радіаційна безпека", "ядерна безпека", "радіаційний захист", "ядерний інцидент", "ядерний матеріал", "ядерна шкода" тощо (ст. 1). Позитивною тенденцією вказаного закону стала спроба виробити чіткий понятійний апарат у сфері використання ядерної енергії, який би спри-

яв забезпеченню ядерної та радіаційної (радіоекологічної) безпеки. У Законі справді закладено основи, які могли б стати вагомим поштовхом для розвитку екологічного і ядерного законодавства щодо забезпечення радіоекологічної безпеки, у тому числі в Чорнобильській зоні відчуження. Інше питання, що багато статей так і залишились на папері, які лише декларують певні позитивні ідеї і які поки що не знайшли свого застосування на практиці. З іншого боку, в багатьох статтях базового Закону містяться доручення Кабінету Міністрів України розробити й прийняти ті чи інші підзаконні акти (ст. 8, 9, 11, 13, 18, 28, 29 та ін.) — положення, правила, порядок тощо. Багато з них ще й досі не прийняті. Крім того, протягом останніх 20 років до Закону внесено майже 30 змін і поправок, що, з огляду на його фундаментальність (як зазначено в самому нормативному акті, він є основоположним у ядерному законодавстві України), характеризує нормативно-правове регулювання в цій сфері як дуже мінливе, нестійке, що, у свою чергу, свідчить про неналежний рівень забезпечення екологічної безпеки громадян і реалізацію їхніх екологічних прав.

Наступним кроком стало прийняття Закону України "Про поводження з радіоактивними відходами". Оскільки базовий Закон "Про використання ядерної енергії та радіаційну безпеку" визначив лише основи поводження з радіоактивними відходами, Закон України "Про поводження з радіоактивними відходами" закріпив основні принципи державної політики у цій сфері, компетенцію органів державної влади та управління.

І лише у 1996 році, з прийняттям Основного Закону — Конституції України, знайшли своє відображення принципові засади забезпечення екологічної безпеки в Чорнобильській зоні відчуження на конституційному рівні. Зокрема, стаття 16 Конституції України проголошує, що забезпечення екологічної безпеки та підтримання екологічної рівноваги на території України, подолання наслідків Чорнобильської катастрофи — катастрофи планетарного масштабу, збереження генофонду українського народу є обов'язком держави.

У 1998 році введені в дію Закон України "Про захист людини від впливу іонізуючих випромінювань" та Норми радіаційної безпеки України — НРБУ–97. Слід відзначити, що у новоствореній законодавчій системі з питань використання ядерної енергії питання регулювання радіаційного, соціального і медичного захисту постраждалих від Чорнобильської катастрофи виокремлюються в самостійну частину [6, *30*].

У 1998 році Постановою Верховної Ради України було затверджено "Основні напрями державної політики України у галузі охорони довкілля, використання природних ресурсів та забезпечення екологічної безпеки". Цим, безумовно, дискусійним документом було визначено основні напрями, що повинні були поліпшити сучасну екологічну ситуацію в Україні, яку цією ж Постановою майже офіційно було визнано кризовою [7, *57*]. На превеликий жаль, суттєвих зрушень у цьому контексті протягом майже 20 років так і не сталося.

Поширення екологічного ризику природно-техногенного характеру внаслідок катастрофи на Чорнобильській АЕС обумовило прискорений розвиток спеціального законодавства, спрямованого на регулювання відносин щодо

захисту права громадян на особисту екологічну безпеку внутрішнього та зовнішнього спрямування [8, *284*].

До законодавчих актів, що безпосередньо регулюють захист життя і здоров'я громадян, а також охорону навколишнього природного середовища від радіоактивного впливу, можна віднести: Закони України "Про правовий режим надзвичайного стану", "Про захист населення і територій від надзвичайних ситуацій техногенного та природного характеру" та "Про зону надзвичайної екологічної ситуації".

Як уже зазначалось, питання радіоактивного забруднення містяться і в ресурсовому законодавстві, зокрема, Земельному, Водному, Лісовому кодексах України, Законі України "Про охорону атмосферного повітря".

25 липня 2002 р. Кабінет Міністрів України схвалив Концепцію проекту Закону України "Про внесення змін до Законів України "Про правовий режим території, що зазнала радіоактивного забруднення внаслідок Чорнобильської катастрофи" і "Про статус та соціальний захист громадян, які постраждали внаслідок Чорнобильської катастрофи". Втілення концептуальних положень 2002 року у відповідних законодавчих актах значною мірою залежало і залежить від сприйняття українською спільнотою необхідності врахування у "чорнобильському" законодавстві змін радіоекологічної ситуації та доцільності переходу від патерналістської опіки потерпілого населення державою до створення нею умов для динамічного розвитку сільськогосподарського, лісогосподарського виробництва та приватного підприємництва на територіях, що зазнали радіоактивного забруднення внаслідок Чорнобильської катастрофи, а також створення необхідного клімату для відповідних інвестицій.

17 жовтня 2007 р. розпорядженням Кабінету Міністрів України було схвалено Концепцію Стратегії національної екологічної політики України на період до 2020 року. До цього часу єдиним нормативно-правовим актом, що визначав екологічну політику і стратегію держави, була постанова Верховної Ради України від 5 березня 1998 р. "Про Основні напрями державної політики України у галузі охорони довкілля, використання природних ресурсів та забезпечення екологічної безпеки". Багато положень цього документа не втратило своєї актуальності, однак у цілому він уже не відповідав вимогам часу. У подальшому Законом України від 21 грудня 2010 р. було затверджено Основні засади (Стратегію) державної екологічної політики України на період до 2020 року.

Важливе місце в розвитку сучасного адміністративно-правового забезпечення екологічної безпеки в Чорнобильській зоні відчуження посіло затвердження Законом України від 15 січня 2009 р. Загальнодержавної програми зняття з експлуатації Чорнобильської АЕС та перетворення об'єкта "Укриття" на екологічно безпечну систему.

Здійснення взятих державою обов'язків з реалізації державної політики щодо ліквідації наслідків аварії на ЧАЕС покладається на систему спеціальних органів влади, ключову роль серед яких посідає Державне агентство України з управління зоною відчуження, яке утворене 9 грудня 2010 р. відповідно до положень Указу Президента України "Про оптимізацію системи

центральних органів виконавчої влади" та Положення, затвердженого Указом Президента України від 6 квітня 2011 р. Воно стало правонаступником державного департаменту — Адміністрації зони відчуження і зони безумовного (обов'язкового) відселення — урядового органу державного управління у складі Міністерства України з питань надзвичайних ситуацій та у справах захисту населення від наслідків Чорнобильської катастрофи. На цей час агентство діє на підставі Положення, затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України від 22 жовтня 2014 р.

18 липня 2012 р. розпорядженням Кабінету Міністрів України схвалено Концепцію реалізації державної політики у сфері розвитку діяльності в окремих зонах радіоактивного забруднення внаслідок Чорнобильської катастрофи.

Надалі, як наслідок напрацювань у цій сфері, на найвищому рівні було ініційовано перегляд стандартів і стереотипів по відношенню до зони відчуження. Відтак у квітні 2016 року вийшло два Укази Президента "Про додаткові заходи щодо перетворення об'єкта "Укриття" на екологічно безпечну систему та відродження територій, що зазнали радіоактивного забруднення внаслідок Чорнобильської катастрофи" та "Про створення Чорнобильського радіаційно-екологічного біосферного заповідника". Ще раніше, у 2015 році, був підписаний Указ Президента "Про заходи у зв'язку з 30-ми роковинами Чорнобильської катастрофи". На виконання вказаних нормативних актів розроблено проект Стратегії подолання наслідків Чорнобильської катастрофи та відродження територій, що зазнали радіоактивного забруднення.

Крім того, з метою забезпечення послідовних підходів щодо впровадження змін у зоні відчуження 14 липня 2016 р. прийнято Закон України "Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо врегулювання окремих питань правового режиму території, що зазнала радіоактивного забруднення внаслідок Чорнобильської катастрофи". Цей Закон надає правові підстави для перетворення збиткової зони відчуження на територію інновацій та реформ. Разом з тим за відсутності ефективного управління та виваженого підходу, на превеликий жаль, існує ризик її перетворення на свого роду ядерний могильник, і завданням адміністративно-правового забезпечення екологічної безпеки в Чорнобильській зоні відчуження на сучасному етапі є якраз необхідність запобігання вказаному ризику.

Узагалі до правового поля регулювання відносин у зв'язку з Чорнобильською катастрофою належить близько 100 актів законодавства (закони, укази Президента України, постанови Верховної Ради та Кабінету Міністрів України) [9, *12*].

Очевидно, що питання адміністративно-правового забезпечення екологічної безпеки в Чорнобильській зоні відчуження посідає важливе місце на сучасному етапі правотворчості в державі. Як приклад, за період роботи четвертої сесії Верховної Ради України восьмого скликання проведено 12 засідань Комітету з питань екологічної політики, природокористування та ліквідації наслідків Чорнобильської катастрофи, на яких розглянуто 154 питання, у тому числі по контролю за виконанням за-

конів, постанов, власних рішень. Зокрема, внесено на розгляд Верховної Ради України та розглянуто на засіданні Комітету 24 проекти законодавчих актів, з підготовки яких Комітет визначено головним [10].

З огляду на проведений аналіз, цілком логічним є висновок, що зусилля законодавця сконцентровані на розробці нормативно-правових актів стратегічного (а на практиці — дуже часто декларативного) характеру. Визначення базових принципів, основ, безумовно, є надважливим питанням, і з цим погоджуються в тому числі і науковці (як приклад, обґрунтовується необхідність розробки і прийняття Стратегії подолання наслідків Чорнобильської катастрофи до 2060 року) [11, *8*]. Проте така надзагальність, нереалізованість і, що є найгіршим, неможливість реалізації аж ніяк не можуть сприяти належному подоланню наслідків Чорнобильської катастрофи, упередженню такого роду катастроф у майбутньому та забезпеченню екологічної безпеки в державі.

Необхідно зазначити, що економічний стан держави протягом усього періоду її існування не дозволяв і не дозволяє повною мірою забезпечити реалізацію заходів відповідно до вимог чинного законодавства. Для України характерним є дефіцит фінансових ресурсів для забезпечення екологічних програм та заходів у сфері навколишнього природного середовища та постійне зменшення обсягів капіталовкладень у природоохоронну сферу. На жаль, ще з радянських часів існувала і продовжує бути незмінною тенденція виділення коштів на природоохоронні потреби в нашій країні за залишковим принципом. Вона знаходить своє відображення і в законодавстві [12, *1*].

Також слід зазначити, що Україна здійснювала і продовжує здійснювати активну діяльність щодо зміцнення міжнародного режиму безпеки та радіаційного захисту населення. Особливе значення для України, яка несе основний тягар негативних наслідків Чорнобильської катастрофи, має участь у міжнародному співтоваристві в галузі міжнародно-правового регулювання відносин із забезпечення радіоекологічної безпеки. Україна є членом 20 природоохоронних конвенцій та протоколів до них. Наша держава співпрацює з 26 із 41 міжнародних організацій, що визначені як головні джерела міжнародної допомоги країнам з перехідною економікою. Ці міжнародні організації, а також країни-донори фінансують реалізацію в Україні природоохоронних проектів, у тому числі пов'язаних з подоланням наслідків Чорнобильської катастрофи. На сьогодні забезпечується виконання понад 50 двосторонніх угод, а також проводяться заходи щодо розширення міжнародного співробітництва. Як приклад, Україна є учасницею Конвенції про допомогу в разі ядерної аварії або радіаційної аварійної ситуації (прийнятої 26 вересня 1986 р.), яку ратифіковано Україною 30 грудня 1986 р., а також Конвенції про ядерну безпеку від 20 вересня 1994 р., ратифіковану 17 грудня 1997 р.

Нинішній розвиток політичних та соціально-економічних процесів в Україні ставить на порядок денний питання активізації національної політики у сфері правового забезпечення екологічної безпеки в Чорнобильській зоні відчуження. Специфіка сьогоднішньої ситуації полягає в тому, що накопичувані десятиліттями екологічні проблеми тепер треба вирішувати в зовсім інших політичних та економічних умовах [13, *3*].

Більше того, низка нині чинних підзаконних актів суперечить законам, які встановлюють певні стандарти, а посадові особи застосовують саме підзаконні акти; це викликає у громадян зневіру в дієвості державного захисту, підриває авторитет органів державної влади. Нерідко вітчизняне законодавство неспроможне захистити права громадян, які постраждали внаслідок Чорнобильської катастрофи. Тобто наявна велика кількість проблем, пов'язаних з адміністративно-правовим забезпеченням подолання наслідків Чорнобильської катастрофи, які потребують оперативного і професійного вирішення [14, *100*].

Отже, аналіз генези законодавчої бази в Чорнобильській зоні відчуження у сфері забезпечення екологічної безпеки при радіоактивному забрудненні дає підстави зробити висновки про те, що найважливішими напрямами її забезпечення мають стати подальша робота над створенням і вдосконаленням системи законодавства в контексті основних екологічних проблем України; удосконалення системи управління в Чорнобильській зоні відчуження; чітке розмежування функцій, розподіл повноважень між органами державного регулювання в цій сфері; чітке запровадження механізму забезпечення інституту цивільно-правової відповідальності за завдану шкоду. Проблему екологічної безпеки треба розглядати в рамках національної безпеки, як один з її основних елементів, що спрямований на забезпечення життєво важливих інтересів усього населення країни [15, *10*]. Необхідними є створення ефективної системи управління шляхом впровадження передових досягнень науки і техніки, залучення іноземних інвестицій тощо. Разом з тим на сучасному етапі політика держави у галузі адміністративно-правового забезпечення екологічної безпеки в Чорнобильській зоні відчуження залежить не тільки від втілення її напрямів у нормативних актах, а й від рівня правосвідомості та екологічної культури суспільства.

Джерела

1. *Доклад* ООН о Чернобыльской катастрофе: документ // Компас. — 1993. — № 190.
2. *Обращение* глав государств Беларуси, Российской Федерации и Украины к Организации Объединенных Наций по оказанию помощи в преодолении последствий Чернобыльской катастрофы // Голос Украины. — 1992. — 25 марта.
3. Предварительное заключение независимого общества расследования обстоятельств глобальной аварии на ЧАЕС и ее катастрофических последствий // Зелений світ. — 1991. — № 13–14. — 56 с.
4. *Балюк Г. І.* Проблеми формування та становлення ядерного права України: автореф. дис. ... д-ра юрид. наук / Г. І. Балюк. — Київ, 2000. — 32 с.
5. *Балюк Г. І.* Правові аспекти забезпечення ядерної та радіаційної (радіоекологічної) безпеки в Україні: монографія / Г. І. Балюк. — Київ: Віпол, 1997. — 196 с.
6. *Соціальний*, медичний та протирадіаційний захист постраждалих в Україні внаслідок Чорнобильської катастрофи. Збірник законодавчих актів та нормативних документів 1991–2000 рр. Видання офіційне. — Київ: Чорнобильінтерформ, 2001. — 624 с.
7. *Зуєв В.* Правове регулювання реалізації екологічного управління в Україні та шляхи його вдосконалення / В. Зуєв // Упр. у сфері охорони довкілля та природоко-

ристування в Україні: проблеми та шляхи їх вирішення. ВЕГО "Мама-86". — Київ, 2003. — 160 с.
8. *Андрейцев В. І.* Право екологічної безпеки: навч. та наук.-практ. посіб. / В. І. Андрейцев. — Київ: Знання-Прес, 2002. — 332 с.
9. *Радіаційна* ситуація в Україні та проблеми життєдіяльності громадян на забруднених територіях / за ред. В. В. Дурдинця; М-во України з питань надзвичайних ситуацій та у справах захисту населення від наслідків Чорнобильської катастрофи. — Київ: Агентство "Чорнобильінтерінформ", 2001. — 30 с.
10. *Звіт* про роботу Комітету Верховної Ради України з питань екологічної політики, природокористування та ліквідації наслідків Чорнобильської катастрофи за період четвертої сесії Верховної Ради України восьмого скликання [Електронний ресурс] // Комітет ВРУ з питань екологічної політики, природокористування та ліквідації наслідків Чорнобильської катастрофи. — Режим доступу: http://komekolog.rada.gov.ua/komekolog/control/uk/publish/article?art_id=60247&cat_id=50725
11. *Федевич О. М.* Адміністративно-правовий статус Державного агентства України з управління зоною відчуження: автореф. дис. ... канд. юрид. наук / О. М. Федевич. — Київ, 2011. — 17 с.
12. *Кузнєцова С. В.* Правове забезпечення фінансування у сфері охорони навколишнього природного середовища: автореф. дис. ... канд. юрид. наук / С. В. Кузнєцова. — Київ, 2000. — 20 с.
13. *Кравців В. С.* Регіональна екологічна політика в умовах становлення ринкової економіки в Україні (теорія, методи, практика): автореф. дис. ... д-ра екон. наук / В. С. Кравців. — Київ, 2007. — 43 с.
14. *Кутиркін А.* Деякі актуальні правові проблеми подолання наслідків Чорнобильської катастрофи / А. Кутиркін // Економіка і право. — 2010. — № 9. — С. 100–105.
15. *Лазаренко В. А.* Генезис адміністративно-правового регулювання екологічної безпеки в Україні [Електронний ресурс] / В. А. Лазаренко // Кримський юрид. вісн. — Севастополь, 2010. — № 1 (8). — Режим доступу: http://www.nbuv.gov.ua/old_jrn/soc_gum/Kyuv/2010_1_1/18.pdf

Визначено передумови та необхідність забезпечення екологічної безпеки в зоні Чорнобильської катастрофи, сучасний стан згаданої зони та недоліки у нормативному забезпеченні адміністративно-правового режиму зони катастрофи. Розроблено пропозиції щодо вдосконалення існуючого законодавства.

Preconditions and the need to ensure environmental safety in the area of the Chernobyl disaster were outlined, the current state of the said areas and weaknesses in the regulatory provision of administrative and legal regime disaster zone was considered. Suggestions for improving the existing legislation were proposed.

Определены предпосылки и необходимость обеспечения экологической безопасности в зоне Чернобыльской катастрофы, современное состояние данной зоны и недостатки в нормативном обеспечении административно-правового режима зоны катастрофы. Разработаны предложения по совершенствованию существующего законодательства.

Надійшла 30 листопада 2016 р.

УДК 342.9

О. С. ПОСОХ
Міжрегіональна Академія управління персоналом, м. Київ

ІНФОРМАТИЗАЦІЯ ТОРГОВЕЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ТА ЇЇ ВПЛИВ НА РОБОТУ СУПЕРМАРКЕТІВ

Наукові праці МАУП, 2016, вип. 51(4), с. 85–88

Розглядаються проблеми унормування інформатизації торговельної діяльності та її впливу на активність роботи супермаркетів і відповідно на прибуток. Проаналізовано більшість інформаційних видів впливу на покупців та можливості організації таких видів впливу.

У сучасному світі інформацію сприймають як один із рушійних важелів прогресу. Інформаційна епоха вносить нові напрями у звичні процеси і поняття, і це змушує ставитися до інформації з особливою увагою. Важливою вважають інформацію у сфері торговельної діяльності, адже той, хто першим зобразить найбільш якісний товар, хто доведе покупцеві, що цей товар найкращий і найдешевший, той продавець є найуспішнішим. Здебільшого це стосується супермаркетів, адже в таких магазинах продається понад кілька тисяч найменувань товарів, і завдання керівництва магазинів — слідкувати за ринком, вчасно проводити знижки, інформувати покупців різними способами, у тому числі й неординарними, відслідковувати всю інформацію, яка відбувається в торговельній сфері і відповідно реагувати та від цього отримувати прибуток. Тим більше в Україні зараз вже існує декілька мереж супермаркетів, і їхня конкуренція стає все активнішою.

Визначимо основні напрями інформаційного забезпечення діяльності супермаркетів і збирання та розповсюдження інформації.

Питання інформатизації суспільства вже неодноразово порушувалося вченими і воно є актуальним. З питань інформаційного суспільства підготовлено декілька дисертацій, навчальних посібників та інших наукових та методичних праць. Достатньо згадати таких вчених, як І. В. Арістова [1], Ю. П. Бурило [2], А. М. Новицький [3], О. А. Баранов [4] та деяких інших, які розглядали як питання інформаційної безпеки, так і інформатизацію окремих галузей народного господарства. Зазначені питання розглядали також деякі дослідники в інших напрямах, окремі з них вивчали стандарти якості продукції та їх забезпечення [5], право споживачів на отримання інформації [6], проте це стосувалося не тільки торговельних мереж. Порушувалися питання і проведення проваджень у сфері торговельної діяльності, однак не

© О. С. Посох, 2016

у сфері інформаційного забезпечення [7]. Таким чином, можна констатувати, що питання про інформаційне забезпечення торговельної діяльності та її вплив на діяльність супермаркетів ще в науковій літературі не розглядалися.

Якщо розглядати інформаційне забезпечення діяльності супермаркетів, то воно має свої певні відмінності від інформаційного забезпечення торговельної діяльності. Супермаркет — це своєрідний окремий інститут торговельної діяльності, який має свої закони, й інформація є найважливішим напрямом їхньої діяльності.

Інформаційне забезпечення діяльності супермаркетів складається з багатьох напрямів, які в цілому визначають діяльність магазину. Можна виокремити такі сфери інформаційного забезпечення діяльності супермаркетів:

• інформація про товари, які є у різних відділах супермаркетів, насамперед призначена для покупців, які приходять до супермаркету і не мають багато часу на відшукування тих чи інших товарів. Зазначена інформація пропонується покупцям у письмовому вигляді з перерахуванням усіх відділів та товарів, які можна знайти, в самому супермаркеті подібна інформація оголошується по внутрішньому радіо або висвітлюється на екранах телевізорів;

• важливим аспектом для діяльності супермаркету є інформація про ціни, яка передусім спрямована на те, щоб дати можливість покупцям вибирати товари і купувати їх за низькими цінами. Зазначена інформація містить повідомлення про знижки та інші акції, що проводяться в супермаркеті, придбання товарів у великій кількості, що є підставою для знижок тощо;

• інформація про час роботи супермаркетів, які здебільшого працюють з 8 до 23 години. Разом з тим для більшого впливу на покупців та їх заохочення можуть використовувати різні зміни в графіку роботи супермаркетів, наприклад, продовження їх роботи до 24 годин або початок роботи з 7 годин;

• більшість супермаркетів, особливо ті, що пропонують покупцям різні товари, наприклад, електротовари, побутову та іншу техніку, використовують придбання товарів у кредит. Така інформація має бути широко розрекламована, у питаннях придбання товарів у кредит мають брати участь банки та кредитні спілки. Як наслідок, це сприятиме більш широкому розповсюдженню кредитних позик на придбання товарів;

• для покупців у деяких випадках буде цікаво, чи має супермаркет зв'язки з іншими торговельними мережами, іноді порівнюючи у них ціни на товари; чи можуть працівники супермаркету в разі відсутності товарів, припустімо, в торговельній мережі "Ашан", знайти відповідний товар у магазині "Фора" тощо. Тому взаємозв'язок та взаємообмін інформацією є важливими для покупців і продавців, а також для менеджерів супермаркетів, адже вони можуть порівнювати ціни, які встановлені в іншій мережі, і проводити знижки, або, навпаки, підвищувати ціни, якщо той чи інший товар відсутній в іншій мережі;

• покупці, які приходять до магазину і не знаходять товар, який їм потрібно, вимагають інформацію про надходження товару у продаж. Така інформаційна політика допоможе встановити довіру між продавцями та покупцями. У великих супермаркетах у цьому разі необхідно встановлювати тісний

зв'язок між логістичними підрозділами та підрозділами роздрібної торгівлі, який дасть змогу знайти кожному покупцеві той товар, який він бажає придбати в найкоротший термін;

• інформація про повернення товарів має істотне значення для покупців, яка у більшості супермаркетів або відсутня, або є недостатньою, тому у покупців виникають проблеми і вони не бажають повторно звертатися до таких супермаркетів. Для більш привабливого обслуговування клієнтів необхідно створити доступні умови щодо повернення товарів або їх обміну, якщо це товари довгострокового використання;

• певною мірою впливає на діяльність супермаркетів також питання розгляду скарг і претензій стосовно товарів, їхньої якості. Тому необхідно вжити всіх заходів для вирішення таких проблем, а саме: де розглядаються скарги та претензії, хто їх розглядає, коли заявник може отримати відповідь тощо;

• деякі покупці після придбання товарів у супермаркеті бажають внести свої пропозиції щодо покращання їх роботи та торговельної діяльності загалом. Інформацію про місце реєстрації пропозицій та їхній розгляд також необхідно розміщувати на видних місцях, адже покупець, чия пропозиція буде прийнята і втілена в життя керівництвом супермаркету, буде одним із найактивніших агітаторів за те, щоб інші відвідували зазначений супермаркет;

• у супермаркетах досить часто проводять різноманітні акції: зниження цін, надання певних пільг для того, щоб покупці могли купувати всі інші товари в супермаркеті за зниженими цінами. Інформація про проведення акцій має бути розповсюджена заздалегідь. Для цього використовують засоби масової інформації та наочну агітацію, а також роздавання флаєрів та інших носіїв інформації, які сприятимуть поширенню інформації про акції та їх проведення;

• важливим видом інформаційної діяльності у сфері торгівлі є також виконання індивідуальних замовлень, які можуть виконувати працівники супермаркетів. Адміністративно-правове забезпечення такої діяльності може покладатися на певних представників адміністрації, але поширення інформації про наявність індивідуальних замовлень є необхідною умовою активізації продажу товарів. Тим більше нині уже визначається група людей, яка або не має часу відвідувати супермаркети, або може собі дозволити користуватися відповідними послугами у вигляді індивідуальних замовлень;

• для організації активної роботи і діяльності супермаркету в цілому важливу роль відіграє кадрова політика і особливо створення кадрового резерву. Адже переважна більшість працюючих у супермаркетах — це молоді жінки, які можуть виходити заміж, народжувати дітей, змінювати своє місце проживання тощо. Тому інформація про наявність робочих місць у супермаркеті, навіть резервних, повинна розповсюджуватися всіма можливими способами;

• у сучасному українському суспільстві велике значення має Інтернет. Керівництву супермаркету треба враховувати можливості використання мережі Інтернет з метою поширення інформації загалом про супермаркет, а також про наявність тих чи інших товарів. При цьому продаж товарів через Інтернет буде одним із шляхів активізації діяльності супермаркету;

• ще однією особливістю підвищення активності роботи супермаркетів та збільшення кількості покупців є постійне відслідковування цін на товари в конкурентних мережах та повідомлення про зниження цін у своїй мережі. Такі дії психологічно впливатимуть на покупців, і, як наслідок, зростатиме кількість відвідувань в зазначений супермаркет;

• якщо супермаркет працює з багатьма видами товарів, виникає необхідність повідомляти про марки та країни походження товарів, що також певною мірою впливає на кількість проданих товарів та активізацію торговельної діяльності.

Отже, інформатизація торговельної діяльності відіграє важливу роль у діяльності супермаркетів і може підвищувати кількість наданих послуг. Для підвищення рівня інформатизації зазначеної діяльності необхідно розробити нормативні адміністративно-правові документи, які мають впорядковувати діяльність і визначати відповідальних осіб.

Джерела

1. *Арістова І. В.* Державна інформаційна політика та її реалізація в діяльності органів внутрішніх справ України: дис. ... д-ра юрид. наук: 12. 00. 07 / І. В. Арістова. — Харків, 2002. — 398 с.
2. *Бурило Ю. П.* Правове регулювання інформаційної діяльності у сфері господарювання: дис. ... д-ра юрид. наук: 12. 00. 07 / Ю. П. Бурило. — Київ, 2014. — 407 с.
3. *Баранов О. А.* Теоретико-методологічні основи правового забезпечення інформаційної сфери України: дис. ... д-ра юрид. наук: 12. 00. 07 / О. А. Баранов. — Київ, 2015. — 412 с.
4. *Новицький А. М.* Правові основи формування інституту інформаційного суспільства в Україні: дис. ... д-ра юрид. наук: 12. 00. 07 / А. М. Новицький. — Ірпінь, 2012. — 405 с.
5. *Іванець М. Я.* Адміністративно-правове регулювання стандартизації якості продукції, метрології і сертифікації в України / М. Я. Іванець // Митна справа. — 2012. — № 4. — С. 313–318.
6. *Кукшинова О. О.* Право споживача на інформацію / О. О. Кукшинова // Митна справа. — 2014. — № 2 (92). — Ч. 2. — С. 266–270.
7. *Кукшинова О. О.* Особливості провадження в справах про адміністративні правопорушення в галузі торгівлі / О. О. Кукшинова // Митна справа. — 2015. — № 3 (99). — Ч. 2. — С. 131–140.

Запропоновано адміністративно-правові підходи до підвищення інформаційного забезпечення в діяльності супермаркетів.

Administrative and legal approaches to improve information provision activities in supermarkets is proposed.

Предложены административно-правовые подходы к повышению информационного обеспечения в деятельности супермаркетов.

Надійшла 1 грудня 2016 р.

УДК 342.9

М. В. ШУТИЙ
Міжрегіональна Академія управління персоналом, м. Київ

ЩОДО ПОНЯТТЯ СЕРВІСНОГО ПРАВА ТА ЙОГО ВИЗНАЧЕННЯ

Наукові праці МАУП, 2016, вип. 51(4), с. 89–93

Досліджуються питання щодо виокремлення підгалузі права, яка матиме назву сервісне право. Проаналізовано суб'єкти сервісного права, принципи та методи діяльності у сфері сервісу.

В юридичній літературі виникали і виникають дискусії з приводу виокремлення сервісного права як окремої галузі права. Були видані навіть посібники з сервісного права, які визначали основні правовідносини у сфері сервісу і які відносили до сервісного права. Разом з тим питання сервісного права залишається відкритим, незважаючи на дискусії та намагання це право вирізнити. Виокремлено правовідносини, які можуть бути притаманні сервісному праву, а також його предмет і метод.

Питання сервісного права, як і інших видів права, розглядалося вченими [1–3], але при цьому увага акцентується на тому, що зараз ще зарано говорити про виокремлення підгалузі сервісного права, а правовідносини, що належать до сервісного права, здебільшого мають адміністративний або цивільно-правовий характер. Найближчими до сервісного права є правовідносини, які визначають адміністративні послуги. Обсяг адміністративних послуг водночас не охоплює всі правовідносин, які можуть бути віднесеними до сервісного права, але в Україні прийнято Закон України "Про адміністративні послуги" [4]. Колективом авторів було підготовлено Науково-практичний коментар до згаданого закону, але питання сервісного права авторами не висвітлюється [5]. Однак автори не ставлять питання про виокремлення такої підгалузі, як "послугове право" чи "право послуг".

Термін "сервісне право" може відноситися до тієї галузі права, яка регулює сервісні відносини. Сформулюємо поняття сервісного права як галузі права, вирізнивши такі аспекти:

1. Що є предметом правового регулювання сервісного права?
2. Які методи використовують як методи правового регулювання у сервісному праві?
3. Якими є функції сервісного права?

У підручнику "Сервисное право", який підготовлено вченими Російської Федерації [6], обґрунтовано існування сервісного права, а також наведено відповіді на запитання.

© М. В. Шутий, 2016

Предметом правового регулювання сервісного права пропонується визнавати своєрідні суспільні відносини, які виникають в особливій сфері життя суспільства — обслуговуванні. Крім того, предметом сервісного права виступає ряд компонентів суспільних відносин, які складаються у процесі професійної діяльності з реалізації товарів, надання послуг, виконання робіт з метою отримання прибутку, а також відносини з державного впливу на суб'єктів, які здійснюють сервісну діяльність.

Водночас чи можуть бути віднесені до сервісних відносини, які виникають внаслідок діяльності адміністративних органів держави, наприклад, видавання паспорту чи інших посвідчень, реєстрація прав на майно тощо.

Автори також стверджують, що сервісні правовідносини мають товарно-грошовий характер, проте зазначена теза не є повністю вірною. Які товарно-грошові відносини виникають у громадянина, який зайшов до перукарні підстригтися? Мабуть, доцільно ставити питання про сервісно-правові відносини, які мають бути оплаченими.

Звичайно, більшість правовідносин у сервісному праві носить товарно-грошовий характер, наприклад, відносини в торгівлі, в місцях громадського харчування, ремонту взуття та одягу тощо. Також ми не можемо говорити про товарно-грошові відносини у сервісній діяльності органів виконавчої влади, адже рішення, які приймаються органами виконавчої влади, ніякого стосунку до товарів не мають.

Виокремлено і самі сервісні правовідносини. Стверджується, що сервісні правовідносини — один із видів правовідносин і їм притаманні загальні ознаки, характерні для всіх правовідносин. Сервісні правовідносини — це врегульовані нормами сервісного права суспільні відносини, учасники якого є носіями прав і обов'язків у сфері сервісу. Сервісні правовідносини — це здебільшого індивідуалізовані правовідносини, тобто відносини між окремими, конкретними особами-громадянами та організаціями і установами у сфері надання послуг. Водночас до сервісних правовідносин належать і такі, що виникають з приводу надання послуг між органами державної влади та громадянами або між організаціями. При цьому суб'єкти згаданих правовідносин пов'язані між собою правами та обов'язками. Зазначені права і обов'язки визначають забезпечену законом межу можливої та належної (необхідної) поведінки. Зокрема, можливість і зобов'язання реалізуються в конкретних діях, в реальній поведінці.

На нашу думку, всі ці правовідносини визначені цивільним та адміністративним правом, але при вирішенні питання про виокремлення сервісного права, мабуть, можна класифікувати їх як правовідносини сервісного права.

Деякі сервісні правовідносини також характеризуються, на нашу думку, нормами цивільного та господарського права, проте якщо поставити за мету виокремлення сервісного права, то вони можуть бути правовідносинами сервісного права.

Щодо методів сервісного права, то вони є загальними методами, які використовуються загалом у різних галузях права.

Диспозитивний метод у сервісному праві характеризується майновою незалежністю сторін, захистом цивільних прав у судовому та адміністративному порядку, юридичною рівністю суб'єктів, автономією волі, тобто кожний суб'єкт має право укладати угоду щодо його обслуговування чи відмовитися, а також кожен суб'єкт має свої грошові або майнові інтереси.

Імперативний метод характеризується владою і підпорядкованістю. У цьому випадку ми можемо говорити про підпорядкованість лише тих суб'єктів, які належать до органів державної влади або філій приватних підприємств, установ та організацій.

У сервісному праві застосовують і такі методи, як зобов'язання, тобто суб'єкт, який має надати сервісні послуги іншому суб'єкту, зобов'язаний це зробити, адже в разі невиконання угоди проти нього можуть застосовуватися певні санкції.

Можна говорити про використання методу дозволу у правовідносинах сервісного права. Цей метод використовують державні органи при наданні дозволів суб'єктам підприємницької діяльності щодо виконання тих чи інших робіт з сервісного обслуговування.

Функції сервісного права полягають у спрямуванні його впливу на сервісні відносини. Виділяють дві основні функції сервісного права: регулятивну і охоронну.

Регулятивна функція сервісного права охоплює державне регулювання позитивного розвитку сервісних відносин. Держава в особі відповідних контролюючих органів регулює надання певних послуг.

Регулювання сервісних відносин здійснюється шляхом закріплення в нормативних актах прав, обов'язків сторін, а також встановлення правового механізму, який має забезпечувати ефективну реалізацію правових вимог, а також напрями розвитку та впорядкованості суспільного життя.

Охоронна функція сервісного права полягає у забезпеченні охорони сервісних правовідносин від протиправних посягань, усуненні відносин, які можуть наносити шкоду особі, державі та суспільству. Ця функція здійснюється, з одного боку, шляхом встановлення заборон вчиняти суспільно небезпечні вчинки, а з другого — застосування відповідних санкцій до винних у правопорушеннях. Санкції можуть бути як адміністративними, так і кримінальними.

Необхідно також виокремити і принципи сервісного права, які формуються на визначенні основних принципів інших галузей права.

Зауважимо, що в науковій та навчальній літературі використовують низку критеріїв щодо класифікації принципів права та їх поділу на різні групи [7]. Вони класифікуються залежно від типів права, характеру, сфер впливу тощо.

У цьому разі потрібно розглядати класифікацію принципів права за характером та сферою впливу. Вчені виокремлюють соціально-економічні, політичні, ідеологічні, етичні, релігійні та спеціально-юридичні принципи права.

До спеціально-юридичних принципів сервісного права можна віднести такі [6]:

- юридична рівність учасників;

- недоторканність власності, примусове відчуження якої допускається тільки у встановлених законом випадках;
- неприпустимість довільного втручання в приватні справи, тобто захист від дій публічної влади;
- свобода договору: особа самостійно вибирає партнера за договором, сторони є вільними при укладанні договору і визначенні його умов;
- диспозитивність (тобто самостійності та ініціативи) в реалізації своїх прав і несенні ризику від участі в цивільному обороті;
- принцип безперешкодного здійснення цивільних прав, їх відновлення та захисту за допомогою відповідних правових механізмів;
- неприпустимість зловживання правом, зокрема дій, що здійснюються виключно з наміром завдання шкоди іншій юридичній чи фізичній особі;
- державне регулювання сервісної діяльності та її впорядкування за допомогою відповідних нормативних актів.

З огляду на викладене, можна говорити про питання виокремлення сервісного права. Зазначену галузь права деякі дослідники виділяють як інститут господарського права, інші ж вважають, що правовідносини сервісного права повністю належать до сфери цивільного права.

Для практичного використання правовідносин, які виникають у сфері обслуговування та сервісу, вони можуть бути виокремлені у певну підгалузь господарського права.

Джерела

1. *Заросило В. О.* Шляхи розвитку адміністративного права та інших галузей права в Україні / В. О. Заросило // Наук. пр. МАУП. — 2014. — Вип. 2 (41). — С. 45–48.
2. *Курило В. І.* Організаційно-правові засади охоронних послуг: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00. 07 / В. І. Курило. — 2002. — 204 с.
3. *Делия Ю. В.* Адміністративно правові аспекти нормотворчості публічної адміністрації в Україні: дис. ... д-ра юрид. наук: 12.00.07 / Ю. В. Делия. — Київ, 2014. — 556 с.
4. *Закон* України "Про адміністративні послуги" від 6 вересня 2012 р. № 5203-VI // ВВР України. — 2013. — № 32. — Ст. 409.
5. *Науково-практичний* коментар до Закону України "Про адміністративні послуги" / за заг. ред. В. П. Тимощука. — Львів : ФОП Москаленко О. М. — 392 с.
6. *Гущин В. В.* Сервисное право: учеб. пособие / В. В. Гущин, В. Д. Пахомов, Е. П. Приходько; под ред. Ю. П. Свириденко. — [3 изд.]. — Москва : Дашков и К, 2005. — 396 с.
7. *Лисенков С. Л.* Загальна теорія держави і права: навч. посіб. / С. Л. Лисенков. — Київ: Юрисконсульт, 2006. — 355 с.

На підставі аналізу суб'єктів сервісного права, принципів та методів діяльності у сфері сервісу встановлено, що підґрунтя для виокремлення такої підгалузі права, як сервісне право, існують, але зазначене питання вимагає додаткових ґрунтовних досліджень. Для практичного використання правовідносин, які виникають

у сфері обслуговування та сервісу, вони можуть бути виокремлені у певну підгалузь господарського права.

Based on the analysis of service law, principles and methods in the field of service, found that the basis for the separation of such sub-law, as a service right to exist, but the matter requires further in-depth research. For practical use relationships that arise in the care and service they can be singled out in particular subsector of business law.

На основании анализа субъектов сервисного права, принципов и методов деятельности в сфере сервиса, установлено, что почва для выделения такой подотрасли права, как сервисное право, существуют, но данный вопрос требует дополнительных фундаментальных исследований. Для практического использования правоотношений, возникающих в сфере обслуживания и сервиса, они могут быть выделены в определенную подотрасль хозяйственного права.

Надійшла 26 грудня 2016 р.

УДК 342.9

К. В. ОСОВСЬКИЙ
Міжрегіональна Академія управління персоналом, м. Київ

ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ДЕРЖАВНОГО САНІТАРНО-ЕПІДЕМІОЛОГІЧНОГО НАГЛЯДУ ТА ЙОГО РОЛЬ У СФЕРІ ОХОРОНИ ЗДОРОВ'Я

Наукові праці МАУП, 2016, вип. 51(4), с. 94–100

Досліджується проблема вдосконалення правового регулювання державного санітарно-епідеміологічному нагляду в Україні та підвищення його ролі у сфері охорони здоров'я.

Законодавство про охорону здоров'я охоплює широке коло соціальних відносин і складається з великої кількості нормативно-правових актів. До них відносять не тільки закони і підзаконні акти у сфері медичного права, а й норми права інших галузей, які прямо належать до проблеми охорони здоров'я або життя людей. З точки зору контролю за середовищем існування вельми важливим є правове поле діяльності санітарно-епідеміологічної служби. Санітарне законодавство регулює питання повсякденної діяльності служби, яка забезпечує санітарно-епідеміологічне благополуччя населення.

Тому виникає необхідність комплексного підходу до правового регулювання галузі охорони здоров'я, що вимагає усунення певних протиріч в окремих законодавчих актах як на стадії внесення змін до чинних, так і при прийнятті нових.

Розглядаючи проблеми розвитку охорони здоров'я населення в аспекті медичного права [1], відзначаємо, що в будь-якій країні є фактори, які активно впливають на процес проведення реформ. Велика кількість праць вітчизняних вчених присвячена дослідженню соціально-економічних умов рівня життя населення, правового забезпечення соціальної справедливості і рівності доступу громадян до послуг системи охорони здоров'я, гарантованих принципами Загальної декларації прав людини і громадянина [2] і 49 статтею Конституції України. Результати досліджень свідчать про те, що нормативно-правова база України з питань охорони здоров'я повинна забезпечити еволюційний перехід до нових форм і методів здійснення державної політики в даній галузі [3].

Основним нормативно-правовим актом, у якому систематизовано основні правові норми галузі, є Основи законодавства України про охорону здоров'я

© К. В. Осовський, 2016

[4]. У преамбулі цього закону передбачено, що Основи законодавства України про охорону здоров'я визначають правові, організаційні, економічні та соціальні основи охорони здоров'я в Україні, регулюють суспільні відносини у цій галузі. За досліджений період до Основ були внесені істотні зміни і доповнення, що відображають державну політику щодо впровадження в нашу систему охорони здоров'я сімейної медицини, підвищення її престижу і статусу лікарів, особливо тих, хто працює в сільській місцевості.

У Законі України "Про внесення Зміни до статті 77 Основ законодавства України про охорону здоров'я" від 20 квітня 2004 р. [5] частина 1 статті 77 Основ, яка передбачає професійні права та пільги медичних працівників і фармацевтів, була доповнена пунктом "м", дає їм право на безкоштовне отримання у власність земельного наділу члена сільгосппідприємства.

Пунктом "ї" частини 1 статті 77 Основ передбачено право медичних і фармацевтичних працівників, які проживають у сільській місцевості, на безкоштовне користування квартирою з опаленням і освітленням, надання пільг щодо сплати земельного податку, кредитування, обзаведення господарством і будівництво власного житла, придбання автомобіля [5].

Процес удосконалення законодавчої бази у сфері охорони здоров'я триває, проте його не можна вважати достатнім. Крім того, порівняльний аналіз деяких законодавчих актів показує їх суперечливість з деякими статтями Цивільного кодексу України. При прийнятті нових законодавчих актів і норм необхідний системний підхід до вирішення питань правового регулювання галузі охорони здоров'я з урахуванням міжнародних правових актів.

Яскравим прикладом міжнародного співробітництва в галузі вдосконалення системи охорони здоров'я на місцевому, регіональному та національному рівнях можна вважати Стратегію "Здоров'я для всіх у 21 столітті", розроблену Всесвітньою організацією охорони здоров'я (ВООЗ) [6]. Ця стратегія офіційно визнана Україною як нормативно-правова база формування державної політики в галузі охорони здоров'я [7]. Однак сутність цієї стратегії не знайшла широкого висвітлення у вітчизняній літературі. У наявних публікаціях представники органів влади, державні та політичні діячі, відповідальні за стан здоров'я населення не завжди повною мірою використовують той ідеологічний, методологічний і технологічний ресурс, який дає цей міжнародний документ [8].

У 1980 р. на сесії Європейського регіонального комітету ВООЗ була затверджена загальноєвропейська стратегія досягнення здоров'я для всіх, а вже в 1984 р. 32 країни — члени Євросоюзу затвердили першу групу завдань щодо стратегії "Здоров'я для всіх до 2000 року", які можна представити такими основними групами:

1. Мобілізація політичної, управлінської та технологічної підтримки для реалізації стратегії, що передбачає політичну готовність і зобов'язання застосування ресурсів і можливостей країн для досягнення максимально можливого рівня здоров'я населення.
2. Забезпечення здорового навколишнього середовища.
3. Забезпечення сприятливого для здоров'я способу життя.

4. Переорієнтація систем охорони здоров'я від лікування на профілактику, що вимагає створення або модернізації відповідних служб, а також формування первинної медико-санітарної допомоги (ПМСД), які повинні стати центральним стрижнем охорони здоров'я, що є невід'ємною частиною соціального і економічного розвитку будь-якої країни.

За роки реалізації Стратегії у високорозвинених країнах світу досягнуто серйозних результатів: істотно зросла очікувана тривалість життя, зменшилися показники не тільки дитячої, а й материнської смертності та смертності внаслідок хронічних та інфекційних захворювань. Відзначено суттєві позитивні зрушення в контролі за забрудненням навколишнього середовища, забезпеченні якісного водопостачання, контролі за якістю продуктів харчування та сировини, з якої вони виготовляються.

Велика кількість країн зрозуміла, що більшість чинників, які впливають на здоров'я населення, знаходяться за межами медичного сектору, і вирішення проблем охорони здоров'я вимагає багатосторонніх підходів, а саме: законодавчих ініціатив; спільних зусиль урядових кіл; залучення громадських організацій та професіоналів з різних сфер суспільного життя.

Важливим аспектом Стратегії є те, що взаємодія всіх перерахованих секторів в інтересах здоров'я є основою як для високорозвинених країн, так і слаборозвинених, і країн з перехідною економікою.

За висновком експертів, які займаються правовими аспектами медичної галузі, норми українського законодавства здебільшого відповідають міжнародним стандартам у сфері особистих прав і свобод людини.

Незважаючи на позитивні правові основи, є низка суперечливих, які гальмують реформи в системі охорони здоров'я, і це стосується передусім питань фінансування та контролю за фінансовими потоками. Прикладом протиріч у законодавстві може служити стратегія контролю за витрачанням коштів з питання встановлення базового пакета медичних послуг, що надаються населенню безкоштовно за рахунок бюджетних коштів фінансування. Через недостатність правового забезпечення гальмується впровадження в практику сучасних методів оплати праці різних категорій постачальників медичних послуг та медичних служб, наприклад, санітарно-епідеміологічної служби, що, з досвіду інших країн світу, можна було б використовувати як інструмент підвищення ефективності розподілу ресурсів сектору охорони здоров'я.

Щодо наукових досліджень та інформації з питань охорони здоров'я, то серед членів європейського регіону ВООЗ передбачається створення відповідних структур для гармонізації співпраці усіх партнерів, секторів, усього суспільства з питань охорони здоров'я населення і розвиток системи охорони здоров'я на міжнародному, національному, регіональному і місцевому рівнях.

Для санітарно-епідеміологічної служби вельми важливими є закони, прийняті Українським парламентом в інших сферах життєдіяльності, але мають безпосереднє відношення до забезпечення санітарного благополуччя населення. Наприклад, Закон України "Про охорону праці" [9], що дає право на роботу в безпечних умовах і гарантує соціальний механізм захисту в разі отримання травми на виробництві, для санепідслужби дає можливість: проводити

санітарно-гігієнічну експертизу документації на проектування, реконструкцію та будівництво виробничих об'єктів, а також нормативної документації на розробку, виготовлення і виробництво продукції, видавати дозвіл на введення їх в експлуатацію; проводити санітарно-гігієнічну експертизу причин виникнення профзахворювань і отруєнь; розглядати і погоджувати технічні умови та інші нормативні документи на умови праці і технологічні процеси.

Законодавча база в галузі охорони здоров'я для санітарно-епідеміологічної служби включає різноманітні закони, спрямовані на збереження життя і безпечну життєдіяльність людини. Як показує аналіз, основна визначальна роль у вирішенні цих питань належить державі і визначається механізмами державного регулювання.

Тож актуальними є питання, пов'язані з наданням послуг населенню від державної санітарно-епідеміологічної служби. Відзначимо, що держсанепіднагляд виконує контрольно-дозвільні та попереджувальні функції. При цьому вся діяльність служби спрямована на попередження виникнення особливо небезпечних інфекцій людини і профілактику захворювань, що виникають на контрольованій території. Крім цього, останнім часом досить істотними є питання, пов'язані з контролем за роботою підприємств з небезпечними умовами праці та їх вплив на здоров'я людини не тільки на робочому місці, а й на прилеглих територіях.

З огляду на кризовий стан економіки країни, держава не здатна вирішити всі питання, пов'язані з поліпшенням умов життя людей. В умовах зубожіння населення і високих показників смертності та захворюваності державна політика в галузі охорони здоров'я орієнтована на задоволення потреб щодо надання медичної допомоги, що не вирішує основного завдання охорони здоров'я — здоров'я потрібно охороняти і зміцнювати, а не лікувати. Звідси випливає не дуже оптимістичний прогноз, який полягає в тому, що вкладення великих коштів у лікувальну справу призводить до зменшення вкладень у профілактику хвороб.

Останнім часом одним з аспектів управління здоров'ям стало забезпечення генетичної безпеки людини, пов'язане з появою генно-модифікованих продуктів харчування, вплив яких до кінця не вивчено. Забезпечення генетичної безпеки людства від нових факторів навколишнього середовища висуває нові вимоги до профілактичної медицини. Рішення таких складних і глобальних питань неможливе без державного регулювання системи надання медичних послуг.

Державне регулювання можна розділити на дві великі групи впливу: прямого і непрямого.

До *групи прямого державного регулювання* належать: визначення основних стратегічних цілей розвитку і відображення їх у цільових програмах; державні замовлення і контракти на послуги, товари роботи; дотримання нормативних вимог до якості і сертифікації технології та продукції; правові та адміністративні обмеження і заборони щодо виробництва певних видів продукції; ліцензування. Ці методи не передбачають створення матеріальних стимулів і спираються на силу державної влади.

Методи непрямого регулювання ґрунтуються на товарно-грошових відносинах, а саме: рівень оподаткування; система ринкових цін і їх регулювання; оплата ресурсів; кредити і ставки по ним; митне регулювання. В умовах ринкових відносин сфера їх застосування істотно розширюється, що знижує можливість прямого впливу держави.

Нормативними документами Міністерства охорони здоров'я офіційно визнані дві форми державного санітарного нагляду — попереджувальний і поточний. Попереджувальний нагляд охоплює такі види діяльності: розгляд матеріалів щодо відведення земельних ділянок для будівництва і реконструкції; розгляд проектної документації на будівництво або реконструкцію об'єктів різного призначення; контроль за дотриманням санітарних вимог і умов, передбачених у санітарно-гігієнічному висновку щодо проектної документації; участь у роботі державних комісій з приймання в експлуатацію завершених об'єктів; державна санітарно-гігієнічна експертиза, що включає розгляд програм соціально-економічного розвитку, програм з питань забезпечення санітарно-епідеміологічного благополуччя населення та ін., а також контроль за виробництвом продукції.

Поточний санітарний нагляд передбачає здійснення нагляду за дотриманням норм і правил санітарного законодавства на діючих об'єктах. При проведенні поточного санітарного нагляду посадові особи санітарно-епідеміологічної служби виконують роботу, пов'язану з: вивченням і оцінкою санітарно-епідеміологічної ситуації на об'єкті; плануванням комплексу протиепідемічних заходів на об'єкті; виявленням допущених порушень вимог санітарного законодавства та вжиттям заходів щодо їх усунення; підвищенням гігієнічної грамотності і профілактикою захворювань.

Беручи до уваги викладене, можна зробити висновок про те, що поділ державного санітарно-епідеміологічного нагляду на попереджувальний і поточний є умовним, оскільки вся діяльність санітарно-епідеміологічної служби за своїм спрямуванням є профілактичною. Цікавими видаються дослідження В. Ф. Трача [10], який пропонує розглядати діяльність санітарно-епідеміологічної служби з змістовної сторони. На підставі аналізу статей Закону України "Про забезпечення санітарного та епідеміологічного благополуччя населення" пропонується форми державного санітарного нагляду віднести до експертно-дозвільного та контрольно-попереджувального.

До прийняття Закону України "Про забезпечення санітарного та епідеміологічного благополуччя населення" в санітарно-епідеміологічній службі не існувало чіткого визначення державного санітарно-епідеміологічного нагляду як виду діяльності з контролю за дотриманням юридичними та фізичними особами санітарного законодавства.

У законі визначено, що діяльність санітарно-епідеміологічної служби в напрямі контролю здійснюється з метою попередження, виявлення, зменшення або усунення шкідливого впливу небезпечних факторів на здоров'я людей, а також щодо застосування заходів впливу до порушників санітарно-гігієнічних норм і правил. Тому виникає необхідність конкретизувати поняття санітарно-епідеміологічного нагляду і епідеміологічного нагляду.

У спеціалізованій літературі з епідеміології "епідеміологічний нагляд" [11] визначається як система постійної комплексної оцінки динаміки епідеміологічного процесу конкретної хвороби. При цьому проводиться моніторинг за станом як компонентів території в конкретно досліджуваний відрізок часу з метою раціоналізації профілактичних заходів і побудови епідеміологічного прогнозу.

У практичній діяльності цей термін використовується для визначення системи профілактичних і протиепідемічних заходів, спрямованих на попередження інфекційних захворювань.

У Законі України "Про забезпечення санітарного та епідеміологічного благополуччя населення" зміст санітарно-епідеміологічного нагляду полягає в оцінці конкретного об'єкта на відповідність вимогам санітарних норм і правил. Таким чином, поняття санітарно-епідеміологічного нагляду ширше і включає в себе всі компоненти "епідеміологічного нагляду".

Основними завданнями державного санітарно-епідеміологічного нагляду щодо захисту населення від шкідливих факторів і хвороб є цілий ряд заходів, спрямованих на нагляд за реалізацією державної політики з питань: профілактики захворювань населення; дотримання санітарного законодавства; проведення санітарно-гігієнічної та епідеміологічної експертиз; організації та проведення органами державної виконавчої влади, підприємствами, організаціями та громадянами санітарних і епідеміологічних заходів.

У зв'язку зі зміною екологічної ситуації різко постає питання контролю таких параметрів забруднення довкілля, як повітряне середовище, водні ресурси, земельні ресурси та ін. Причому з існуючих міністерств і відомств найбільше навантаження лягає на санітарно-епідеміологічну службу, як найбільш відповідальну за збереження здоров'я населення і має добре розвинену мережу лабораторних установ [12].

Отже, слід звернути увагу на необхідність підвищення ефективності державного санітарно-епідеміологічного контролю, який можливо досягти за рахунок упровадження передових форм і методів роботи. Значну роль у підвищенні ефективності нагляду повинні відігравати вищі рівні управління санітарно-епідеміологічної служби за рахунок періодичних перевірок діяльності місцевих органів влади щодо дотримання санітарного та епідеміологічного благополуччя населення відповідно до статті 39 Закону України "Про забезпечення санітарного та епідемічного благополуччя населення".

Джерела

1. *Григорьев Ю. И.* Организационно-правовые проблемы повышения эффективности деятельности в сфере охраны здоровья населения / Ю. И. Григорьев, И. Ю. Григорьев // Мед. право. — 2009. — № 3. — С. 9–13.
2. *Загальна* декларація прав людини: прийнято Генеральною Асамблеєю ООН 10 грудня 1948 р.: Док. ООН/PES/217 A.
3. *Соненко І.* Стратегія державної політики покращання громадського здоров'я в Україні в умовах перебудови галузі / І. Соненко, Л. Жаліло, О. Кунгунцев та ін.; за заг. ред. В. І. Лугового, В. М. Князева // Формування демократичного та ефек-

тивного держ. упр. в Україні: матер. наук.-практ. семінару, 11–12 берез. 2002 р. — Київ : Вид-во УАДУ, 2002. — С. 186–190.
4. *Закон* України "Основи законодавства України про охорону здоров'я" від 19 листопада 1992 р. // ВВР України. — 1993. — № 4. — Ст. 145.
5. *Закон* України "Про внесення зміни до статті 77 Основ законодавства України про охорону здоров'я" від 2 червня 2005 р. // ВВР України. — 2005. — № 7. — Ст. 45.
6. *Здоровье–21*: Основы политики достижения здоровья для всех в Европейском регионе ВОЗ // Европейская серия по достижению здоровья для всех. — № 6. — Копенгаген, 1999. — 310 с.
7. *Постанова* "Про затвердження Міжгалузевої комплексної програми "Здоров'я нації" на 2002–2011 роки" від 10 січня 2002 р. № 14 [Електронний ресурс] // ВРУ. Офіційний веб-портал. — Режим доступу: http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/14-2002-%D0%BF
8. *Стратегії* розвитку України: теорія і практика / за ред. О. С. Власюка. — Київ: НІСД, 2002. — 864 с.
9. *Закон* України "Про охорону праці" № 2694-XII від 14.10.1992 р. // ВВР України. — 1992. — № 49. — Ст. 668.
10. *Трач В. Ф.* Санитарно-эпидемиологическая служба: современное состояние и перспективы развития / В. Ф. Трач. — Донецк, 2005. — 550 с.
11. *Бычков Н. Я.* Правовые основы деятельности санитарных органов / Н. Я. Бычков. — Москва: Медкнига, 1954. — 243 с.
12. *Клочко К. І.* Основні напрямки діяльності державної санітарно-епідеміологічної служби / К. І. Клочко // Менеджер, Вісн. ДонДУУ. — № 3 (49). — Донецьк: ДонДУУ, 2009. — С.144–145.

Проаналізовано чинне законодавство, вказано на брак комплексного підходу до правового регулювання галузі охорони здоров'я та необхідність підвищення ефективності державного санітарно-епідеміологічного контролю за рахунок упровадження нових форм та методів роботи, зокрема, впровадженням стратегії ВООЗ "Здоров'я для всіх у 21 столітті" в Україні.

Analysis of the current legislation is carried out, at the lack of a comprehensive approach to the regulation of health and the need to improve the efficiency of state sanitary and epidemiological control by introducing new forms and methods, including the implementation of the WHO strategy "Health for All in the 21st Century" Ukraine has specified.

Проведен анализ действующего законодательства, указано на отсутствие комплексного подхода к правовому регулированию отрасли здравоохранения и необходимость повышения эффективности государственного санитарно-эпидемиологического контроля за счет внедрения новых форм и методов работы, в частности, внедрением стратегии ВОЗ "Здоровье для всех в 21 веке" в Украине.

Надійшла 5 жовтня 2016 р.

UDC 341.6

A. V. PRYKHODKO
Interregional Academy of personnel management, Kyiv

IMPORTANCE OF INTERIM MEASURES FOR THE DEVELOPMENT OF THE INTERNATIONAL COMMERCIAL ARBITRATION AS INDEPENDENT DISPUTE RESOLUTION METHOD

Наукові праці МАУП, 2016, вип. 51(4), с. 101–104

Article provides an overview of the importance of further development and enforcement of the interim measures in International commercial arbitration procecures. A conclusion to view interim measures as a "separate award" is made.

Evolution of arbitration as a method of dispute resolution can be counted back to the early days, when traders looked to a third party to solve disputes between them. The whole process depends on a contractual agreement between parties to resolve their dispute before a select group of non-governmental body and accepting its decision as binding.

As companies all over the world have started conducting business on an international scale. International transactions are based on contracts between the parties and therefore there are bound to be questions on interpretation of contractual terms among the parties. Arbitration has frequently been the choice of these companies in dealing with their counterparts. It has become the dominant methods of settlement of international commercial disputes [3].

Arbitration has obtained a world wide acknowledgement as one of the most efficient dispute settlement method. The key features of the arbitration among others are:

1) clear, straightforward and time efficient proceeding;

2) high level of confidentiality (hearings are not public like any other judicial proceedings);

3) harties have a right to choose related material and procedural law;

4) harties have ability to adjust the procedural items according to their mutual will.

Though, arbitration is a process outside the court structure, it needs strong legislations and court assistance for its effective functioning.

Convention on the Recognition and Enforcement of Foreign Arbitral Awards (New York, 1958) (the "Convention") has provided a substantial background for a world wide recognition and enforcement of Arbitral awards within member states

© A. V. Prykhodko, 2016

of the Convention. Convention seeks to provide common legislative standards for the recognition of arbitration agreements and court recognition and enforcement of foreign and non-domestic arbitral awards.

New York Convention has set out its scope in Article 1 "This Convention shall apply to the recognition and enforcement of arbitral awards made in the territory of a State other than the State where the recognition and enforcement of such awards are sought, and arising out of differences between persons, whether physical or legal. It shall also apply to arbitral awards not considered as domestic awards in the State where their recognition and enforcement are sought".

Article 2 of the New York Convention provides a clear definition of the trigger mechanism for arbitration process, namely existence of "agreement in writing", which "shall include an arbitral clause in a contract or an arbitration agreement, signed by the parties or contained in an exchange of letters or telegrams".

Further more, New York Convention sets out a clear procedure for the "courts of a Contracting State, when seized of an action in a matter in respect of which the parties have made an agreement within the meaning of this article, shall, at the request of one of the parties, refer the parties to arbitration, unless it finds that the said agreement is null and void, inoperative or incapable of being performed" (Article 2).

As arbitration in itself is a voluntary submission to the tribunal based on an agreement between parties, the enforcement of the provisional relief ordered by the tribunal relies heavily on voluntary compliance of the parties. But the problem arises when a party refuses to comply with these orders. One of the obvious limitations in approaching an arbitral tribunal for provisional measure is their inability to enforce such orders. Most of the state legislations do not give any power to the arbitrators in the issue of enforcement. But the arbitrators do have certain ways of enforcing their orders in practice. For example in matters relating to evidence, the tribunal may presume negative inference if a party refuses to produce evidence before the tribunal. Likewise, it can also use sanctions to force the compliance or if it has control over any property involved in the dispute, it may possess the same to enforce its orders. All these are subject to judicial challenge in the national courts [1, *28*].

When deciding whether to grant interim measures arbitrators should examine different criteria. Among these criteria the most important is proportionality. When assessing the criteria, arbitrators should take great care not to prejudge or predetermine the merits of the case itself. Arbitrators may require a party applying for an interim measure to provide security for damages as a condition of granting an interim measure [2, *6*].

In light of the importance of the interim measures we propose to view such measures as a separate arbitral award on a specifc matter brought to arbitration by the Party or Parties and thus such award can be executed and enforced as such. In light of the above national courts should be providing assistance for the enforcement of such "interim award" based on the conditions and terms of New York Convention. Such mechanism may provide further development of the International commercial arbitration as independent dispute resolution method.

References

1. *Sandeep* Adhipathi. Interim Measures In International Commercial Arbitration: Past, Present And Future [Electronic resource] / Under the Direction of Professor Gabriel M. Wilner. — 2003. — Access mode: https://www.google.de/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=1&ved=0ahUKEwiU2IOJj_RAhXIPBoKHWTRB8MQFggtMAA&url=http%3A%2F%2Fdigitalcommons.law.uga.edu%2Fcgi%2Fviewcontent.cgi%3Farticle%3D1000%26context%3Dstu_llm&usg=AFQjCNGqKOPUM_jWyCTH4yoK7t14C_lhjQ&cad=rja
2. *International* arbitration practice guideline. Applications for interim measures [Electronic resource]. — London, Chartered institute of arbitrators. — Access mode: https://www.google.de/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=2&ved=0ahUKEwiU2IOJj-_RAhXIPBoKHWTRB8MQFgg4MAE&url=http%3A%2F%2Fwww.ciarb.org%2Fdocs%2Fdefault-source%2Fciarbdocuments%2Fguidance-and-ethics%2Fpractice-guidelines-protocols-and-rules%2Finternational-arbitration-guidelines-2015%2F2015applicationinterimmeasures.pdf%3Fsfvrsn%3D16&usg=AFQjCNE33-kZb5j4_tzmIVrbNDNeGBnz2A&cad=rja
3. *Convention* on the Recognition and Enforcement of Foreign Arbitral Awards (New York, 1958) (the "New York Convention") [Electronic resource] // UNCITRAL: United Nations Commission on International Trade Law. — Access mode: http://www.uncitral.org/uncitral/de/uncitral_texts/arbitration/NYConvention.html

Given the importance of interim measures in arbitration proceedings, asked to consider such measures as a separate award for each question, which led to the arbitration and the Party or Parties so, such a decision can be awarded and executed. In this regard, the national courts must provide assistance for the implementation of such an "interim solution" on the basis of terms and definitions of the New York Convention. Such a mechanism could ensure the further development of international commercial arbitration as an independent method of dispute resolution.

З огляду на важливість тимчасових заходів в арбітражному провадженні, запропоновано розглядати такі заходи як окреме арбітражне рішення з кожного питання, яке привело до арбітражу Сторону або Сторони і, таким чином, таке рішення може бути присуджено і виконано. В цьому відношенні національні суди повинні надавати допомогу для здійснення такого "проміжного рішення" на підставі умов і визначень Нью-Йоркської конвенції. Такий механізм може забезпечити подальший розвиток міжнародного комерційного арбітражу як самостійного методу вирішення спорів.

Учитывая важность временных мер в арбитражном производстве, предложено рассматривать такие меры в качестве отдельного арбитражного решения по каждому вопросу, который привел в арбитраж Сторону или Стороны и, таким образом, такое решение может быть присуждено и выполнено. В этом отношении национальные суды должны оказывать помощь для осуществления

такого "промежуточного решения" на основании условий и определений Нью-Йоркской конвенции. Такой механизм может обеспечить дальнейшее развитие международного коммерческого арбитража в качестве самостоятельного метода разрешения споров.

Надійшла 28 грудня 2016 р.

Вимоги
до статей, що подаються для публікації у виданні
“Наукові праці МАУП”

Стаття повинна розкривати зміст однієї із рубрик:
1. Політичні науки.
2. Юридичні науки.
3. Економічні науки.
4. Педагогічні науки.

Автор несе відповідальність за достовірність матеріалу, який подає.

Обсяг статті — 6–12 друкованих сторінок.

Структура статті: рубрика, УДК, прізвище та ініціали автора, науковий ступінь, вчене звання (посада), повна назва місця роботи автора, назва статті, анотація 300–500 знаків (про що стаття) мовою тексту статті, текст, бібліографія, резюме до 1000 знаків (наукові результати, в чому новизна) українською, російською та англійською мовами.

УДК слід друкувати праворуч зверху сторінки, нижче через 2 інтервали — прізвище(а) та ініціали автора(ів), науковий ступінь, вчене звання (посада), ще через 2 інтервали — повну назву місця роботи автора(ів), ще нижче через 2 інтервали — назву статті великими літерами.

Текст статті необхідно друкувати у MS Word для формату А4 через 1,5 інтервала шрифтом Times New Roman 14 pt. Формат тексту — 170×252 мм. Поля: верхнє — 25 мм, нижнє — 20 мм, праве — 15 мм, ліве — 25 мм, формат файлу *.doc (2003).

Список джерел як доказової бази дослідження необхідно розмістити наприкінці тексту. Бібліографічні посилання наводяться згідно з ДСТУ ГОСТ 7.1:2006, ДСТУ ГОСТ 7.80:2007 та ДСТУ 8302:2015, з урахуванням вимог ВАК України (див. приклади).

Ілюстративний матеріал повинен бути поданий чітко і якісно. Посилання на джерела та ілюстрації в тексті статті обов’язкові.

Автор має надіслати статтю електронною поштою на адресу m.a.u.p@ukr.net. Файл статті повинен бути збережений у форматі *.doc. Екранні копії, схеми, рисунки та фотографії слід записувати окремими графічними файлами форматів TIF, BMP, GIF, JPG, в імені яких зазначати номер ілюстрації у статті, наприклад pict 10.tif.

До матеріалу автор обов’язково повинен додати контактні дані для зв’язку та дані для розділу “Відомості про авторів”. Більш докладно про вимоги читайте на сторінці “Наукові праці” сайту МАУП www.maup.com.ua.

Редакція залишає за собою право рецензувати та редагувати статті.

Деякі приклади оформлення бібліографічного опису у списку джерел

Книги одного, двох або трьох авторів

Кучерявий О. Г. Педагогіка: особистісно-розвивальні аспекти: навч. посіб. для студ. вищ. навч. закладів. Київ: Слово, 2014. 440 с.

Козяр М. М., Коваль М. С. Педагогіка вищої школи: навч. посіб. Київ: Знання, 2013. 327 с.

Синьова Є. П., Гребенюк Т. М., Серпутько Г. П. Основи психолого-педагогічного супроводу студентів з порушеннями зору: наук.-метод. посіб. Київ: Вид-во НПУ ім. М. П. Драгоманова, 2015. 153 с.

Книги чотирьох та більше авторів

Педагогіка розуміння як перспективний напрям розвитку вищої освіти: навч. посіб. / О. Г. Романовський та ін. Харків, 2014. 260 с.

Педагогіка розуміння як перспективний напрям розвитку вищої освіти: навч. посіб. / О. Г. Романовський, О. С. Пономарьов, С. М. Резнік, Ж. Б. Богдан. Харків, 2014. 260 с.

Статті журналів

Ковальська О. Про інноваційні соціальні технології національно-патріотичного виховання школярів // Директор школи, ліцею, гімназії: наук.-практ. журн. 2015. № 4/5. С. 44–50.

Бондаревська І. О., Михайленко В. О. Психологічний аналіз соціального капіталу в спільнотах іммігрантів та біженців // Педагогіка і психологія : наук.-теор. та інфор. журн. 2016. № 2. С. 71–76.

Єлізарова О. Т., Гозак С. В., Парац А. М. Актуальність оптимізації режиму дня та шкільного навантаження учнів молодшого шкільного віку // Довкілля та здоров'я: наук. журн. 2015. №4. С. 36–40.

Порівняльна педагогіка в Національній академії педагогічних наук України: кроки зростання / О. І. Локшина та ін. // Український педагогічний журнал. 2016. № 2. С. 5–12.

Порівняльна педагогіка в Національній академії педагогічних наук України: кроки зростання / О. І. Локшина, Н. М. Авшенюк, О. В. Овруч, О. В. Бородієнко // Український педагогічний журнал. 2016. № 2. С. 5–12.

Статті наукових збірників

Прозар М. В. Адаптація учнів перших класів до навчальної діяльності в початковій школі // Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка. Сер.: Педагогіка. Тернопіль, 2015. Вип. 1. С. 49–55.

Стеценко В. І., Галуйко Р. М. Екзистенціалізм: історико-філософський та релігійний погляд // Гілея. Історичні науки. Філософські науки. Політичні

науки: наук. вісник: зб. наук. праць. Київ: Вид-во НПУ ім. М. П. Драгоманова, 2015. Вип. 100 (9). С. 156–160.

Мальцева О. Б., Дуло О. А., Качанова В. В. Особливості корекції функціонального стану і рухових функцій організму спортсменів, що перенесли перелом променевої кістки // Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова. Сер. 15: Науково-педагогічні проблеми фізичної культури (фізична культура і спорт). Київ: Вид-во НПУ ім. М. П. Драгоманова, 2016. Вип. 3К 2 (71) 16. С. 191–194.

Пропедевтика сприйняття понять "інваріант" та "напівваріант" при наданні математичної освіти молодшим спеціалістам компютерно-орієнтованих спеціальностей (ВНЗ І–ІІ рівнів акредитації) / О. Лещинський та ін. // Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова. Сер. 3: Фізика і математика у вищій і середній школі. Київ: Вид-во НПУ ім. М. П. Драгоманова, 2016. Вип. 16. С. 83–89.

Пропедевтика сприйняття понять "інваріант" та "напівваріант" при наданні математичної освіти молодшим спеціалістам компютерно-орієнтованих спеціальностей (ВНЗ І-ІІ рівнів акредитації) / О. Лещинський, В. Тихонова, Т. Бохонова, О. Томащук, В. Гроза // Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова. Сер. 3: Фізика і математика у вищій і середній школі. Київ: Вид-во НПУ ім. М. П. Драгоманова, 2016. Вип. 16. С. 83–89.

Електронний ресурс

Апостол М. В. Наукові пошуки академіка М. В. Зубця в контексті розвитку вчення про породотворення у тваринництві // Історія науки і біографістика: електрон. наук. фах. вид. 2016. № 1. URL: http://inb.dnsgb.com.ua/2016-1/01.pdf (дата звернення: 9. 09. 2016).

Кучер В. І., Потильчак О. В. Україна 1941–1944: трагедія народу за фасадом священної війни: монографія / В. І. Кучер, О. В. Потильчак. К.-Біла Церква: ТОВ "Білоцерківдрук", 2011. 368 с. [Електронний ресурс] // Національний педагогічний університет ім. М. П. Драгоманова. Наукова бібліотека. Репозитарій. URL: http://enpuir.npu.edu.ua/bitstream/123456789/2878/1/Кучер В. И.%2c., Потыльчак А. В. Украина 1941–1944–2011.pdf.pdf (дата звернення: 9. 09. 2016).

Драгоманов Михайло Петрович [Електронний ресурс] // Вікіпедія: вільна енциклопедія.URL:https://ru.wikipedia.org/wiki/Драгоманов_Михайло_Петрович (дата звернення: 9. 09. 2016).

Архівний документ

ЦДАВО України (Центральний державний архів вищих органів влади та управління України). Ф. 166 (Фонд "Міністерство освіти України"). Оп. 166. Од. зб. 33. 10 арк.

ЦДАВО України. Ф. 166. Оп. 166. Од. зб. 33. 10 арк.

Посилання на назву документу з архівної справи

Положение о Киевском Педагогическом Институте // ЦДІАК. Ф. 707. Оп. 160. Спр 38. Ч.1 Арк. 272–273 зв.

Science Edition

IAPM SCIENTIFIC WORKS

Series
Jurisprudence Science

Issue 4 (51)
2016

Founded 2001
The edition comes out 4 issues per year

In collection of scientific works the articles of research workers, who are engaged in the problems of development of jurisprudence science, are published.

For researchers, teachers, students and all those interested in the development of science in Ukraine.

Наукове видання

НАУКОВІ ПРАЦІ МАУП

Серія
Юридичні науки

Випуск 4 (51)
2016

Засновано 2001 року
Видання виходить 4 рази на рік

Відповідальний редактор за випуск *Ю. А. Носанчук*
Коректор *Т. К. Валицька*
Комп'ютерне верстання *Н. В. Коваленко*
Оформлення обкладинки *О. О. Стеценко*

Підп. до друку 29.12.16. Формат $70\times100^{1}/_{16}$.
Ум. друк. арк. 8,71. Обл.-вид. арк. 6,93. Наклад 150 пр.

Міжрегіональна Академія управління персоналом (МАУП)
03039 Київ-39, вул. Фрометівська, 2, МАУП

Видавець і виготовлювач
ДП «Видавничий дім «Персонал»
03039, Київ-39, просп. Червонозоряний, 119, літ. ХХ

Свідоцтво про внесення до Державного реєстру суб'єктів видавничої справи ДК № 3262 від 26.08.2008 р.